



T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

NAHÇIVAN AĞZINDAKİ BİTKİ ADLARI

Zehra CANKAN

Dr. Öğr. Üyesi Nurgül MOLDALEVA OROZOBAYEV

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2022

NAHÇIVAN AĞZINDAKİ BİTKİ ADLARI

Zehra CANKAN

Dr. Öğr. Üyesi Nurgül MOLDALİEVA OROZOBAYEV

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2022

KABUL VE ONAY

Zehra Cankan tarafından hazırlanan “Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları” başlıklı bu çalışma 04.07.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Doç. Dr. İlkin GULUSOY (Başkan)

[İ m z a]

Dr. Öğr. Üyesi Nurgül MOLDALİEVA OROZOBAYEV
(Danışman)

[İ m z a]

Prof. Dr. Ayabek BAINIYAZOV

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan *“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”* kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

04/07/2022

Zehra CANKAN

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince **enstitü** veya **fakülte** tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanının **Dr. Öğr. Üyesi Nurgül MOLDALİEVA OROZOBAYEV** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Zehra CANKAN

ÖZET

CANKAN, Zehra. *Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2022.

Günlük yaşantımızda çevre dengesi için önemli bir yere sahip olan bitkilerin adlandırılmalarıyla ilgili kelimeler Türkçenin söz varlığı içinde geniş bir yer tutmaktadır. Türkçe bitki adlarının yanında tarihten bu yana devam eden diller arası etkileşimler sonucunda Türkçede diğer dillerden geçmiş bitki adlandırılmaları da bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Nahçıvan ağzındaki bitki adları leksikolojik açıdan ele alınarak incelenmiştir. Öncelikle bitki adları Nahçıvan ağzının leksikografi kaynaklarından taranmış ve tespit edilen bitki adları botanik biliminin sınıflandırmasına göre gruplandırılarak alfabetik sırayla verilmiştir. Çalışmada ele alınan bitki adları tarihi Türk yazı dillerinden taranarak art zamanlı karşılaştırma yöntemiyle farklılıklar ve benzerlikler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Nahçıvan ağzında geçen 266 bitki adının eş zamanlı olarak yalnızca Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ele alınmıştır. Çalışmada bitki adlarının kökenleriyle ilgili olarak etimolojik kaynaklara dayanan tutarlı ve kabul edilebilir açıklamalar yapılmaya çalışılmıştır. Nahçıvan ağzındaki bitki adlarıyla ilgili söz varlığının tespit edilmesi ve incelenmesi sonucunda ortaya çıkan çalışmadan araştırmacıların ve konuya ilgi duyanların yararlanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler:

Nahçıvan ağzı, bitki adları, art zamanlı, eş zamanlı, köken bilgisi.

ABSTRACT

CANKAN, Zehra. Plant Names in the Nakhchivan Dialect, Master Thesis, Ardahan, 2022.

The words related to the naming of plants, which have an important place for environmental balance in our daily life, have a large place in the vocabulary of Turkish. In addition to Turkish plant names, there are also plant nomenclature in Turkish as a result of interlingual interactions that have continued since history.

In this study, plant names in the Nakhchivan dialect were examined in terms of lexicology. First of all, the plant names were scanned from the lexicography sources of the Nakhchivan dialect and the plant names identified were grouped according to the classification of botanical science and given in alphabetical order. The plant names discussed in the study were scanned from historical Turkish written languages, and differences and similarities were tried to be revealed by diachronic comparison method. Simultaneously, only the Turkish equivalents of 266 plant names in the Nakhchivan dialect were discussed. In the study, consistent and acceptable explanations based on etymological sources have been tried to be made regarding the origins of plant names. It is thought that researchers and those who are interested in the subject will benefit from the study, which emerged as a result of determining and examining the vocabulary of plant names in the Nakhchivan dialect.

Keywords:

Nakhchivan dialect, plant names, diachronic, simultaneous, origin information.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	
ETİK BEYAN.....	
ÖZET.....	5
ABSTRACT	6
KISALTMALAR	9
SİMGELER	10
ÖN SÖZ.....	11
GİRİŞ	12
1.BÖLÜM.....	15
NAHÇIVAN BÖLGESİ VE NAHÇIVAN AĞZI	15
1.1.NAHÇIVAN ADININ KÖKENİ	15
1.2. YÖRENİN TARİHİ.....	15
1.3. ETNİK YAPI VE NÜFUS.....	17
1.4. NAHÇIVAN İKLİMİ	17
1.5. NAHÇIVAN AĞIZLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ	18
1.5.1. Nahçıvan Ağızlarını Doğu Grubu Ağızlarına Bağlayan Özellikler	19
1.5.2. Nahçıvan Ağızlarının Kuzeydoğu Grubu Ağızlarıyla Ortak Özellikleri	20
1.5.3. Nahçıvan Ağızlarının Batı Grubu Ağızlarıyla Ortak Özellikleri	20
1.6. BİTKİLERİN ÖNEMİ	20
1.7. BİTKİ ADLARI ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	21
1.7.1 Kitaplar	21
1.7.2 Makaleler	21
1.7.3. Tezler	23
2. BÖLÜM.....	24
NAHÇIVAN AĞZINDAKİ BİTKİ ADLARI.....	24
2.1.TÜRLERİNE GÖRE BİTKİ ADLARI	24
2.1.1. Ağaç Olan Bitki Adları	24

2.1.2. Ot Olan Bitki Adları.....	24
2.2. KULLANIM YERLERİNE GÖRE BİTKİ ADLARI	30
2.2.1. Gıda Adlarıyla Kurulan Bitki Adları	30
2.2.3. Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitki Adları.....	63
2.3. HAYVAN ADLARI İLE OLUŞAN BİTKİ ADLARI	69
2.4. ORGAN ADLARI İLE OLUŞAN BİTKİ ADLARI.....	76
2.5. RENK ADLARI İLE OLUŞAN BİTKİ ADLARI	77
2.6. EŞYA – NESNE ADLARIYLA KURULAN BİTKİ ADLARI	80
2.6.1. Çalgı Adlarıyla Kurulan Bitki Adları	80
2.6.2. Doğada Var Olan Nesne Adlarıyla Kurulan Bitki Adları.....	80
2.6.3.Kumaş Yapımı Ürün Adlarıyla Kurulan Bitki Adları.....	80
2.7. DENİZ, GÖL VE DERE ADLARIYLA KURULAN BİTKİ ADLARI	81
2.8. TADI SEBEBİYLE AD ALAN BİTKİ ADLARI	81
2.9. DİĞER BİTKİ ADLARI.....	84
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	91
DİZİN	94
EK 1. Sözlü Kaynaklar	107
EK 2. Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu.....	108
EK 3. Yüksek Lisans Tez Çalışması Etik Komisyon Muafiyet Formu	109
ÖZGEÇMİŞ.....	111

KISALTMALAR

<i>Ar.</i>	: Arapça
<i>Far.</i>	: Farsça
<i>TS.</i>	: Türkçe Sözlük
<i>TT.</i>	: Türkiye Türkçesi
<i>Karh. T.</i>	: Karahanlı Türkçesi
<i>TDK.</i>	: Türk Dil Kurumu
<i>Çağ. T.</i>	: Çağatay Türkçesi
<i>DLT.</i>	: Dîvânu Lugâtî't-Türk
<i>DS.</i>	: Derleme Sözlüğü
<i>EAT.</i>	: Eski Anadolu Türkçesi
<i>Harz. T.</i>	: Harezmi Türkçesi
<i>Kıpç. T.</i>	: Kıpçak Türkçesi
<i>Osm.</i>	: Osmanlıca
<i>TS.</i>	: Türkçe Sözlük
<i>TT.</i>	: Türkiye Türkçesi
<i>Uyg. T.</i>	: Eski Uygur Türkçesi
<i>Kökt.</i>	: Köktürkçe
<i>Erm.</i>	: Ermenice

SİMGELER

ā	Uzun a
ē	Uzun e
é	Açık e
ĥ	Arapça kelimelerde kullanılan h sesi
ġ	Kalın g
î	Uzun i
ķ	Kalın k
ū	Uzun u
ẓ	Arapça kelimelerde kullanılan zı sesi

ÖN SÖZ

İnsanoğlunun hayatında önemli bir yere sahip olan bitkiler, adlandırmaları bakımından da bir milletin doğaya olan bakış açısını ve hayatı kavrayış biçimini ortaya koyan dil hazineleridir. Özellikle dünya üzerinde geniş coğrafyada konuşulmakta olan Türkçenin söz varlığı içerisinde bitki adları büyük yer tutmaktadır.

Nahçıvan, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin özerk bölgesidir. Tarihî bir kültüre sahip olan Nahçıvan ağzı üzerinde birçok filolojik çalışmalar yapılsa da söz varlığı henüz istenilen düzeyde incelenmiş değildir. Bu eksikliğe katkı sağlamak amacıyla yapılmış olan “*Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları*” başlıklı bu tez çalışmasında, Nahçıvan ağzının söz varlığında önemli yer tutan bitki adları ele alınarak art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemiyle leksikolojik olarak incelenmiştir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyetine gidilmiş ve derlemede yapılmıştır.

Bu çalışma, genel olarak *Giriş*, *İnceleme*, *Sonuç*, *Terimler Dizini* ve *Kaynakça* bölümünden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde çalışmanın genel amacı ve incelemede kullanılan yöntem açıklanmıştır. *İnceleme* bölümünde “*Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları*” başlığı altında Nahçıvan ağzının leksikografik kaynaklarından taranarak çıkartılan bitki adları incelenmiştir. Tarihî Türk lehçelerindeki karşılıkları Köktürkçe, Uygurca, Karahanlıca, Harezmi-Kıpçakça, Çağatayca, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıca sözlüklerden taranmıştır. Günümüz Türk lehçelerinden ise Türkiye Türkçesindeki karşılıkları sözlüklerden taranarak çıkartılmış, özellikle Anadolu ağızlarındaki kullnımları için *Derleme Sözlüğü* esas kaynak alınmıştır.

Tez konusunun tespitinden itibaren karşılaştığım güçlükleri aşmamda yardım ederek desteğini esirgemeyen ve deneyimlerini her zaman gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Nurgül MOLDALİEVA OROZOBAYEV'e, maddî ve manevî desteklerini her daim sunan babam Kurban CANKAN ve annem Zeynep CANKAN'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

GİRİŞ

Tezin konusu ve sınırı: Ekolojik denge içinde bitkiler dünya hayatının devam etmesi için doğal bir unsur olarak önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca da bitki örtüsünün zengin olduğu Sibirya'dan Orta Asya, Kafkasya ve Doğu Avrupa'ya kadar uzanan topraklarda doğayla iç içe yaşayan Türklerin söz varlığında bitki adlarının sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Birçok ülkenin ticaret yollarının birleştiği Kafkasya ülkelerinden olan Azerbaycan topraklarının zengin bitki örtüsüne sahip olduğu genel olarak bilinmektedir. Özellikle Nahçıvan bölgesi bitki çeşitliliği bakımından oldukça zengin topraklara sahiptir. Günümüze kadar Türkçedeki bitki adlarıyla ilgili çeşitli filolojik çalışmalar yapılmaya devam etse de Nahçıvan ağzındaki bitki adları derli toplu bir şekilde karşılaştırmalı olarak henüz incelenmiş değildir.

Çalışmamızın konusunu, Azerbaycan Türkçesinin ağızlarından olan Nahçıvan ağzının söz varlığındaki bitki adları oluşturmaktadır. Bu kelimelerin ses, biçim, anlam ve köken bilgisi bakımından incelenmesi, leksikografik kaynaklarından tespit edilen bitki adları yapı ve anlam bakımından tarihsel gelişimi ve Türkiye Türkçesi bitki adlarıyla olan benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Bitki gibi geniş kapsamlı bir alanı içeren bu konu, başta dil alanı olmak üzere kültür, antropologları, eczacıları, çevrebilimcileri ve etnobotanikçilerinde ilgi alanıyla yakından ilişkilidir. Yeryüzünde ekilen, biçilen veya kendi kendine yetişen varlıklar “bitki” adıyla tanımlanmaktadır. Bitkiler, insanlara sağladığı faydalar nedeniyle eski Çağlardan günümüze kadar önemini kaybetmemiştir. Bu tez çalışması, alanımızda daha önce üzerinde çalışılmamış konulardan olan Nahçıvan ağzındaki bitki adlarının art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemiyle ilk defa ele alınacak olması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Nahçıvan halkının günlük yaşamlarında bitkileri ne şekilde kullandıklarının tespit edilecek olması Türk kültür değerlerinin yazıya geçirilmesi açısından önemlidir. Tespit ettiğimiz kelimeler Art zamanlı ve eş zamanlı olarak incelenecek, anlam ve fonetik açısından benzer ve farklılıklar gösterilecektir. Çalışmamın inceleme malzemesini oluşturan Nahçıvandaki bitkilerle ilgili kelimeler, sözlüklerden tespit edilmiş ve leksikolojik sınıflandırılmıştır. Bitki adlarının kökenleriyle ilgili bilgiler verilirken, etimolojik sözlükler kaynak gösterilmiştir. Bitki adlarını oluşturan ek, kök ve kelimeler ait oldukları dillere göre verilmiştir. Ancak bazı bitki adlarının etimolojik

yapılarıyla ilgili hiçbir kaynağa veya açıklamaya rastlanmadığından, bunların kökenleriyle ilgili bilgiler verilememiş; sadece tanımları ve kaynakları belirtilmiştir.

Tezin amacı ve önemi: Azerbaycan Türkçesinin ağızlarından olan Nahçıvan ağzının söz varlığındaki bitki adlarını tespit etmek ve bu kelimelerin kökenini, biçimini ve anlamlarını art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemiyle inceleyerek bunların Nahçıvan ağzındaki yerini ve diğer özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Bunun yanı sıra Nahçıvan halkının bu bitkileri hangi amaçlarla ve özellikle de hangi hastalıkların tedavilerinde kullandıklarını saptayarak bitkilerin günlük hayattaki önemini ortaya koymak da çalışmamızın diğer amaçlarındanıdır. Nahçıvan ağzında geçen bitki adlarıyla ilgili günümüz Türk lehçelerinde dil açısından henüz bir çalışma yapılmamıştır. *Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları* başlıklı bu çalışma ile diğer tarihî lehçelere de söz varlığı açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları adlı tezimizin amacı, dilimizdeki bitki adlarını yapı ve kavram bakımından inceleyerek bitkilerin adlandırma yollarını belirlemek ve Nahçıvan'ın bitki zenginliğini ortaya koymaktır. Bitki adlarının kökenini bulmak, zor bir iştir. Özellikle Anadolu ağızlarında kullanılan bitki adlarında birçok ses değişmesi görüldüğünden, bitki adlarının asıl kökenlerine ulaşmak daha da zor olmuştur. Nahçıvan Ağzındaki söz varlığındaki bitki ile ilgili terimleri tespit etmek ve bu terimlerin biçimsel, anlamsal yapısını, kökenini art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırmalı yöntemle inceleyerek bunların Nahçıvan ağzındaki yerini, dış ve içyapılarını ve diğer özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Dolayısıyla, Azerbaycan Türklerinin dilindeki bitki ile ilgili dil malzemesinin incelenmesi, genel Türk dilinin tarihî gelişim sürecinin tespitinde önemli olduğu kadar Türk kültür tarihi bakımından da büyük önem taşımaktadır. Her toplum kendi faydasını göz önünde bulundurmuştur. Aynı bitki bazı toplumlarda damak tadı olarak ön sıralarda gelirken, başka bir toplumda hiç el sürülmeyen bir bitki durumunda olabilmektedir. Örneğin acıqıcı Nahçıvan'da çok tüketilirken, Rusya'da neredeyse hiç tüketilmez. Toplamların tüketim oranlarının ve kültürel yapılarının bitkileri tasnif etmekte oynadığı rolün önemi burada ortaya çıkmaktadır.

Tezin araştırılmasında kullanılan yöntem: Çalışmamızın konusunu oluşturan Nahçıvan ağzındaki bitki adları öncelikle Tuncer GÜLENSOY, Paki KÜÇÜKER ve Ebulfez Amanoğlu GULİYEV tarafından hazırlanan "*Nahçıvan Ağzı Söz Varlığı*" adlı sözlükten ve Nahçıvan ağzının diğer leksikografik kaynaklarından taranmıştır. Tespit

edilen bitki adlarının tarihî Türk yazı dillerindeki karşılıkları tarihî dönemlerle ilgili kaynaklardan çıkartılmış ve günümüz Türk yazı dillerinden ise Türkiye Türkçesindeki karşılıkları taranarak eş zamanlı ve art zamanlı karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir. Farsça, Arapça ve diğer dillerden geçmiş olan bitki adlarıyla ilgili bilgi için o dillerin sözlüklerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Nahçıvan'dan bitki adlarıyla ilgili derleme yapılarak çalışmamızda bitkilerin kullanım amaçları ve şekilleri de ele alınmıştır. Bu araştırmada Azerbaycan Türkçesinin söz varlığındaki bitkilerle ilgili kelimeler ses, biçim, köken ve anlam bilgisi bakımlarından eş zamanlı ve art zamanlı karşılaştırmalı yöntemle incelenmiştir. Bu şekilde konuyla ilgili sözlüklerden tespit edilmiş dil malzemesinin hem kökeni, hem zaman içerisindeki tarihsel gelişimine vurgu yapılmıştır. Çalışmamın inceleme konusu olan Azerbaycan Türkçesindeki bitkiler ile ilgili kelimeler bir biyolog gözüyle değil, bir dil uzmanı bakışı açısıyla ele alınmıştır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan *Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları* ile ilgili kelimeler, inceleme bölümünde ele alınmıştır. Genel olarak 1. *Kullanım Yerlerine Göre Bitki Adları* 2. *Türlerine Göre Bitki Adları* 3. *Hayvan Adları ile Oluşan Bitki Adları* 4. *Organ Adları İle Oluşan Bitki Adları* 5. *Renk Adları İle Oluşan Bitki Adları* 6. *Eşya – Nesne Adlarıyla Kurulan Bitki Adları* 7. *Deniz, Göl ve Dere Adlarıyla Kurulan Bitki Adları* 8. *Tadı Sebebiyle Ad Alan Bitki Adları* ile ilgili başlıklı bölümlerde incelenmiştir. Araştırmada yer alan kelimelerin her biri madde başı olarak verilmiş ve yanına alfabeli biçimi yazılmıştır. Ardından kelimenin Azerbaycan Türkçesindeki anlamı, hangi eser veya eserlerde geçtiği açıklanmıştır. Tarihî Türk lehçelerindeki durumları ile ilgili eserlerden taranarak tespit edilmiştir.

1.BÖLÜM

NAHÇIVAN BÖLGESİ VE NAHÇIVAN AĞZI

1.1.NAHÇIVAN ADININ KÖKENİ

Meşhur tarihçi ve coğrafyacılarından Lazar Çapkinski, Hemdulla Kaspinski ve Stefan Orbeliani'ye göre Nahçıvan M.Ö. 1539 yılında inşa edilmiş çok eski bir yerleşim birimidir. Şehir Yunanlılar ve Romalıların da eline geçmiş, kente “Naksuana” adı verilmiştir. Fakat “Nahçıvan” ve “Naksuana” adlarının fonetik olarak birbirleriyle ilişkilendirilmesi yanlıştır. Şehrin çok eski bir tarihe sahip olması nedeniyle adı ile ilgili açıklamalar da vardır. Bunlardan birine göre; Nahçıvan Farsça “negşecehan” söz birleşmesi ile oluşmuş olup dünyanın süsü anlamına gelmektedir. Büyük Türk seyyahı Evliya Çelebi de Seyahatname'sinde bu görüşü benimsemiştir (Gülensoy ve diğerleri, 2009: 13). Nahçıvan adının ilk kez geçtiği en erken yazılı kaynak miladi II. asırda yaşamış Yunan coğrafyacısı Klavdi Ptolomey'in “Coğrafya” eseridir. Ptolomey, Nahçıvanın adını “Naxsuana” olarak belirtmiştir. Birçok tarihçiye göre Nahçıvan şehri milattan önce 1539 yılında oluşturulmuştur. Bazı yazarlar ise halk arasında dolaşan muhtelif efsanelere ve dini rivayetlere dayanarak şehrin ortaya çıkışını Nuh tufanı ile alakalandırmışlardır. Arap kaynaklarında “Nehcuan”, “Neseva” (Neşevi) veya “Nesun” gibi gösterilen Nahçıvan kelimesi, sözlükte “büyüyen”, “inkişaf eden” anlamına gelmektedir. Pehlevi dilinde şehrin kısaltılmış ismine, Nahçıvan darphanesinde VI. asırda Sasani hükümdarları adına basılan sikkeler üzerinde rastlanılmıştır. Sikkelerde şehrin ismi kısa olarak “Nahç” şeklinde yazılmıştır. Katib Çelebi ve Evliya Çelebi v.b. gibi meşhur orta asır düşünür ve seyyahları eserlerinde şehrin adını büyük hürmetle “NegşiCahan” (“Dünyanın Nakışı”) olarak adlandırılmaktadır (Şimşek, 2010: 114).

1.2. YÖRENİN TARİHİ

Kurulduğu ilk günden itibaren çeşitli devletlerin boyunduruğu altında kalmış olan Nahçıvan tarihini bâzı araştırmacılar Hz. Nuh zamanına kadar dayandırmaktadır. Rivayete göre, gemisi Nahçıvan yakınlarında bir yerde karaya oturmuş, sular iyice çekilince de gemide bulunanlar şimdiki Nahçıvan denilen yerde meskûnlaşmışlardır. Artık tarihçilerimiz Nahçıvan diyarının çok eski bir geçmişe sahip olduğunu

ispatlamışlardır. Nahçıvan sözünün efsanevi Nuh peygamberle ilgili olduğunu gösteren deliller mevcuttur. Nahçıvan en eski Türk topraklarından biridir. Elde edilen arkeolojik kazıntılar ve eski yazılı kaynaklar milattan çok önce burada şimdiki Azerbaycanlıların atalarının yaşadığını kesin olarak ortaya koymaktadır. Azerbaycan'ın ayrılmaz bir parçası olan bu eski diyar bütün tarih boyunca komşu devletlerle ve tabi Türkiyeyle münasebette bulunmuştur. Bu durum Selçuklulardan Eldenizlere yani Atabeylelere kadar daha yoğun olarak kendini gösterir.

Sasani hâkimiyeti zamanında Nahçıvan'da üzerinde "Nahç" kelimesi yazılmış gümüş pullar kesilmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Nahçıvan'da Hanlıklar Dönemi başlamıştır. Nahçıvan Hanları müstakil iç ve dış siyaset yürütmeyi beceren devlet adamları olarak dikkat çekmişlerdir. 1826-1828 yılları arasında yapılan Rusya – İran Savaşlarında bölge Rusya tarafından işgal edilmiş, Türkmençay Anlaşması'na göre de diğer hanlıklarla birlikte Rusya topraklarına dâhil edilmiştir. 1918-1920 yıllarında Nahçıvan'da Araz – Türk hükümeti faaliyet göstermiştir. 1920 yılının temmuz ayında Nahçıvan, Rus – Bolşevik orduları tarafından işgal edilmiş, burada Sovyet hâkimiyeti kurulmuştur. 1924 yılında da Azerbaycan yönetimine bağlı Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti kurulmuştur. Kars Anlaşmasına göre Türkiye Nahçıvan'm siyasi teminatçısıdır. 1991 yılında Nahçıvan bağımsızlığını ilan etmiştir ve halen de Azerbaycan Cumhuriyeti'ne bağlı muhtar bir devlet olarak varlığını sürdürmektedir (Gülensoy ve diğerleri, 2009: 13). Azerbaycan tarihçiliğinde Nahçıvan şehrinin oluşumu hakkında çelişkili ve asılsız görüşler ileri sürülmüştür. Bazı araştırmacılar Nahçıvan'ın 2.000, bazılarının 3.500 yaşında olduğunu iddia etti, ancak kesin bir bilimsel sonuca varamadılar. Sebep neydi? Bunun nedeni, Nahçıvan şehrinin yaşı hakkında gerekli araştırmaların yapılmaması ve Nahçıvan şehrinin Nuh Peygamber ile bağlantısının bilimsel çalışmaların dışında bırakılmasıydı. Şu anki Nahçıvan şehrinin antik ve ortaçağ kültürünün üzerinde yer aldığı unutulmamalıdır. Bu nedenle bilimsel düşünce Nahçıvan meselesine dönmeli, bu alanda araştırmalar yapılmalı ve mevcut Nahçıvan şehrinin topraklarını kapsamalıdır (Talıbov, 2010: 8)

1999 yılında Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde yeni bir ilmi kurum kurulmuş ve bu merkezde derman bitkilerinin toplanması, öğrenilmesi bölgenin mineral ham mallarının ne tür derecede olduğunu bizlere sunmuştur (Hacıyev, 2005: 126).

1.3. ETNİK YAPI VE NÜFUS

VII. asırda Araplar, XII. asırda Moğollar Nahçıvan'ı işgal etmiştir. XVIII. asırda Kafkasya bölgesinde cereyan eden Osmanlı –İran savaşlarında Nahçıvan ve dolayısıyla da Nahçıvan halkı büyük zarar görmüş, bu devirde Nahçıvan halkından birçok insan göçe zorlanmıştır. İlmi kaynakların verdiği bilgilere göre bu dönemde tahminen 50 bin civarında nüfusu olan Culfanın bütün ahalisi İran'ın Karadağ eyaletine ve başka yerlere sürgün edilmiştir. Böylelikle Nahçıvan halkı savaşlar, sürgünler ve bulaşıcı hastalıklar neticesinde sürekli olarak azalmıştır. Fakat XIX. asrın başlarından başlayarak Türkmençay Anlaşmasına göre Nahçıvan'ın zorla Rusya topraklarına dâhil edilmesi nüfusunun artmasına da müsbet katkıda bulunmuştur (Gülensoy ve diğerleri, 2009: 15).

Nahçıvan MR, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin benzersiz demografik gelişme özelliklerine sahip bölgelerinden biridir. Rusların, Gürcülerin ve daha sonra çeşitli nedenlerle Nahçıvan MR topraklarına taşınan az sayıda Kürt'ün temsilcileri burada yaşasa da, buradaki nüfusun tarihi etnogenetik bileşimi (% 99,1), eski çağlara dayanan Azerbaycan Türklerinden oluşmaktadır. Ağustos 2001'de yapılan istatistiki nüfus sayımının sonuçlarına göre, 1 Mayıs 2013'te Özerk Cumhuriyet'te 361,2 bin kişi kayıtlıydı. İstatistikli bilgilere göre bu sayı 430103 kişiye ulaştı. Azerbaycan dilinin Nahçıvan grubunun lehçelerinden bahsederken, bu bölgenin idari toprak bölünmesine ek olarak, Nahçıvan'ın en eski zamanlardan günümüze kadar tarihi coğrafi alanı ve etnogenetik bileşimine dikkat etmek çok önemlidir. Türkiye'nin Güney Azerbaycan ve Doğu Anadolu bölgesini de içine alan geniş bir tarihi coğrafyaya sahip olan Nahçıvan bölgesine başlangıçta yerleşen Oğuz ve Kıpçakların yanı sıra Selçuklu Türkleri başta olmak üzere diğer Türk boylarının da düzenli olarak buraya akın ettiği tarihi bir gerçektir. Hem dilbilimsel hem de yerbilimsel olarak çalışmalar bunu doğrulamaktadır (Hacıyeva, 2017: 20).

1.4. NAHÇIVAN İKLİMİ

Nahçıvan kendine özgü iklime sahip bir bölgedir. Bölgede üç ayrı ildim tipi görülür. Bunlar; 1. Yazı kurak geçen soğuk yarım sahra kuru stepler iklimi, 2. Yazı kurak geçen soğuk iklim, 3. Dağlık tundra iklimidir. Nahçıvan iklimi kadar coğrafyası da çeşitlilik arz eden bir yapıya sahiptir. Bölge Küçük Kafkas ve Araz yükseltisi olmak üzere iki jeomorfolojik bölgeye ayrılır. Genel arazisini düzlük, aşağı dağlık, orta dağlık ve

yüksek dağlık olmak üzere dört bölümde incelemek mümkündür ki bu da Nahçıvan jeomorfolojisinin çeşitliliğini göstermektedir (Gülensoy ve diğerleri, 2009: 16).

Kışı soğuk, yazı kurak, sıcakyarımsahra ve kuru çöl iklimi. Bu iklim tipi Araz nehri boyu Gilançay deresine kadar olan sahalara gider. Arazinin yüksekliği 700-1200 metre, nisbi yüksekliği ise 100-600 mşeklindedir. Bu arazilere esasen Sederek, Şerur, Büyükdüz, Nahçıvan, Gülüstan, Culfa, Yaycı düzenlikleri ve bir sıra çay dereleri arasında yerleşmiş küçük düzenlikler dâhildir (Hacıyev, 2009: 19).

1.5. NAHÇIVAN AĞIZLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

1. Nahçıvan ağzında alıntı kelimelerde ilk seste ünlü incelmeleri görülmektedir. Bu ses değişmesi neredeyse kurallı bir hâl almıştır: *gedemli, gerib, geflet, hegigi* vb.
2. Ön ses *b*'leri tamamen *m*'ye dönüşmüştür: *ben, bin-, bin*. Bu durumun İlhanlılar döneminde Azerbaycan'a gelen Uygurların etkisiyle Doğu Türkçesinin izi olarak düşünülmektedir.
3. Zamir kökenli birinci ve ikinci şahıs ekleri “-am, -em / -san, -sen” şeklinde geniş ünlülü olarak korunmuştur: *gelir-em, aparır-san* vb.
4. Ünlüyle biten kelimelerden sonra belirtme hâl eki genellikle “+m, +ni” olarak kullanılır: *sulta-ni, kas-ni* vb.
5. Fiillerin yeterlilik olumsuz çekimi “-ebilmedi” şeklindedir: *girebilmediler, görebilmedim* vb.
6. İkinci şahıs emir eki nadir de olsa kullanılmaktadır; *değinen, bilginen* vb.
7. Nasıl soru zarfının karşılığı olarak daha çok 18ğaç kullanılır; *toy 18ğaç keşdi* vb.
8. Öğrenilen geçmiş zamanın 2. ve 3. şahıslarında +IP zarf fiil eki kullanılır; *deyiPdİ, görüPsen* vb.
9. Ünsüz benzeşmeleri ve ikizleşmeleri 18ğaç18ulu ve bu benzeşmelerden nn < nd, mn < Mi ve rr < rl Azeri sahası ağızlarının karakteristiğidir; *ağırrıgımı ‘ağırlıgımı’, bunnan ‘bundan’, gardaşımnan* vb.
10. 10.Teklik ikinci şahıs eklerindeki geniş ünlüler korunmuştur; *vırıPsan, eliyersen, ghalırsan, yiyesen* vb.
11. Şimdiki zaman eki -r, -ır, -ir -ur, -ür şeklindedir; *yandırırıldılar, verir* vb.
12. İşaret zamirlerinin çokluk şekilleriyle şahıs zamirlerinin üçüncü çokluk şekillerinde genellikle zamir “n”si yoktur; *oların ‘onların’, bular ‘bunlar’* vb.

13. İç ve son seslerde $\kappa > h$ değişmesi vardır. *MehtuP, yemeh vb.*
14. Doğu Anadolu Ağızlarının da karakteristiği olan $\kappa > \text{ğ,g}$ değişimleri yaygındır.

1.5.1. Nahçıvan Ağızlarını Doğu Grubu Ağızlarına Bağlayan Özellikler

1. Alınma kelimelerdeki uzun ünlüler kısalmıştır; *gemhanedir, tamaşa vb.*
2. Kalınlık-incelik bakımından ünlü benzeşmesi vardır. Nahçıvan ağızı alınma kelimelerde ilk seste inceltmeden yanadır. Bu ses değişmesi neredeyse kurallı bir hâl almıştır ve bu durum Doğu Grubu Ağızlarının genel özelliklerindendir; *gedemli, gerib, geflet, hegigi, hegigetem vb.*
3. Bazı çok heceli kelimelerin sonundaki “u, ı, ü” ünlüleri “i” ünlüsüyle karşılanır; *sâhrayımış, buni, oni, ahşamı, yuhari vb.*
4. “h” ünsüzü Nahçıvan Ağızlarının karakteristik ünsüzlerindendir; *gayıdah, yohumuş, cıbrıx, ocahda vb.*
5. “n” ünsüzü tam olarak kaybolmasa da birçok kelimeye yerini n’ye bırakmış veya tamamen düşmüştür, sâ’sana’, bâ’bana’, (Bu ünsüz, ilgi hali, 2. şahıs iyelik eki ve fiillerin çekimli şekillerindeki 2. şahıs eklerinde Eski Türkçedeki gibi devam etmektedir).
6. Ön damak ünsüzü “g” iki ünlü arasında ve hece sonunda korunur; *eğer ögey vb.*
7. Bazı kelimelerdeki ön ses “y”si düşmüştür, iyidin yiğidin’ (5a/032), üzü ‘yüzü’, itmişinden ‘yirmisinden, itirmişem ‘yitirmişim’, ılda ‘yıl’da’, ulduzlar, üceldirdiler, üreh, ilan, üzüh ‘yüzük’ vb.
8. Özellikle sayı isimlerindeki patlayıcı ünsüzler ikizleşmiştir; *dogguz, yeddi vb.*
9. “g-r, p-r” ünsüzleri arasındaki yer değiştirme yaygındır; *dorğadılar > torpağmnan, yarpağın vb.*
10. İsimden isim yapma eki olan +çfnin tonlu şekli yoktur; *gemçi, 19ğaç19u, 19ğaç19u vb.*
11. “Öyle, böyle” kelimeleri “ele, bele” şeklinde yapılarını değiştirmiştir; *bele, ele vb.*
12. Zamir kökenli çokluk 2. şahıs eki –sız, -siz’dir; *aparırsız, körürsüz vb.*
13. İyelik kökenli şahıs eki “-z”dir; *itirdiz, apardız, çihatmasaz vb.*
14. Şimdiki zaman ekinin ünlüsü dardır; *görür, verir vb.*
15. İş tek eki “-a, -e” bütün şahıslarda işlek olarak kullanılır; *gelesen, görem, gelesiz vb.*

16. Soru cümleleri genellikle vurguyla yapılmaktadır.

1.5.2. Nahçıvan Ağzlarının Kuzeydoğu Grubu Ağzlarıyla Ortak Özellikleri

1. Alınma kelimelerdeki uzun ünlüler kısalmıştır; *adet, kербela vb.*
2. Alınma kelimelerin ses yapısı daha çok gerileyici benzeşme yoluyla değişir. *Mehemmed, esgerleri 'askerleri' vb.*
3. Şimdiki zaman eki dar düz veya dar yuvarlak ünlülüdür; *verir, görür vb.*

1.5.3. Nahçıvan Ağzlarının Batı Grubu Ağzlarıyla Ortak Özellikleri

1. “g ve ğ” ünsüzleri iki ünlü arasında ve hece sonunda sızıcılaşır; *yığdırdı, oğlan vb.*
2. $\kappa > g$, $\kappa > \check{g}$ ve $t > d$ $k > q$ değişimleri fazladır. *geynata, ğızlara, denesi, qarağulus, qaramanqal, qarasərmə, qarıdabanı, quşarmudu, quşəppəyi vs.*

1.6. BİTKİLERİN ÖNEMİ

Kültür, milli kimliğimizin oluşumuna katkıda sağlayan önemli bir değerimizdir. Milletler çevresinde bulup, yetiştirdiği bitkileri kendi kültür yapısına göre kullanır ve kendi dil unsuruna göre adlandırır.

Menekşenin, gülün, sardunyanın ortak unsurlarına dayanılarak yapılan bir sınıflandırma bizi bitki kavramına; köpek, inek, at, tilki, tavşan gibi yaratıklar ise hayvan kavramına ulaştırır (Aksan, 1999:40) Tabiattaki varlıklar, benzer özellikleri kapsamında sınıflandırılmaktadır.

Toprak bitkilere hayat veren, ürünün niteliğini ve verimliliğini arttıran bir güçtür. Bitkinin yetişmesi toprağa; toprağın korunması da bitkiye bağlıdır (Ögel, 1991:6).

Kelimeler bir dildeki yapının birimlerin hepsini ya da bir kısmını, genellikle abecesel düzene göre, bazı durumlarda ise konulara ya da alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri kökenleri, kullanımları, dil bilgisi ulamları, eşanlamlıları, vb. ya da diğer dildeki karşılıklarıyla veren yapıtlardır (Vardar, 2002:183).

Sözlü ve yazılı dilde örnekler verirken veya benzetme yaparken bitki adlarını kullanırız. Örneğin ekşiliği anlatmak için “limon gibi”, bir kokuyu açıklamak için “çiçek gibi, gül gibi”, yumuşaklığı belirtmek için “pamuk gibi” sözlerini kullanırız.

Türkçe bitki adlarıyla ilgili ilk bilgiler 11. yüzyılda Kâşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan ve Türk dilinin ilk sözlüğü olarak kabul edilen Divanü Lûgat-it Türk'te

bulunmaktadır. Bu sözlükte kaydedilen bitki adlarının çoğu Anadolu’da kullanılmaktadır (Duran, 1998: 223-229).

1.7. BİTKİ ADLARI ÜZERİNE TÜRKİYE’DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.7.1 Kitaplar

Türk halklarının söz varlığında büyük yer tutan bitki adları nesilden nesile sözlü olarak aktarıldığı gibi tarihî eserlerimizde de kaydedilmiştir. Türkçedeki bitki adlarıyla ilgili ilk bilgiler Türk dilinin ilk sözlüğü olarak kabul edilen ve 11. yüzyılda Kâşgarlı Mahmut tarafından yazılmış olan *Dîvânu Lugât’it-Türk*’te bulunmaktadır. Karahanlı Türkçesi dönemi eserlerinden olan Kutadgu Bilig’de geçen bitki adları Faruk Öztürk tarafından yazılmış olan “*Kutadgu Bilig’de Bitki Adları*” (2005) adlı çalışmada ele alınmıştır. Bitki adları öncelikle alfabetik sıraya göre sıralanmış, daha sonra anlamları verilmiş ve bitki adlarının geçtiği beyitlerden örnekler verilmiştir.

Şevki Akalın’ın “*Büyük Bitkiler Kılavuzu*” (1952) adlı kitabı iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cildinde 10508 bitki adlarının Latince adları ile Türkçe ve Almanca karşılıkları yer alırken daha sonra Türkçe, Almanca ve İngilizce olmak üzere üç dizine yer verilmiştir. İkinci cildinde ise 10508 bitkinin siyah-beyaz fotoğrafı gösterilmiştir.

Turhan Baytop “*Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*” (1997) kitabı, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde Türkçede kullanılan bitki adları alfabetik sıraya göre işlenmiş Latince karşılıkları gösterilmiştir. İkinci bölümde ise Latince dizini verilmiştir. Üçüncü bölümde 500 adet bitkinin renkli fotoğrafı kaydedilmiştir.

1.7.2 Makaleler

Ayhan Bayrak “*Calfa Fransızca-Osmanlı Türkçesi Sözlüğünde Bitki Adları ve Kuruluş Biçimleri*” (2018), adlı makalesinde, bu sözlükte geçen bitki adlarını ve bu adların oluş biçimlerini incelemiştir. Oluş biçimlerini, tek kelimeden oluşan bitki adları, birleşik kelime kuruluşunda bitki adları olarak iki ana başlıkta ayırmıştır. Bu çalışmadan Osmanlı Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin bitki adları açısından benzerliklerini ortaya koyduğunu görmekteyiz.

Hatice Şahin “*Câmi’ül-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri*” (2007), adlı makalesinde, Câmi’ül-Fürs adlı eserde geçen bitki adlarını metin içinde sadece söz

başlarının açıklandığı bölümleri tarayarak bir araya getirerek Latince isimlerine göre dizinini vermiştir.

İlhan Uçar “*Türkiye Türkçesinde Organ Adlarıyla Oluşturulmuş Bitki Adları*” (2012), adlı makalesinde organ adlarıyla oluşturulmuş bitki adlarını tespit etmiştir. Tespit ettiği bitki isimlerini alfabetik sıraya göre sıralayıp, tanımlarını ve geçtiği eseri kısaltmayla vermiştir. Bitki adlarının oluşumunda organ adlarından faydalanırken hem organın fiziksel özelliklerinden hem de aynı organ adıyla somut veya soyut adlar bir arada kullanılarak terimlendirmeyi belirtmiştir.

İlhan Uçar “*Kavram-Çağırışım-Kelime Bağlamında Bitki Adlarına Anlam Bilimsel Bir Yaklaşım*” (2013), adlı makalede bitkilerin adlandırılmasındaki çağırışım aralığı incelenmiştir. Bitkileri adlandırırken hayvan adları, organ adları, astronomi terimleri, sayılar, şahıs adları, çeşitli hastalık adları, koku adları, yetiştiği/geldiği coğrafya veya etnik/dini unsurlar, maden (cevher) adları, gibi özelliklerden yararlanılarak başlıklar halinde örneklerle verilmiştir.

Kürşat Efe “*Tarihi Türk Lehçelerinde Alıntı Bitki İsimleri*” (2018), adlı makalesinde geçmişten günümüze kadar olan alıntı bitki adlarını tespit edilmiştir. Aynı sözcüğün ufak ses değişikliğiyle rastlayıp bu sözcükleri yan yana yazmıştır.

Mehmet Gürlek “*Alâ'im-i Cerrâhîn'de Geçen Bitki Adları*” (2011), adlı makalesinde eserde geçen bitki adlarının söz varlığını tespit etmiştir. Alâ'im-i Cerrâhîn, cerrahi bir metin olup aynı zamanda bazı hastalıkların teşhisi ve tedavisi hakkında da bilgiler vermiştir.

Paki Küçüker “*Lügat-i Müşkilat-ı Ecza'da Türkçe Bitki Adları*” (2010), makalesinde, 17. yüzyılda yazılmış olan bu eserdeki bitki adları söz varlığını taramıştır. Küçüker, eserde toplam dört yüz on yedi tane bitki adı tespit etmiştir. Bu bitki adlarını alfabetik sıraya göre tanımlarıyla birlikte vermiştir. Eser, yazıldığı dönem Türkçesinin botanik terimleri söz varlığı hakkında bilgi sahibi verebilecek niteliktedir.

Serdar Bulut “*Eski Uygur Türkçesinde Türkçe Bitki Adlandırmaları 1: Yiyecek-İçecek Olarak Kullanılan Bitkiler*” (2018), adlı makalesinde Eski Uygur Türkçesindeki bitki adlandırmalarını alfabetik olarak sıralayıp, tanımlarını ve yer aldığı eserleri kısaltmalarıyla vermiştir.

Serpil Soydan, İlker Battal “*Türkçe Verintiler Sözlüğünde Sebze ve Meyve Adları*” (2019), adlı makalede, bu sözlükteki bitki adları sebze ve meyve adları olarak iki ana

başlıkta değerlendirilmiştir. Sebze ve meye adlarının terim anlamları ve geçtiği sayfa numaraları verilmiştir.

Zafer Önler “*XIV. ve XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri*” (1990), adlı makalede 14. ve 15. Yüzyıl Anadolu Türkçesinde kullanılan bitki adları tespit edilmiş ve kökenleri verilmiştir. Bu dönemde yazılmış beş tıp yazması kaynak olarak alınmıştır. Bitkilerin eski tıpta ilaç olarak kullanılmış olması tıp yazmalarını önemli kaynak haline getirmiştir.

Zafer Önler “*XIV-XV. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Türkçe Bitki Adları*” (2004), makalesinde 14. ve 15. Yüzyıllarda Anadolu’da yazılmış tıp metinlerinde yer alan Türkçe bitki adları üzerinde durmuştur.

1.7.3. Tezler

Kürşat Efe “*Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bitki ve Hayvan İsimleri*” (2012), adlı doktora tezinde, bitkilerin Türkiye Türkçesindeki adlandırmasından bahsetmiş, ikinci bölümünde ise bunları sınıflandırıp kavramlaştırmıştır. Bitki isimlerini gıda olarak kullanılan bitkiler, baharat bitkileri, hayvan yemi olarak kullanılan bitkiler, tıbbi (ilaç olarak kullanılan) bitkiler, parfümeri ve temizlik maddelerinde kullanılan bitkiler, ağaçlar, yabani bitkiler gibi birçok başlıklara ayırıp bunlara örnekler vermiştir, daha sonra bunları adlandırmıştır.

Fatih Alkayış “*Türkçede Kullanılan Alıntı Bitki Adları*” (2009), adlı makalesinde Türkçede toplam 533 tane alıntı bitki adı tespit etmiştir. 19 dilden Türkçeye geçen alıntı bitki adlarının çoğunu Arapça ve Farsça oluşturmuştur.

2. BÖLÜM

NAHÇIVAN AĞZINDAKİ BİTKİ ADLARI

2.1. TÜRLERİNE GÖRE BİTKİ ADLARI

2.1.1. Ağaç Olan Bitki Adları

Bıyan

Nahçıvan ağzında *bıyan* “qıymetli texniki bitkilərdən biridir / meyan kökü dəğərli texnik bitkilərdən biridir” (K-1) olaraq ifadə edilməktə və Anadolu ağzında **DS**’də *bıyam* “Meyan kökü” (DS. II, 2009: 672) şəklində qarşımıza çıkmaktadır. Baştaki b-sesi, Türkçe burun (> mururi) örneğinde olduğu gibi, benzeşme sonunda m-’ye dönüşmüştür (Eren, 1999: 294).

Böyürtkən

Böyürtkən “zəif tükçüklüdür və ya çılpəqdır/ zayıf kıllı veya çıplak (K-3) olaraq açıklanan bu bitki Türkçenin tarihî yazı dilinde sadece **Çağ. T.** böğürtken “böğürtlen” (Ünlü, 2013: 167) geçmektedir. Günümüz Anadolu ağzında **TT**’de *böğürtlen* “1. Gülgillərdən, bahçə çitlərində, yol kenarlarında kendiliğindən yetişən dikenli və çox yıllık bir çalı, diken dutu, it üzümü (*Rubus caesus*): 2. Bu bitkinin önce kırmızı, olgunlaştığında kararan mayhoş yemişi” (TS. 2011: 396) şeklinde dile getirilmiştir. Böğürtlen (Ttü) Türkiye’ 13. yy sonlarından itibaren konuşulan dil (Nişanyan, 2010: 79) olmuştur. Farsça sözcük içindeki /e/ ünlüsü Nahçıvan ağzında /ə/ (*böyürtkən*) ünlüsüne değiştiğini görmekteyiz (Kanar, 2012: 107).

2.1.2. Ot Olan Bitki Adları

Astamat

Astamat Nahçıvan ağzında “tütün çeşidi” Astamat yaxşı çəhməli tütündü / Astamat iyi çekmeli bir tütündür/ (Quliyev, 2010: 7) olarak geçen bu bitki adına diğer lehçelerde ulaşılmamıştır. Günümüz Türkçesinde *astamat* “bir tür tütün” (Akdoğan, 1999: 36) olarak kayıtlara geçmiştir.

Baldırğan

Baldırğan kelimesi Nahçıvan ağzında “Çoxillik bitkidir / çok yıllık bir bitkidir (K-2). Türkçenin tarihî yazı dillerine bakıldığında söz konusu kelime **Kıpç. T. baldaran** “Baldıran otu (Kİ)” (Toparlı ve diğerleri 2014: 23) **Çağ. T. Baldırgan** “bir tür bitki simi, baldırgan otu” (Ünlü, 2013: 98) olarak kaydedilmiştir. Günümüz ağız özelliklerine baktığımızda **TT**’de *baldıran* “maydonozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilerin ortak adı, ağı otu, baldırgan” (TS, 2011: 243) **DS**’de *baldıran* Yazın tarlalarda yetişen, gövdesi toprak içinde olan ve yenilebilen bir bitki: Baldıran çorbanız güzel olmuştu (DS. I, 2009: 501) ifade edilmektedir. Eski Türkçede <*baldır*+*ğan* şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Kelime başı B(>p, m) kelime içi alt(>d)ır+ğan ses değişimine uğradığı görülmektedir.

Başşaq

Başşaq bitkisi Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Ekin biçme zamanı yere dökülen sümbül (başak)” Biçin qurtarıb, gəlin başşaqə gedək / Hasatı bitirelim ve başşaqə gidelim/ (Quliyev, 2010: 9) olarak ifade edilmektedir. Tarihî yazı dilinde **Çağ. T. “başak, salkım”** (Ünlü, 2013: 106) **EAT**’de *başak* “(I), (başaklama) Mahsul devşirildikten sonra dal ve sap üzerinde kalmış olan artıklar” (Dilçin, 2009: 39) **Osm. bâşeng** “2. tohumluk olmak üzere alıkonulan sarı ve iri hıyar” (Devellioğlu, 2009: 73) şeklinde kaydedilmiştir.

Günümüz Türkçesinde **TT**’de *başak* “1. arpa, buğday, yulaf vb. ekinlerin tanelerini taşıyan kılçıklı başı 2. tarlalarda, bağlarda dökülmüş veya tek tük kalmış ürün” (TS, 2011: 269-270) **DS**’de *başak* “(I) 1. Tahıl ve meyveleri devşirdikten sonra geriye kalan döküntüler: Zavallı ihtiyar kadın, ömrünü başak toplamakla geçirir” (DS. I, 2009: 550) ifade edilir. Türkçe baş (-Çuv pus) kökünün bir türevi olduğu açıktır: baş + -(a)k küçültme eki kullanılarak yeni bir türev almıştır (Eren, 1999: 43).

Çiyax otu

Çiyax otu Nahçıvan ağzında görülen bu bitki adı “Yabani bir ot” (Quliyev, 2010: 19) olarak geçmekte tarihî Türk lehçelerinde ve Anadolu ağızlarında dile getirilmemiştir.

Əşəd otu

Əşəd otu Nahçıvan ağzında “yabanı bitki” (Əliyeva və Quliyev 2017: 102) olaraq açıklanmakta ve diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır.

Gəvən-Gəyan

Gəvən-Gəyan Nahçıvan ağzında “Yabani bir bitki adı” Gəvən yağının dərman hazırlanır / Geven yağı ilə ilaç hazırlanır (Əliyeva və Quliyev 2017: 110; Quliyev, 2010: 32). Tarihî Türk yazı dillerinde **EAT**. *geven* “baklagillerden bir çalı ki bazı çeşitlerinden kitre denilen zəmk çıkarılır” (Dilçin, 2009: 105) olaraq ifade edilmekte ve günümüz Türkçesinde **TT**’de *geven* “Baklagillerden, çok yıllık, bazı türlerinden kitre denilen zəmk çıkarılan, dikenli bir çalı, keven (*Astragalus*)” (TS. 2011: 938) şeklinde kaydedilmiştir.

Gülüser

Gülüser Nahçıvan ağzında “Buğday çeşidi” Gülüseru payız əkirix /Gülüseru sonbaharda ekeriz/ (Əhmədov, 1997: 57; Əliyeva və Quliyev 2017: 114; Quliyev, 2010: 34) şeklinde ifade edilen bu kelimeye diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Güzdəx

Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Payızda (sonbaharda) göğeren (yeşeren) ot *Güzdəx həyvani kökəldir, yaxşı otdur* “Güzdex hayvanı güçlendirir, iyi otdur” (Əhmədov, 1997: 56; Əliyeva və Quliyev 2017: 118; Quliyev, 2010: 34) olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihî Türk yazı dillerinde görülmeyen bu bitki adı bitkiler sözlüğünde *güzdek*, *güzdeh* 1. güzlük (ot) 2. Yonca (Akdoğan, 1999: 425) şeklinde kaydedilmiştir.

Güzlək

Güzlək “Payızlık tahıl, güz tahılı” (Quliyev, 2010: 34). Diğer yazı dillerinde görülmeyen bu bitki adı Anadolu ağzında **DS**’de *güzlek* “(II) 1. Zamanında olgunlaşmamış sonbahara kalmış ürün” (DS. III, 2009: 2244) şeklinde tanımlanmıştır.

Həqiqi tütün

Həqiqi tütün Hündürlüyü 3 m çatan birillik bitkidir. Gövdəsi sərt budaqlanandır / 3 m boyuna kadar tek yıllık bir bitkidir. Vücut sert dallıdır (Talıbov və digərləri, 2014: 370). Tarihî Türk yazı dillərində **Kıpç. T. tütün** “II. Tütün” (Toparlı və digərləri 2014: 288) olaraq açıqlanmışdır. Günümüz Türkçəsində **TT**’de *tütün* “1. Patlıcangillərdən, birləşimində nikotin bulunan, otsu bir bitki (*Nicotiana tabacum*)” (TS. 2011: 2403).

Hərəy

Hərəy “Buğday çeşidi” Hərəy qılçıxsız olar, sümbülləri olar, ağ olar / Herey kılçıksız olur, sümbülləri olur, beyaz olur” (Quliyev, 2010: 37).

Tarihî Türk yazı dillərində rastlanılmayan bu bitki adına sözlükte *herey* “buğday cinsi” (Akdoğan, 1999: 448) olaraq çıxdığını görməkdəyiz.

Xəşə

Xəşə Nahçıvan ağzında “Yoncaya benzer yabani bitki” xəşəni heyvana veririk / heşeni hayvana veririk (Əhmədov, 1997: 94; Əliyeva və Quliyev 2017: 131; Quliyev, 2010: 40) olaraq keçən bu bitki adına tarihî Türk lehçələrində rastlanılmamaktadır. Ağızlarda *heşe* “1. Korunga, eşək otu” (Akdoğan, 1999: 451) olaraq nitelendirilmektedir.

İri bağayarpağı

İri bağayarpağı olaraq tanımlanan bu bitki adı “qısa vertikal kökümsovlu, 10-30 sm hündürlükdə xırda çoxillik ot bitkisidir / Büyük muz, 10-30 cm yüksəkliyi, kısıya dikey köklərə sahib kiçik, çox yıllık bir bitkidir” (Talıbov və digərləri, 2014: 383). Günümüz halk ağzında **DS. Bağa yaprağı** 1. Su kenarlarında bitən və geniş yaprakları iltihaplı yaraların tedavisində istifadə edilən bir bitki (DS. I, 2009: 475) olaraq qarşıma çıxmaktadır. Eski Türkçədə < *bağa* < 27*ğaç* + *yaprağı* şəklində qeydə alınmışdır.

Kağ

Kağ Nahçıvan ağzı sözlüklərində “Alak, yabani ot” İndi maşın gələcək, yığılıb kağa gedəcəyix / Şimdi araba gelecek, toplanıp kağa gideceğiz” (Əhmədov, 1997: 47; Əliyeva və Quliyev 2017: 145; Quliyev, 2010: 45) şəklində keçən bu bitki adına tarihî Türk yazı dillərində rastlanılmamaktadır. Anadolu ağzında **DS**’de *kağ* “(III) 1. Ekin arasında bitən

yaban otlar” (DS. IV, 2009: 2594) olarak tanımlanmıştır.

Kilincan-Kirincan

Kilincan-Kirincan “Yoncaya benzer bir ot” Kilincan yonca kimin otdi, onun da toxumun səpillər gövərir / Kilincan yonca gibi otdur, onunda tohumunu serperler yetişir” (Əliyeva və Quliyev 2017: 154; Quliyev, 2010: 47). Digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Qıf otu

Qıf otu kökümsovu qısadır, bucaqlıdır, kökləri vardır / kökləri kısadır köşeli kökləri vardır (K-5) olarak nitelendirilmekte ve digər yazı dillərində qarşıma çıkmamıştır.

Pəriş

Pəriş Nahçıvan ağzında “Arpaya benzer bir bitki” Pəriş arpiya oxşuyur, içisə buğdadı / Pəriş arpaya benzer, içi ise buğdadır” (Quliyev, 2010: 68) açıklanan bu bitki adına digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Pıtırağ

Pıtırağ “Bir yabani bitki, pıtırak” Pıtırağ paltara suvaşan tikənni otdu / Pıtırağ elbiseye benzeyen dikenli otdur (Əliyeva və Quliyev 2017: 224; Quliyev, 2010: 69). Tarihî Türk yazı dillərindən **DLT**’de *buturgak* “fıstık şeklinde bir diken” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 605) olarak kaydedilmiştir. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *pıtrak* “dikenli tohumları hayvanların kıllarına ve insanların giysilerine takılan bir yıllık otsu bir bitki (xantium spinosum)” (TS, 2011:1922-1923) ve Anadolu ağzında **DS**’de *pıtırak* “(I) Dikenli tohumu insanların giysilerine, hayvanların tüylerine yapışan bir ot” (DS. V, 2009: 3451) şeklinde açıklanmıştır.

Şəhər çılqınotu

Şəhər çılqınotu Nahçıvan ağzında “30-60 sm hündürlükdə, az budaqlanan, üzəri tükcüklü çoxillik ot bitkisidir / 30-60 cm boyunda seyrek dallı, tüylü çox yıllık otsu bir bitki” (Talibov ve digərleri, 2014: 207) olarak açıklanmıştır. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *su karanfili* “Ormanlarda, akarsu ve göl kenarlarında yetişen, 20-50 santimetre

yüksekliğinde, sarıçiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki (*Geum urbanum*)” (TS, 2011: 2168) olarak geçmektedir.

Şeşəri

Şeşəri “Yazlık arpa ” (Quliyev, 2010: 77) şeklinde tanımlanır. Diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Şöran

Şöran Nahçıvan ağzında “Şoranlıkta (çorak yerde) biten ot” (Quliyev, 2010: 78). Diğer yazı dillerinde görülmemektedir.

Topbaş

Topbaş Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Bir buğday çeşidi” (Əhmədov, 1997: 86; Əliyeva ve Quliyev 2017: 268; Quliyev, 2010: 84). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *topbaş* “Anadolu’da özellikle Tokat yöresinde yetiştirilen açık renkli, orta boy yapraklı ve tatlı içimli bir tütün türü” (TS, 2011: 2367) Anadolu ağzında **DS**’de *topbaş* “1.Ak, yumuşak, iyi cins buğday” (DS. V, 2009: 3965) şeklinde açıklanır.

Valerian

Valerian Çoxillik ot bitkisi olub pişikotukimilər fəsiləsinə daxildir / Çok yıllık bir bitkidir ve Pişikotukimilər cinsinə aittir (K-6) olarak ifade edilir. Diğer yazı dillerinde görülmemiştir.

Yağıotu

Yağıotu “İri çiçekli hündür(yüksek) bir ot” (Quliyev, 2010: 90) olarak tanımlanır ve tarihî Türk yazı dillerinde **EAT**. *Yağıotu* “Kındıra ve hasır otu denilen bir saz” (Dilçin, 2009: 243). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *yakı otu* “Küpe çiçeğigillerden, kırmızı veya pembe çiçekli, sulak yerlerde yetişen, küçük bir süs bitkisi (*Epilobium*)” (TS. 2011: 2508) şeklinde ifade edilir.

Yolotu

Yolotu Nahçıvan ağzında “yabancı bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 288) olarak geçen

bu bitki adına diğər yazı dillerində rastlanılmamışdır.

Ziyil otu

Ziyil otu “Çoxillik ot bitkisi, bütün hissələrində sarı rəngdə süd olur. Kökləri iri şaxəli və 30ğaç30ulus30. Gövdəsi azca qabıqlı və düyünlü, yuxarı hissəsi isə budaqlıdır / Her yerində sarı süt bulunan çok yıllık bir bitkidir. Kökler geniş ve dallıdır. Gövde hafifçe havlanmış ve düğümlüdür ve üst kısım dallıdır (Talıbov ve diğerleri, 2014: 104) şeklinde tanımlanır. Tarihî Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu kelimeye bitkiler sözlüğünde şu şekilde rastlanılmaktadır: *Ziyilotu*, “demrovotu siğilotu” (Akdoğan, 1999: 831).

Zufa otu

Zufa otu Nahçıvan ağzında “yabancı bitki” (Əliyeva və Quliyev 2017: 294) olarak geçen bu bitki adına Tarihî Türk lehçelerinden **Kıpç. T. zūfā** “Bir bitki” (BV) (Toparlı ve diğerleri 2014: 338) şeklinde rastlamaktayız.

2.2. KULLANIM YERLERİNE GÖRE BİTKİ ADLARI

2.2.1. Gıda Adlarıyla Kurulan Bitki Adları

Alana

Alana bitkisi “Şeftali çeşidi” (Quliyev, 2010: 6) olarak ifade edilmekte ve bitkiler sözlüğünde alana, “alanı kak dolması, kuru meyve sucuğu (Armut, şeftali vb. kurusu içerisine şeker, ceviz, kuru üzüm vb. doldurularak kurutulmuş meyve sucuğu)” (Akdoğan, 1999: 19) şeklinde rastlanmaktadır. Tarihî Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır.

Alanay

Alanay sözcüğü Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “İçi şeker ve kozla (cevizle) doldurularak kurutulmuş şeftali veya armut” (Quliyev, 2010: 6) şeklinde kaydedilmiştir. Yolda yeməy üçün bir kirvənkə alana aldım “Yolda yemek için bir kilo alana aldım” (Quliyev, 2010: 6). Tarihi Türk lehçelerinde bulunmayan bu bitki adının kökeniyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ali

Ali kelimesi “1. Albuhara gavalın bir çeşidi. 2. Erik çeşidi” şeklinde tanımlanır (Əhmədov, 1997: 9; Əliyeva ve Quliyev 2017: 23; Quliyev, 2010: 6). *Biraz ali gətirmişdim* “Biraz erik getirmiştim” (Quliyev, 2010: 6) olarak açıklamaktadır. Tarihî Türk lehçelerinden **Kıpç. T. alu** “Şeftali” (Toparlı ve diğerleri 2014: 8) **Çağ. T. ālū** “erik bkz. Mişmiş, irik” (Ünlü, 2013: 38) **Osm. ālū** 1.erik, şeft-ālū (şeftālū) : kayısı eriği, tüylü erik, şeftāli (Devellioğlu, 2009: 29) olarak geçmektedir. Anadolu ağzına baktığımızda **DS**’de *alı* “Erik” (DS. I, 2009: 215) anlamının mevcut olduğunu görmekteyiz.

“Aluç” adı ilk olarak Kaşgarlı Mahmud’un eserinde görülmektedir. Türkler Orta Asya’da yaşarken erik ve şeftaliyi andıran bitkilere aluç demişlerdir (Mete, 2009: 127-128). Diğer Türk lehçelerinde ise *ali* alıç (Osm.) alıç (Trkm.) alluç (Tel.) (KTS) ālluça (Ker.) alu (DoğuTü.) alū (Kzk.) alūça (Az.) alça (Az.) 31ğaç31u (Az.) eli (Az.) geviç (Ker.) (KTS) (Gülensoy, 2007: 65) biçiminde görülmektedir.

Badımcan

Badımcan bitkisi Nahçıvan ağzında “Bir çox növləri qiymətli dərman, qida və tərəvəz bitkiləridir /Birçok tür değerli tıbbi, gıda ve sebze bitkileridir (K-1) anlamında kaydedilmiştir. Türkçenin tarihî yazı dillerine bakıldığında söz konusu kelimenin **Osm. bâdincân** patlıcan (bkz. bâdingân) (Devellioğlu, 2009: 63) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Günümüz ağız özelliklerine baktığımızda **DS**’de *badımcan* “Patlıcan” (DS. I, 2009: 467) olarak kaydedilmiştir.

Batbat

Nahçıvan ağzında *batbat* “acı dadan ot bitkisi / acı tadı olan ot bitkisi” (K-1) olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu ağzında **DS**’de *batbat* “(II) Yaprakları ağılı bir çeşit bitki” (DS. II, 2009: 569) şeklinde belirtilmiştir.

Cacix

Cacix Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Yenen bir bitki adı” (Quliyev, 2010: 12) olarak geçmektedir. *Cacix həbələ əzəhliyr, soyursan qabığın yeyirsən / Cacık iyice ezilir, soyduktan sonra kabuğunu da yersin* (Əliyeva ve Quliyev 2017: 50; Quliyev, 2010: 12)

şeklinde tanımlanan bitki tarihî Türk lehçelerinde geçmemektedir. Anadolu ağızlarında **DS**'de *cacık* "1. İlbaharda tarlalarda biten ve yenilebilen otlar" (DS. II, 2009: 839) ifadesi kullanılmıştır.

Cəviz

Nahçıvan Ağzı sözlüklerinde geçen *koz*, *ceviz* (Quliyev, 2010: 13) Cəviz almışam ki, bayramda çöçə yapax / Ceviz almışım ki, bayramda tavuk yapalım (Əhmədov, 1997: 115; Əliyeva ve Quliyev 2017: 55; Quliyev, 2010: 13) anlamında geçmektedir. Tarihî Türk lehçelerinde **Harz. T.** *koz* "ceviz" (Ünlü, 2012: 339) **Kıpç. T.** halvası ceviz helvası (DM) *krş.* kozlu helva koz işi ceviz içi (DM) (Toparlı ve diğerleri 2014: 156) **Çağ. T.** *ceviz* "ceviz" (Ünlü, 2013: 204) **Osm.** *ceviz* "ceviz" (Devellioğlu, 2009: 138) şeklinde belirtilmiştir.

Günümüz Anadolu ağzında **TT**'de *ceviz* "cevizgillerin örnek bitkisi olan, uzun ömürlü, gövdesi kalın, kerestesi değerli, yurdumuzda çok yetişen ağaç (*juglans regia*)" (TS, 2011: 458) **DS**'de *koz* "(I) 1. Ceviz" (DS. IV. 2009: 2945) olarak açıklanmıştır. < Arcauz. – Arapça cauz Farsçadan alınmıştır (Far gauz). Farsça gauz Türkçeye koz olarak geçmiştir (Eren, 1999: 69).

Çaqqala-Çağala

Çaqqala-Çağala bitki Nahçıvan Ağzı sözlüklerde "Kal, ham, olgunlaşmamış erik, alça" Əriyi çaqqala yemə, qızdırarsan / Eriği olgunlaşmamış yeme, ısıtırsın (Əhmədov, 1997: 105; Əliyeva ve Quliyev 2017: 62; Quliyev, 2010: 16) olarak ifade edilmektedir. Tarihi Türk lehçelerinden sadece **EAT.** çağala "Çağla" (Dilçin, 2009: 60) görülmektedir.

Günümüz Anadolu ağzında **DS**'de *Çağala* "Olmamış meyve" (DS. II, 2009: 1034) olarak tanımlanmıştır. < Far Çağala - Türkçe Çağla biçiminde -a- düşmüştür: Çağala > Çağla (Eren, 1999: 76).

Çağalagül

Çağalagül bitkisi "Reyhan, renkli yenilen bir bitki" (Quliyev, 2010: 16) olarak belirtilmiştir. Tarihî Türk yazı dilinde ve Anadolu ağzında karşımıza çıkmamıştır.

Çaşır

Çaşır Nahçıvan Ağzı sözlüklerinde “Yabancı bitki adı, çakşır” Çaşır dağlarda çox olur / Çaşır dağlarda çok olur (Əhmədov, 1997: 107; Əliyeva ve Quliyev 2017: 64; Quliyev, 2010: 17) olarak geçen bu bitki adına tarihî Türk lehçelerinde ulaşılammıştır.

Anadolu ağzında **DS**’de *Çağşır* “(I) 1. Kırlarda yetişen, susuzluğa dayanan bir çeşit ot” (DS. II, 2009: 1038) şeklinde kaydedilmiştir.

Çil

Çil Nahçıvan Ağzı sözlüklerinde geçen bu bitki adı “Keklik çeşidi” (Əhmədov, 1997: 110; Quliyev, 2010: 18) olarak ifade edilmekte ve tarihî Türk lehçelerinde **Kıpç. T. çil** “(I) Keklik” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 51) **EAT. çil** “Bir çeşit keklik” (Dilçin, 2009: 68) şeklinde açıklanmıştır. Anadolu ağzında **DS**’de *çil* (I) 1. Topraktan yeni çıkan bitki, ekin (DS. II, 2009: 1212) olarak belirtilmiştir.

Cıbrıx

Cıbrıx Nahçıvan Ağzı sözlüklerinde geçen bu bitki adı “Yenilen yabancı bir bitki adı” Cıbrıx çöldə olar/Cıbrıh çölde olur (Quliyev, 2010: 13) şeklinde kaydedilen kelimeye tarihî Türk lehçelerinde karşımıza çıkmayan bu bitki adına günümüz Türkçesinde *cıbrıh* “1. yenilir bir ot. 2. Çetin ceviz” (Akdoğan, 1999: 129) olarak ifade edilmiştir.

Cimcima

Nahçıvan ağzında “yabancı bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 58) olarak geçen bu bitki adına tarihî Türk lehçelerine ulaşılmamış fakat **TT**’de *cimcime* “küçük ve tatlı bir tür karpuz” (TS, 2011: 467) olarak karşımıza çıkmaktadır. Arapça kökenli olan bu bitki adı *cumcuma* (Tietze, 2009:447) olarak kayıtlara geçmiştir.

Çovdar

Çovdar sözcüğü “hündürlüyü 20 – 35 (50) sm olan çoxillik çim əmələ gətirən bitkidir / 20-35 (50) cm boyunda çok yıllık ot oluşturan bir bitkidir” (Talıbov ve diğerleri, 2010: 212). Günümüz Türkçesinde *çavdar* “1. Buğdaygillerden, unlu tane veren bir bitki (Secale cereale)” (TS, 2011: 506) şeklinde belirtilmiştir.

Çiriş

Çiriş kelimesi “Yenen bir bitki adı” (Əhmədov, 1997: 111; Əliyeva ve Quliyev 2017: 72; Quliyev, 2010: 19) olarak ifade edilmiş ve tarihî Türk lehçelerinden sadece Kıpçak Türkçesinde görülmüştür. **Kıpç. T. Far.** (<siriş)“çiriş otunun kökünden yapılan bir tür tutkal (İH) *krş. şiriş*” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 52) bu şekilde ifade edilmiştir. Anadolu ağzında **TT**’de *çiriş* “çiriş otunun kökünün öğütülmesiyle yapılan ve su ile karılarak tutkal gibi kullanılan esmer, sarı bir toz” (TS, 2011: 550) **DS**’de *çiriş* “(I) Dağ pırasası” (DS. II, 2009: 1235) olarak kaydedilmiştir.

Çuğundur şorməzə

Çuğundur şorməzə Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Sığıra verilen çuğundur, pancar” (Quliyev, 2010: 20) şeklinde geçen bu bitki adı tarihî Türk lehçelerinden **Kıpç. T. çügündür, çükündür** “Kırmızı pancar” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 54) **EAT.**’de *çükündür* “(çuğundur) pancar” (Dilçin, 2009: 71) olarak görülmektedir.

Türkiye Türkçesi ve Anadolu ağızlarında kullanıla bu bitki adı **TS**’de *çükündür* “pancar” (TS. 2011: 572), **DS**’de *çükündür* “1. Pancar” (DS. II, 2009: 1307) şeklinde kaydedilmiştir.

Çöl kəvəri

Çöl kəvəri Nahçıvan ağzı sözlüklerde “yabancı bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 73) olarak geçen bitki adı Anadolu ağzında **DS**’de *kever* “soğanın yeşil yapraklarına benzer, etle birlikte yenilen bir çeşit ot” (DS. VI, 2009: 4551) şeklinde ifade edilmiştir. Diğer yazı dillerinde rastlanılmamıştır.

Çöl keşnişi

Çöl keşnişi “birillik ot bitkisi olup, milşəkilli kök sisteminə malikdir / bir yıllık ot bitkisi olup, çubuk şeklinde bir kök sistemine sahiptir” (Talıbov ve diğerleri, 2014: 284). Tarihî Türk yazı dillerinden **Kıpç. T. kişniç** “kişniş otu” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 150) **EAT.** *kişniç* “kişmiş üzümü, kuş üzümü” (Dilçin, 2009: 153) **Osm.** *kişnîz* bkz. “kişniş” (Devellioğlu, 2009: 522). Anadolu ağzında **DS**’de *kişniş* (I) 1. Yaban papatyası. 2. Çiçekleri papatyaya benzeyen fena kokulu bir ot. *kişniş* Maydanoza

benzeyen bir bitki (yemek yanında yenir) (DS. IV, 2009: 2887). Farsça *gişnız* (~ *kişniz*) Türkçede benzeşme sonunda *kişniş* biçimini almıştır (Eren, 1999: 247).

Damotu

Damotu sözcüğü “Çoxillik oduncaqlı kökümsovu vardır. Gövdəsi düzqalxan (25-100 sm), dördtilli, qısa və ya uzun tükçüklüdür / Çok yıllık odunsu köklere sahiptir. Vücut düz (25-100 cm), dörtgen, kısa veya uzun tüylü” (Talibov ve diğerleri, 2014: 392) olarak nitelendirilmiştir.

Tarihî Türk lehçelerinde karşımıza çıkmayan bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**’de *aslankuyruğu* “Ballıbabagillerden, eskiden hekimlikte terletici olarak kullanılan bir bitki, yer pırasası (*Leonurus*)” (TS. 2011: 168) şeklinde geçmektedir.

Darayı

Darayı Nahçıvan ağzında “alma növü” Həyətə təzə əx’diyim darayı almadı / Bahçeye yeni ektiğim darayı elmadır” (Əliyeva və Quliyev 2017: 78) şeklinde tanımlanan bu bitki adına Tarihî Türk yazı dillerinde ve Anadolu ağzında rastlanılmamıştır.

Dazı otu

Dazı otu “Örtülütöxumlular şöbəsinə aiddir. Meşə kənarlarında, kolluqlarda, əkin yerlərinin kənarlarında bitir / Kapak tohumları bölümünə aittir. Orman kenarlarında, çalılıklarda, tarlaların kenarlarında yetişir” (K-5).

Tarihî Türk lehçelerinde görülmeyen bu bitki adı bitkiler sözlüğünde *dazı* “rezene, kılıçotu, boyotu” (Akdoğan, 1999: 180) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ərik

Ərik Nahçıvan ağzında “Cavan zoğlarda qabığın rəngi qırmızımtıl-qonur olub, açıq rəngli mərci ilə örtülmüşdür. Budaqları çılpəqdır. Tumurcuqları girdə- konusvari, yarpaqları isə sadə yumurtavari, yumurtavari-dəyirmi formada olub, kənarları xırdadişçiklidir / Genç sürgünlerde kabuk kırmızımsı kahverengidir ve hafif mercimek ile kaplıdır. Dallar çıplak. Sürgünler yuvarlak konik, yapraklar basit oval, oval-yuvarlak, küçük tırtıklı kenarlıdır” (Talibov ve diğerleri, 2014: 186) olarak geçen bu bitki adı Tarihî Türk yazı dilinde **Karh. T. sārīg erük** “kayısı” (Ercilasun ve

Akkoyunlu, 2014: 805) **Harz. T.** *Erek* “erik” (Ünlü, 2012: 175) **Çağ. T.** *erik* “henüs olgunlaşmamış zerdali *bkz.* mişmiş, irik (Ünlü, 2013: 342). Anadolu ağzında ve günümüz Türkçesinde **TT**’de *erik* “1. Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaç (*Prunus domestica*). 2. Bu ağacın kabuğu ince, çeşitli renklerde, mayhoş veya tatlı, eti sulu, tek ve sert çekirdekli yemişi” (TS. 2011: 807-808) **DS**’de *erik* “Kayısı” (DS. VI, 2009: 4499). Eski Türkçeden başlayarak kullanılır. Orta Türkçede erük olarak geçer (Eren, 1999: 137). Arapça *al- barqûq*’tan geldiği yolundaki sav tartışmaya açıktır (Eren, 1999: 137).

Disar

Disar “qoz növü” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 87). Diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır.

Dizmarı üzüm

Dizmarı üzüm “Bir üzüm çeşidi” *Dizmarı üzüm buralarda yaxşı olur* “Dizmarı üzüm buralarda iyi olur” (Əhmədov, 1997: 34; Quliyev, 2010: 25). Tarihî Türk yazı dillerinde **Uyg. üsüm** “üzüm” (Caferoğlu, 2011: 274) **Kıpç. T. üzüm** “üzüm *krş.* yüzüm” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 299) **Harz. T. üzüm** “üzüm *krş.* yüzüm” (Ünlü, 2012: 642) **Çağ. T. üzüm** “üzüm *bkz.* şitte, ‘ineb” (Ünlü, 2013: 1201) olarak ifade edilmektedir.

Günümüz Türkçesinde **TT**’de *üzüm* “Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi” (TS, 2011: 2460).

Dombalan

Dombalan “yer elması gibi bir bitki” (Əhmədov, 1997: 6; Əliyeva ve Quliyev 2017: 89; Quliyev, 2010: 26). *Getmişitix çöle dombalan yığmağa / Gitmişitik çöle dombalan toplamaya*.

Tarihî Türk yazı dilinde karşımıza çıkmayan bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**’de *domalan* “Askı mantarlardan, toprak içinde yumru biçiminde yetişen, yenilebilen bir bitki, yer mantarı, keme, karakeme” (TS, 2011: 702). Anadolu ağzında *domalan* “(I) -2 Patatese benzeyen ve yenilebilen bir çeşit mantar” (DS. II, 2009: 3997) şeklinde ifade edilmektedir.

Ev alçası

Ev alçası “Hündürlüyü 10-12 m olan enli və ya ensiz yumurtavari çətirli ağacdır. Budaqları tikansız və ya azca tikanlıdır. Cavan zoğları qırmızımtıl- qəhvəyi və ya yaşılımtıl-sarı rəngdə olub, çıpaqdır / 10-12 m boyunda geniş veya dar oval bir şemsiyə ağacıdır.

Dallar dikensiz veya hafif dikenlidir. Genç sürgünler kırmızımsı kahverengi veya yeşilimsi sarı renklidir ve çıplaktır” (Talıbov, 2014: 219) şeklinde ifade edilmektedir. Anadolu ağzında **DS**’de *alça* “Erik” (DS. VI, 2009: 4417) olarak nitelendirilmektedir.

Əbrəqunus

Əbrəqunus “heyva növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 96) olarak ifade edilmekte ve diğer Türk yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Əbrəş

Əbrəş Nahçıvan ağzında bu bitki adı “gilas növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 96) şeklinde nitelendirilmektedir. Tarihî Türk yazı dilinde karşımıza çıkmamaktadır.

Ələyəz

Nahçıvan ağzında *əleyez* “Mutfakta kullanılan bir yabani bitki” *Aşa quru ələyəz vıranda daddı olur* “Yemeğe kuru əleyez kattığında lezzetli oluyor” (Quliyev, 2010: 29) olarak geçmekte ve Tarihî yazı dilinde rastlanılmamaktadır.

Əncir

Əncir “Orta ölçüdə olan 37ğaç və ya koldur. Hündürlüyü 2-8 m-ə çatır. Qabığı açıq-boz rəngdədir / Orta büyüklükte bir ağaç veya çalıdır. Yüksəkliyi 2-8 m’ye ulaşır. Kabuk açık gri renktedir (Talıbov ve diğerleri, 2010: 331). Tarihî Türk yazı dilinde **Harz. T. incir** “incir” (Ünlü, 2012: 260) **Çağ. T. incir** “incir” (Ünlü, 2013: 529) **Osm. encîr** “incir” (Devellioğlu, 2009: 222) olarak ifade edilmektedir.

Türkiye Türkçesinde *incir* “1. Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli bir ağaç (*Ficus carica*). 2. Bu ağacın yaş veya kuru olarak yenilen etli, tatlı meyvesi, ballıdır, yemiş” (TS. 2011: 1190) şeklinde ifade edilmektedir.

Əndəmic

Əndəmic “heyva növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 100) olaraq ifadə edilmektedir. Tarihî Türk lehçelerinde karşımıza çıkmamıştır.

Əndiryan

Nahçıvan ağzında *əndiryan* “armud növü” *Əndiryan qəşəx’ iri, sulu armutdu* “Endiryan çok güzel büyük, sulu armuttur” (Əliyeva və Quliyev 2017: 100) şeklinde ifade edilmekte ve diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Əsgəri

Əsgəri “üzüm növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 102) şeklinde ifade edilmektedir. Diğer yazı dillerinde söz konusu kelimeye ulaşılammıştır.

Əylis

Əylis Nahçıvan ağzındaki bu bitki adı “gilənar növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 104) olarak geçmekte ve diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Əvəlix

Əvəlix kelimesi “mutfakka yemeğe katılan bir bitki” Quru əvəliyi qışda aş vırıllar / Kuru eveligi kışın yemeğe katarlar” (Əliyeva və Quliyev 2017: 102; Quliyev, 2010: 30) olarak ifade edilmektedir. Tarihî Türk yazı dilinde **EAT**. *evelek* “ıspanağa benzer bir ot, labada” (Dilçin, 2009: 99) şeklinde ifade edilir. Günümüz Türkçesinde ve Anadolu ağzına baktığımızda **TT**’de *efelek* “Labada” (TS, 2011: 757) **DS**’de *evelek* (efelek, efelik, evelik, evelik mancarı, 38ğaç38ulu, everek) “1. Yaprakları yenilebilen, tohumlarından da çay yapılan ıspanağa benzeyen bir çeşit ot, labada” (DS. III, 2009: 1804) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gəzənə

Gəzənə “Gicitkan, ısırğan otu” Ot çalarkən gəzənə əlimi daladı / ot çalarken gezene elimi ısırdı (Əliyeva və Quliyev 2017: 110; Quliyev, 2010: 32) olarak geçmekte ve Tarihî Türk yazı dillerinde **EAT**’de *Gicitgen* “Isırğanotu” (Dilçin, 2009: 106) şeklinde nitelendirilmektedir. Anadolu ağzında **DS**’de *Gidişgen* (geçirgen, geçirgen, gıcan,

gıcıkdan otu, gıcıkdan otu, gıcirtan, gican, gıciklen, gicirgen, gicitkan, gidişik, gidişkenlik, gidişken otu, gijirtiken) (DS. III, 2009: 2074) olarak kaydedilmiştir.

Gilas

Gilas “Qıymətli dərman, bal verən, boyaq və yaşıllaşdırma üçün yararlı bitkidir / Değerli bir şifalı, bal veren, boyama ve yeşillendirme bitkisidir” (Talibov ve diğerleri 2014:212) olarak ifade edilmekte ve tarihî Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır. Günümüz Türkçesinde **TT**’de kiraz 1. Gülgillerden, ılıman iklimlerde yetişen bir meyve ağacı (*Cerasus avium*). 2. isim Bu ağacın kırmızı veya beyaz renkte, etli, sulu, tek çekirdekli meyvesi (TS. 2011: 1445) şeklinde kaydedilmiştir.

Gilener

Gilener Nahçıvan ağzı sözlüklerinde bu bitki adı “Vişne” (Quliyev, 2010: 32) şeklinde kaydedilmiştir. Tarihî Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmayan bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**’de *Vişne* “1. Gülgillerden, dalları kırmızımtırak, çiçekleri beyaz renkte, kiraza benzer bir ağaç (*Cerasus vulgaris*). 2. Bu ağacın genellikle reçel ve şerbet yapılan, kırmızı renkte ekşimtırak meyvesi, ekşi kiraz” (TS, 2011: 2487). Anadolu ağzlarında *fışne* “(fışna, fişne) Vişne” (DS. III, 2009: 1873) şeklinde ifade edilmektedir.

Göycə

Göycə Nahçıvan ağzı sözlüklerinde bu bitki adı “alça (erik)” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 112; Quliyev, 2010: 33). Tarihî Türk yazı dillerinde **Uyg.** *erük* “erik” (Caferoğlu, 2011: 76) **Kıpç. T.** *erik* “(1) Erik (CC) *krş.* erük, irik (II) erik kaçık Erik kurusu (İH)” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 74) **EAT.** *Göğem* “gügem, bir çeşit dağeriği” (Dilçin, 2009: 107) olarak kaydedilmiştir. Anadolu ağzında **DS**’de *göverik* “[göyce] Can eriği” (DS. III, 2009: 2169) şeklinde ifade edilmiştir.

Gülabı

Gülabı Nahçıvan ağzında bu bitki adı “üzüm növü” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 113) olarak geçmektedir. Tarihî Türk yazı dillerinde **Harz. T.** *gülāb* “gül suyu” (Ünlü, 2012: 202) **Kıpç. T.** *gülāb* “Gül, gül suyu (İM) *krş.* gulaf, gülaf, gülef, külaf” (Toparlı ve

diğerleri, 2014: 88) **Osm.** *gül- âb* “gülsuyu (bkz: cüllâb)” (Devellioğlu, 2009: 297) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gülbəcər-Gülbəsər

Gülbəcər-Gülbəsər “hıyar, salatalık” “Onnarın bosdanında yaxcı gülbəcər olur / Onların tarlasında iyi salatalık olur” (Əhmədov, 1997: 56; Əliyeva və Quliyev 2017: 110; Quliyev, 2010: 32) şeklinde kaydedilmiştir.

Tarihî Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmayan bu bitki adı Anadolu ağzında *gülbəser* “Salatalık, hıyar” (DS. III, 2009: 2217) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güşdi

Güşdi “şeftali ” (Əliyeva və Quliyev 2017: 115; Quliyev, 2010: 34). Tarihî Türk yazı dilinde **Kıpç.** *T. 40ğaç40ul* “şeftali *krş.* Şeftâlū” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 251) **Osm.** *şeft-âlû* “1. “semiz erik” : şeftâlî” (Devellioğlu, 2009: 984) olarak nitelendirilir. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *şeftali* “1. isim, bitki bilimi Gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, çiçekleri pembe renkli bir ağaç (*Prunus persica*)” (TS, 2011: 2210) Anadolu ağzında **DS**’de *şefdeli* “Şeftali” (DS. V, 2009: 3758) olarak kaydedilmiştir.

Qarğıdalı

“Qarğıdalı 3-4 m və ya daha çox hündürlüyə malik, birillik ot bitkisidir. Güclü saçaqlı kök sistemi vardır / Mısır, yüksekliği 3-4 m veya daha fazla olan çok yıllık bir bitkidir. Güçlü saçaqlı bir kök sistemine sahiptir” (Talıbov ve diğerleri, 2014: 93). Anadolu ağzında **DS**’de *kargıdalı* “Mısır” (DS. IV, 2009: 2660) olarak ifade edilmektedir. Diğer yazı dillerinde görülmemektedir.

Qəndil sinab

Qəndil sinab “Alma növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 174) olarak geçen bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Qabqıran

Qabqıran “Alak otu, yabani ot” (Quliyev, 2010: 50). Ağızlarda “gabqıran, gabsındıran 1. Hindiba 2. Yabanî marul” (Akdoğan, 1999: 303) olarak geçmektedir. Diğer yazı dilinde karşımıza çıkmamaktadır.

Qırxbuğum//Qıppığan

Qırxbuğum//Qıppığan Nahçıvan ağzında “yabani bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 177) olarak geçmektedir ve diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Qodem

Qodem “Yenen bir bitki adı, göyerti” “Bir-iki dəsə də qodem al gəti / Bir iki deste de qodem al getir” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 180; Quliyev, 2010: 54) olarak geçmekte ve Türk lehçelerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Qulançar

Qulançar “Yenen bir yabani bitki” “Oğlum bağdan yığdığı qulançar dəsəsinə anasına verdi / Oğlum bahçeden topladığı qulançar destesini annesine verdi” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 182; Quliyev, 2010: 54). Günümüz Türkçesinde **TT**'de *kuşkonmaz* “1. Zambakgillerden, uç dalları yapraksı görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki (*Asparagus officinalis*). 2. isim Aynı familyadan, saksılarda yetiştirilen, uzun saplı, ince ve küçük yapraklı bir süs bitkisi” (*Asparagus plumosus*) (TS. 2011: 1544) olarak ifade edilmektedir.

Haçabaş

Haçabaş Nahçıvan ağzında “üzüm növü” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 117) olarak geçmekte ve diğer yazı dillerinde görülmemektedir.

Həzaz

Həzaz “Dağ soğanı” “Dağdan yeməyin çoxluca həzaz yığdım / Dağdan yemek için fazlaca həzaz topladım” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 124; Quliyev, 2010: 34). Sözlükte həzaz dağ soğanı, yabani soğan (Akdoğan, 1999: 457) olarak ifade edilmekte ve diğer Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Hülü

Hülü Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Şeftali çeşidi” Bazardan beş kilo hülü aldım / Pazardan beş kilo hülü aldım” (Əliyeva və Quliyev 2017: 126; Quliyev, 2010: 38) şeklinde açıklanmıştır. Tarihî Türk yazı dillerinde **Osm.** 42ğaç “kızmemesi de denilen bir çeşit sulu ve lezzetli şeftali” (Devellioğlu, 2009: 390). Anadolu ağızlarından **DS**’de *hülü* “(II) Bir çeşit şeftali” (DS. III, 2009: 2449).

Hənəqırna

Hənəqırna Nahçıvan ağzında “üzüm çeşidi” (Əhmədov, 1997: 102; Əliyeva və Quliyev 2017: 122; Quliyev, 2010: 36) şeklinde nitelendirilmiştir. Diğer yazı dillerinde görülmemiştir.

Həmərsun

Həmərsun Nahçıvan ağzı sözlüklerde “İtburnu bitkisi olarak ifade edilmektedir” “Həmərsunun başında qırmızı meyvəsi olur, onu yeyillər / Hamersunun başında kırmızı bir meyve var ve onu yerlər” (Əhmədov, 1997: 102; Əliyeva və Quliyev 2017: 122; Quliyev, 2010: 36) şeklinde ifade edilmektedir. Tarihî Türk lehçelerine baktığımızda **Uyg**’de *itburnu* “yabani gül meyvəsi, çiçeği (Caferoğlu, 2011: 100) **Kıpç. T.** *itburnu* “yabani gül (İH)” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 116) **EAT**’de *itburnu* “kuşburnu” (Kantar, 2011: 398) olarak ifade edilmektedir. Günümüz Türkçesinde **TT**’de “itburnu yaban gülünün meyvesi” (TS, 2011: 1230) ve **DS**’de *itburnu* “Yabanî gül ve meyvesi (DS. IV, 2009: 2568) şeklinde kaydedilmiştir.

Həməsıl

Həməsıl “İtburnu bitkisi” Həməsıldən dərman hazırır / Hemesilden ilaç hazırlanır (Quliyev, 2010: 36). Tarihî Türk yazı dillerinde **Çağ. T.** *itburnu* “nesrin tohumu” (Ünlü, 2013: 547) **EAT.** *itburnu* “yabani gül” (Dilçin, 2009: 131) olarak ifade edilir. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *itburnu* “Yaban gülünün meyvesi” (TS, 2011: 1230).

Xəlili

Xəlili Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Tez yetişən üzüm növü / Çabuk yetişən üzüm çeşidi” (Əliyeva və Quliyev 2017: 130) olaraq ifadə edilməkte və digər yazı dillərində qarşımıza çıkmamaktadır.

Xəmbər

Xəmbər “Kargıdalı (mısır)” Bizzər qarğıdalı deməni, xəmbər deyəri / Bizlər qarğıdalı deməyiz, xember deriz” (Əliyeva və Quliyev 2017: 130; Quliyev, 2010: 40) olaraq açıqlanmakta və tarixi Türk yazı dillərində qarşımıza çıkmamaktadır.

Xunu qarpız

Xunu qarpız “Uzun Karpız (karpuz)” (Əhmədov, 1997: 97; Əliyeva və Quliyev 2017: 137; Quliyev, 2010: 42) olaraq keçməkte və tarixi Türk yazı dillərində **Kıpç. T. karpuz fars.** (< harbüz) karpuz *krş.* qarbus, qarbuş (Toparlı və digərləri, 2014: 129) **Osm.** harbüz, harbüze kavun, karpuz (Devellioğlu, 2009: 328) şəklində ele alınır. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *karpuz* Farsça harbüz Kabakgillerden, sürünən gövdeli parçalı sert yapraklı, sarıçiçək açan bir bitki (*Citrullus vulgaris*). 2. Bu bitkinin dışı yeşil kabuklu, içi kırmızı və sulu, iri meyvesi (TS, 2011: 1335).

İrişbaba

İrişbaba Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “üzüm növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 142) olaraq tanımlanan bu bitki adına digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Kabax

kabax kelimesi Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Azıcık irileşmiş yemiş” (Quliyev, 2010: 45) olaraq görülməkdədir. Türkçenin tarixi dönemlerinden **Uyg.** kabak 1. kabak (Caferoğlu, 2011: 159) **Karh. T. kabak** “{Cucurbita) kabak kabak” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 673) **Harz. T. kabak** “kavak (ağacı)” (Ünlü, 2012: 276) **Kıpç. T. kabak** “III) Kabak (sebze)” (Toparlı ve digərləri 2014: 121) **Çağ. T. kabak** “kabak bkz. kedi” (Ünlü, 2013: 556) sözcüğünün benzer şekilde olduğu rastlanmaktadır. Anadolu ağzında **TT**’de *kabak* 1. Kabakgillerden, sürünən gövdeli, sarıçiçekli, birçok türü olan

bir bitki (cucurbita) 2. Bu bitkinin türlerine göre yemeği ve tatlısı yapılan ürünü. (TS, 2011: 1248).

DS'de *kobak* “(I) 1. Palamut ağacının ya da karaçalının yemişi” (DS. IV, 2009: 2890) olarak kaydedilmiştir. < kap +(a) k şeklinde küçültmeye uğramıştır (Gülensoy, 2007: 446).

Karsı

Karsı Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “cəviz növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 147) olarak karşımıza çıkan bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Kartof

Kartof “Çoxillik kökyumrusuna malik olan ot bitkisi olub, hündürlüyü 1 metrə qədərdir. Gövdəsi çılpəq və qabırğalıdır / 1 metreye kadar yüksəkliyə sahip çok yıllık bir bitkidir. Gövde çıplak ve nervürlüdür” (Talibov və digərleri, 2014: 374) olarak ifade edilmektedir. Tarihî Türk yazı dillerinde görülmeyen bu bitki adı Anadolu ağzında **DS**'de *Kartol* “(kardeh, kardof, kardoğ, kardı, karnup, kartal, kartof, karton, kartop, kartopi, kartopu, kartul, kastil, kastul, katut, kerto, kertol, kortal, kortol, kostil) Patates” (DS. IV, 2009: 2672) şeklinde kaydedilmiştir.

Kəbə

Kəbə Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Mısır” (Quliyev, 2010: 45) olarak geçen bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Kədo

Kədo Nahçıvan ağzında “Balqabaq” Kədonun mirəbbəsin də pişiririx / Kedonun reçelini de pişiriyoruz” (Əliyeva və Quliyev 2017: 148) olarak ifade edilmektedir. Anadolu ağzında **DS**'de *balkabağı* “Bir çeşit uzun kabak” (DS. I, 2009: 507). Tarihî yazı dillerinde görülmemiştir.

Kəkürə

Kəkürə Nahçıvan ağzında “Bitki adı” “Bu bitkiyə kəkrəotu da deyilir / Bu bitkiye kekreatu da söylenir” (Əliyeva və Quliyev 2017: 149; Quliyev, 2010: 45). Tarihî Türk

lehçelerinde **Karh. T.** *kekre* “develerin yediği acı bir bitki” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 966) **Uyg. kākra** “İlaç olarak kullanılan bir bitki” (Caferoğlu, 2011: 104) **Çağ. T.** “bir tür acı ot, deltek” (Ünlü, 2013: 606). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *kekre* “tadı acımtırak, ekşimsi ve buruk olan” (TS, 2011:1379) Anadolu ağzında **DS**’de *kekre* “(keklikotu) 1. Yaprakları acı olan bileşikgillerden bir çeşit yaban otu” (DS. IV, 2009: 2725) şeklinde tanımlanır.

Kəngər

Kenger “Bitki adı” (Quliyev, 2010: 45) olarak geçmekte ve tarihî Türk yazı dillerinde **Kıpç. T.** *kengük* Kenger otu ve dikenini (İH) (Toparlı ve diğerleri, 2014: 138) **EAT.** Kenger Deve dikenini, yabani enginar (Dilçin, 2009: 146).

Günümüz Türkçesinde **TT**’de *kenger* “birleşikgillerden, yaprakları dikenli yaban bir bitki, eşek dikenini, kengel (*cynara cardunculus*)” (TS, 2011: 1391) ve Anadolu ağzında *kengel* “Eşek dikenini denilen, kırlarda biten, kökünden süt çıkan dikenli bir ot, kenger” (DS. IV, 2009: 2744) şeklinde ifade edilir.

Kəngiz

Kəngiz Nahçıvan ağzında “Bir bitki, kökü yakacak gibi kullanılır” “Məhəmməd gedib çöldən kəngiz gətirsin satsın / Muhammed gitsin çöldən kəngiz getirip satsın” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 151; Quliyev, 2010: 46). Tarihî Türk yazı dilinden görülmeyen bu bitki adı Anadolu ağzında *eşek dikenini* “1. Karalahana büyüklüğünde, yapraklarında toplu iğne gibi dikenler bulunan ve eşeklere yedirilen bir bitki” (DS. III, 2009: 1789) şeklinde anlamlandırılmıştır.

Kərəviz

Kərəviz “Yenen bir bitki” “Bazara getsən iki dəstə kərəviz al vırax xörəyə / Pazara gitsən iki dəstə kereviz al ekmeğe katalım” (Quliyev, 2010: 47). Tarihî Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmayan bu bitki adına günümüz Türkçesinde **TT**’de *kereviz* “maydonozgillerden, kökleri ve yaprakları sebze olarak kullanılan kokulu bir bitki (*apium graveolens*)” (TS, 2011: 1393) ve Anadolu ağzında **DS**’de *kereöz* “Kereviz” (DS. IV, 2009: 2754) bu şekilde rastlanılmaktadır.

Kəröyüz

Kəröyüz Nahçıvan ağzında “yabani bitki” (Əliyeva və Quliyev 2017: 153) olaraq keçən bu bitki adına digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Kəvər

Azərbaycan Türkçesi'nin Nahçıvan ağzında süregelen *kəvər* kelimesi “yenilen ve yemeklere katılan bir acı yeşillik” (Əliyeva və Quliyev 2017: 153; Quliyev, 2010: 46). Tarihî Türk lehçelerinden **Kıpç. T. kevr** “bir bitki (BV)” (Toparlı ve diğerleri 2014: 142) olarak ifade edilir. Anadolu ağzında **DS**'de *kever* “Soğanın yeşil yapraklarına benzer, etle birlikte yenilen bir çeşit ot” (DS. VI, 2009: 4551) şeklinde tanımlanır.

Kiriş-Çiriş

Kiriş-Çiriş “1. Dağda biten bir bitki; 2. Berk (kuvvetli) ip” (Quliyev, 2010: 48). Tarihî Türk yazı dillerinde **Kıpç. T. kiris** “Kiriş” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 150).

Günümüz Türkçesinde **TT**'de *çiriş* “Çiriş otunun kökünün öğütülmesiyle yapılan ve su ile karılarak tutkal gibi kullanılan esmer, sarı bir toz” (TS, 2011: 550) ve Anadolu ağzında **DS**'de *kiris* “1. Pırasa” (DS. IV, 2009: 2879) şeklinde ifade edilmektedir.

Külüs

Külüs Nahçıvan ağzında “gilənar növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 159) olaraq keçən bu bitki adına Tarihî Türk lehçelerində rastlanılmamıştır.

Kürdəş

Kürdəş “Sarı renkli bir üzüm çeşidi” “Kürdəş üzümən xoşum gəlir / Kürdəş üzüm hoşuma gidiyor” (Əhmədov, 1997: 53; Əliyeva və Quliyev 2017: 160; Quliyev, 2010: 49). Günümüz Türkçesinde karşılığı bulunmamıştır.

Qıra

Qıra “Küçük kavun” “Bosdanda qıra nəqqədə desən var / Tarlada ne kadar qıra desen var” (Əliyeva və Quliyev 2017: 177; Quliyev, 2010: 53) olarak keçən bu bitki adına tarih Türk lehçelerinden **Kıpç. T. kavun** “Kavun *krş.* huvun, kovun” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 132) şeklinde ifade edilir.

Günümüz Türkçesinde **TT**'de *kavun* “1. Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki (Cucum). 2. Bu bitkinin genellikle güzel kokulu, sulu ve etli meyvesi” (TS, 2011: 1359) ve Anadolu ağzında **DS**'de *kıra* “(I) Çiçeği düşmemiş, ceviz büyüklüğündeki küçük kavun, karpuz” (DS. IV, 2009: 2815) olarak açıklanır.

Qundur

Qundur “Kabak, balkabağı” “Bazardan iki qundur aldım / Pazardan iki qundur aldım” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 183; Quliyev, 2010: 55). Tarihî Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmayan bu bitki adı Anadolu ağzında **DS**'de *kundur* “(II) Pancar” (DS. IV, 2009: 3002) şeklinde ifade edilmektedir.

Laladibi

Laladibi “Yenen yabani bir bitki adı” (Əhmədov, 1997: 57; Əliyeva ve Quliyev 2017: 186; Quliyev, 2010: 56). Diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Ləbləbi

Ləbləbi Nahçıvan ağızlarında “Pişirilmiş adi çükündür, şeker pancarı” (Əhmədov, 1997: 58; Əliyeva ve Quliyev 2017: 188; Quliyev, 2010: 56) olarak ifade edilen bu bitki adı tarihî Türk lehçelerinde **Kıpç. T. leblebü Far.** “Leblebi, nohut (Kİ, TZ)” (Toparlı ve diğerleri, 2014:171) **Osm.** leblâb sarmaşık leblâb-ül-arz yer sarmaşığı (Devellioğlu, 2009: 545). Günümüz Türkçesinde **TT**'de *leblebi* “dış kabuğu çıkarıldıktan sonra fırında kavrulup çerez olarak yenen nohut” (TS, 2011: 1580) şeklinde açıklanır.

Ləlix

Ləlix “Yabani kever, çiğ veya pişirilerek yenen bir bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 189; Quliyev, 2010: 57). Diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır.

Lətənziri

Lətənziri “Armut çeşidi” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 190; Quliyev, 2010: 57). Tarihî yazı dillerinde rastlanılmayan bu bitki adı ağızlarda *letenzi* “kaliteli armut çeşidi” (Akdoğan, 1999: 556) olarak ifade edilir.

Lılıx

Lılıx Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Çok pişmiş et veya olgunlaşmış meyve” (Quliyev, 2010: 58) şeklinde tanımlanır ve diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Lobu

Lobu “Lobyə, fasulye” “Təzə çıxanda lobu yeməli olur / Taze çıktığı zaman lobu yemeli oluyor” (Əliyeva və Quliyev 2017: 191; Quliyev, 2010: 58).

Tarihî Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmayan bu bitki adı Anadolu ağzında *lobya* “Fasulye” (DS. VI, 2009: 4582) olarak açıklanır.

Loğaz bəyli

Loğaz bəyli “Alma və armud növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 192) olarak ifade edilen bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Lumu

Lumu “Limon” (Əliyeva və Quliyev 2017: 193; Quliyev, 2010: 58) olarak ifade edilmekte ve tarihî Türk yazı dillerinde **Kıpç. T. limon** “Yun. (< leymün) Limon (CC, TZ) krş. leymü, limen” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 172) **Çağ. T. limū** “limon” (Ünlü, 2013: 699) **Osm. lîmû** “limon” (Devellioğlu, 2009: 552) olarak açıklanır. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *limon* “turunçgillerden, 3-5 metre yüksekliğinde, kışın yapraklarını dökmeyen, beyaz çiçekli bir ağaç (citrus limonum)” (TS, 2011:1587) ve Anadolu ağzında **DS**’de *lumun* “Limon” (DS. IV, 2009: 3094) şeklinde ifade edilir.

Maralalması

Maralalması Nahçıvan ağzında “yabancı bitki” (Əliyeva və Quliyev 2017: 196) olarak geçen bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Maş

Maş “Lobyə, fasulye” (Əhmədov, 1997: 62; Əliyeva və Quliyev 2017: 196; Quliyev, 2010: 59). Tarihî Türk yazı dillerinde **Osm. mâş** börülceye benzeyen fasulyenin iki türü (Devellioğlu, 1993: 584) şeklinde tanımlanır. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *maş* “bir

çeşit börülce (*phaseolus aureus*)” (TS, 2011: 1633) ve Anadolu ağzında **DS**’de *maş* “(II) Baklagillerden yenilebilen bir bitki, mürdümük” (DS. IV, 2009: 3134).

Mirzəyi

Mirzəyi Nahçıvan ağzında “armud növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 203) olaraq keçmektedir. Digər yazı dillərində qarşımıza çıkmamaktadır.

Medeni üzüm

Medeni üzüm “Yaşlı gövdə yarpaqlarının rəngi qəhvəyi, dərin-şırımlı, cavan gövdəsininki isə sarımtıl və ya qırmızımtıldır / Eski sapların yarpaqları kahverengidir, köklüdür və gənç sapların yarpaqları sarımsı veya kırmızımsıdır” (Talibov və digərleri, 2014: 275). Digər yazı dillərində görülməməkdir.

Məkə

Məkə Nahçıvan ağzında “Kərğidalı, mısır” (Əhmədov, 1997: 63; Əliyeva və Quliyev 2017: 199; Quliyev, 2010: 60) olaraq keçmektedir. Tarihî Türk yazı dillərində **Kıpç. T.** *Mısr* “Mısır *krş.* mısır” (Toparlı və digərleri, 2014: 183). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *meke* “mısır ve tanesi” (TS, 2011: 1646) ve Anadolu ağzında **DS**’de *meke* “(V) 1. Mısır bitkisi ve tanesi” (DS. IV, 2009: 3153) şeklinde tanımlanır.

Mələyi

Mələyi Nahçıvan ağzında “Armud növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 199) olaraq geçen bu bitki adına digər yazı dillərində ulaşılammamıştır.

Mərciməx

Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Merci, mercimek” (Quliyev, 2010: 60). Tarihî Türk lehçelerinde **Kıpç. T.** *Far.* (> merdümek) mercimek (DM Kİ) *krş.* bercimek, marcumak, mercemek, mürdümük” (Toparlı və digərleri, 2014: 181) **Harz. T.** *Mercümek* “mercimek” (Ünlü, 2012: 386) **Osm.** *merdümek* “2. mercimek, gözbebeği. (bkz: merdüm)” (Devellioğlu, 2009: 620) ifade edilir.

Günümüz Türkçesinde **TT**'de *mercimek* “1. baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi (*lens culinaris*) 2. Bu bitkinin, besin değeri yüksek, ufak, kırmızı, sarı veya yeşil, yuvarlak ve yassıca tohumu, yasmık (TS, 2011: 1656) olarak tanımlanır.

Mərəçö: üz

Mərəçö: üz Nahçıvan ağzında “Yenilen yabani bir bitki” (Əhmədov, 1997: 64; Əliyeva ve Quliyev 2017: 200; Quliyev, 2010: 61). Tarihî Türk lehçelerinde görülmemiştir.

Məryəm otu

Məryəm otu “ətirli yağlı olan ot bitki / hoş kokulu otsu” (K-4) olarak tanımlanan bu bitki adının diğer lehçelerdeki karşılıkları bulunamamıştır.

Meşmeşi

Meşmeşi Nahçıvan ağzında “Kayısı, kurutulmuş erik” (Əhmədov, 1997: 65; Əliyeva ve Quliyev 2017: 201; Quliyev, 2010: 61) olarak açıklanır. Ağızlarda *meşmeşi* “erik” (Akdoğan, 1999: 575) olarak geçen bu bitki adına tarihî Türk lehçelerinde görülmemektedir.

Meviç-meviz-mö: üz

Meviç-meviz-mö: üz Nahçıvan ağzında “Kurutulmuş üzüm” (Quliyev, 2010: 61) olarak geçmektedir. Diğer yazı dillerinde görülmemektedir.

Məzrə

Məzrə “Naneye benzer bir bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 201; Quliyev, 2010: 61) olarak bilinen bitki adının karşılığı bulunamamıştır.

Nanə

Nanə Nahçıvan ağzında “Nane bitkisinin yağı, suyu ve qurutulmuş yaprakları insanların sağlık problemlerinde istifade olunur / Nane yağı, suyu ve kurutulmuş yapraklar insan sağlığı sorunlarında kullanılmaktadır” (K-5).

Tarihî Türk lehçelerinde **Kıpç. T. na'na** “Nane” (Toparlı ve diğerleri 2014: 198) **Osm. na'nâ** “nane” (Devellioğlu, 2009: 806) açıklanmıştır. Günümüz Türkçesinde **TT**'de

dağ nanesi “Yüksekliği 20-50 santimetre arasında olan, sık beyaz tüylü, kuvvetli nane kokulu, çok yıllık ve otsu bir bitki (*Cyclotrichium niveum*)” (TS. 2011: 580) şeklinde ifade edilir.

Naz

Naz Nahçıvan ağzında “armud növü” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 209) olarak açıklanmıştır. Diğer yazı dilinde karşılığı bulunamamıştır.

Nazlı

Nazlı “Bir şeftali çeşidi” (Quliyev, 2010: 64) şeklinde kaydedilmiştir. Türk lehçelerinde karşılığı bulunamamıştır.

Nəsirvaz

Nəsirvaz Nahçıvan ağzında “gilas növü” “Nəsirvaz da gilasın bir 51ğaç51u, ən çox Ordubatda olur / Nesirvaz kirazın bir türüdür, en çok Ordubat’ta oluyor” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 211) olarak geçer ve diğer yazı dillerinde görülmemektedir.

Noxud

Noxud Nahçıvan ağzında “Çoxillik vəzili-tükcüklü bitkidir, 20-40 sm hündürlükdə, gövdəsi düzqalxandır, budaqlıdır / Çok yıllık glandüler tüylü bir bitkidir, 20-40 cm yüksekliğinde, gövdesi düz, dallıdır” (Talıbov ve diğerleri, 2010: 439). Tarihî Türk lehçelerinde **Kıpç. T. nohuṭ** “Nohut” (Toparlı ve diğerleri 2014: 202) **Harz. T. nohūd** “nohut krş. Nuḥūt” (Ünlü, 2012: 436) **Çağ. T. nohud** “nohut” (Ünlü, 2013: 851) olarak geçmektedir.

Günümüz Türkçesinde **TT**’de *nohut* “1. Baklagillerden, ana yurdu Akdeniz kıyıları olan, birleşik telek yapraklı, çiçekleri sarımtırak renkte, tanesi baklamsı bir bitki (*Cicer arietinum*)” (TS. 2011: 1777).

No: rəst

No: rəst “Erken olgunlaşan meyve” (Əhmədov, 1997: 68; Əliyeva ve Quliyev 2017: 212; Quliyev, 2010: 65) olarak geçen bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Nüsnüs

Nüsnüs Nahçıvan ağzında “gilas növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 213) olaraq keçmektedir.

Bu bitki adına digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Purnə-pürnə

Purnə-pürnə Nahçıvan ağzında “Yarpız, yarpuz ” (Əhmədov, 1997: 72; Əliyeva və Quliyev 2017: 225; Quliyev, 2010: 69) olaraq açıqlanmışdır. Digər yazı dillərində qarşımıza çıkmamışdır.

Razyana

Razyana sözcüğü Nahçıvan ağzında “Çoxillik ot bitkisidir. İkillik tərəvəz bitkisi kimi becərilir / Çok yıllık bir bitkidir. İkili bitki bir sebze məhsulü olaraq yetişdirilməkdədir” (Talibov və digərləri, 2014: 286) şəklində rastlanmaktadır.

Tarihi Türk yazı dillərində bu bitki adı **Kıpç. T. raziya** “dereotu türündən bir bitki” (Toparlı və digərləri 2014: 218). Türkiyə Türkçesinde *rezene* “Maydanogzgilərdən, 1-1,5 metrə yüksəklişində, sarıçiçəkli, yaprakları iplik biçimində parçalı, hoş kokulu, baharatlı meyvələri anason gibi yemeklərdə və bazı içkilərdə tat verici olaraq kullanılan, hekimlikte gaz söktürücü olaraq yararlanılan çok yıllık otsu bir bitki (Foeniculum vulgare)” olaraq açıqlanmışdır. Farsça kökenli sözcük olduğu kaydedilmiştir (TS, 2011: 1978). < Far rāziyāna (Eren, 1999: 344).

Sahabi

Sahabi “Üzüm çeşidi” (Əliyeva və Quliyev 2017: 229; Quliyev, 2010: 71) olaraq ifadə edilir. Digər yazı dillərində qarşımıza çıkmamışdır.

Salmanca

Salmanca “yeməli yabanı bitki adı” “Salmancanı qavırırlar, üsdünə də yumurta vırırlar / Salmancanı kavrurlar, üzerine de yumurta kırarlar” (Əliyeva və Quliyev 2017: 230) olaraq ifadə edilir. Tarihî Türk yazı dillərində qarşımıza çıkmamaktadır. Anadolu ağzında **DS**’de *salmanca* “Söğüt yaprağına benzeyən yapraklarının arkası beyaz bir çeşit bitki” (DS. V, 2009: 3531) şəklində tanımlanır.

Səlamı

Səlamı Nahçıvan ağzında “Şeftaliyə benzeyən iri və gəzəl koku lu meyvə” “Mən səlamını çox yiyərəm / Ben səlamıyı çox yiyorum” (Quliyev, 2010: 72) şəklində ifadə edilir. Digər yazı dillərində görülməməkdir.

Səviz

Səviz “Pancar, göğerti, yenen yeşillik” Səviz pəncərdi də, göy pəncər / Səviz pancardır, yeşil pancar” (Əhmədov, 1997: 76; Quliyev, 2010: 73). Tarihî Türk lehçələrində **Uyg.** sāmiz “semiz” (Caferoğlu, 2011: 200) **Kıpç. T. semiz** “Semiz” (Toparlı və digərleri 2014: 231) olaraq ifadə edilir. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *semizotu* “Semizotugillerden, etli və mayhoş yaprakları sebze olarak yenilen otsu bir bitki, semizot (*Portulaca oleracea*” (TS. 2011: 2064) şəklində tanımlanır.

Seyfi

Seyfi Nahçıvan ağzında “Qoz növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 233) olaraq açıqlanır. Digər yazı dillərində görülməməkdir.

Sultani

Sultani Nahçıvan ağzı sözlüklərində “Alma növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 241). Tarihî Türk yazı dillərində görülməməkdir. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *sultani* “Çekirdeksiz bir tür üzüm” (TS, 2011: 2170) şəklində ifadə edilir.

Şalax

Şalax “Çok olgunştığı, tarlada tutulduğu için yumuşamış kavun” (Əhmədov, 1997: 120; Əliyeva və Quliyev 2017: 245; Quliyev, 2010: 76). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *şalak* “büyümemiş karpuz” (TS, 2011: 2200) və Anadolu ağzında **DS**’de *şalak* “(I) 1. Büyümemiş kavun, karpuz” (DS. V, 2009: 3740) şəklində ifadə edilməkdir. Tarihî Türk yazı dilində görülməmişdir.

Şalağ ərix

Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “uzunsov iri ərik” (Əliyeva və Quliyev 2017: 245) olaraq tanımlanır. Digər Türk lehçələrində benzeri bulunamamışdır.

Şampan

Şampan “gilas növü” Şampan gilasin dənələri iri-iri olur / Şampan kirazın taneləri böyük böyük oluyor” (Əliyeva və Quliyev 2017: 246). Digər Türk yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Şamama

Şamama Nahçıvan ağzında “Güzel, iyli (kokulu), bir kavun çeşidi, küçük kavun” Şamama iyləmaxdan ötrü yaxşı olur / şamama koklamak için iyidir (Əliyeva və Quliyev 2017: 246; Quliyev, 2010: 76). Tarihî Türk yazı dillərində **Osm.** *şemmâme* “şamama, yenmeyen kokulu bir cins kavun” (Devellioğlu, 2009: 988) olaraq tanımlanır. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *şamama* “şemâme 1. isim, bitki bilimi Güzel kokulu bir tür küçük kavun. 2. isim Kavuna benzer bir yıllık otsu ve sürünen bir bitki (Cucumis dudaim)” (TS, 2011: 2201) ve Anadolu ağzında **DS**’de *şamama* “(I) Ekşimsi, küçük kavun” (DS. V, 2009:3743) şeklinde açıklanır.

Şəfdəli ərix

Şəfdəli ərix dənəsindən çətin ayrılan ərik / tanesindən zor ayrılan erik (Əliyeva və Quliyev 2017: 247). Tarihî Türk lehçələrində **Harz. T.** *şeftālū* “şeftali” (Ünlü, 2012: 547) **Kıpç. T.** *54ğaç54ul* “Şeftali” (Toparlı və digərleri 2014: 251) **Çağ. T.** *Şeftālū* “şeftali krş. şeftālū” (Ünlü, 2013: 1031) **Osm.** *Şeft-âlū* “1. Şeftali” (Devellioğlu, 2009: 984) olaraq açıklanır. Günümüz Türkçesinde **T.T** *şeftali* “ gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, çiçekleri pembe renkli bir ağaç (Prunus persica)” (TS, 2011: 2210) ve Anadolu ağzında **DS**’de *şefdeli* “(Şefteli) şeftali” (DS. V, 2009: 3758) şeklinde ifade edilir.

Şəfeyi

Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Üzüm çeşidi” (Əhmədov, 1997: 122; Quliyev, 2010: 76) olaraq açıklanır. Digər yazı dillərində karşılığı bulunamamışdır.

Şəkəri

Nahçıvan ağzında “armud növü” Şəkəri armut bal kimin olur / Şəkəri armut bal gibi oluyor” (Əliyeva və Quliyev 2017: 248) olaraq keçməkdir. Tarihî Türk yazı dilində görülməyən bu bitki adı Anadolu ağzında *şekeri* “Çok tatlı, ufak bir çeşit armut” (DS. V, 2009: 3759) şeklinde ifade edilir.

Şərq alması

Naxçıvan Muxtar Respublikasının dərman bitkiləri kitabında “seyrək meşəliklərdə, kolluqlarda, çay vadilərində yayılmışdır. Yayıldığı sahələrdə tək- tək və qruplar halında bitir. Bəzən sıx cəngəlləklər də əmələ gətirir / Seyrek ormanlarda, çalılıqlarda ve nehir vadilerinde yaygındır. Yayıldığı bölgelerde tek başına ve gruplar halinde büyür. Bazen yoğun ormanlar da oluşturur/ (Talibov ve diğerleri, 2014: 209) anlamını vermektedir. Tarihî Türk lehçelerinde de görülen bu bitki adı **Karh. T. alma** “Oğuzcada elma (Malus sylvestris) 77/ 65 —> alımla” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 549) **Harz. T. alma** “elma” (Ünlü, 2012: 41) **Kıpç. T. alma** “Elma” (Toparlı, 2014: 7) **Çağ. T. alma** “elma” (Ünlü, 2013: 37). **EAT**’de alma “elma” (Dilçin, 2009: 20) şeklinde ifade edilir.

Günümüz Türkçesi ve halk ağzında da görülen bu bitki adı **TT**’de *elma* “1. Gülgilllerden, çiçekleri pembe veya beyaz bir ağaç (Pirus malus). 2. Bu ağacın kabuğu parlak, sert, kırmızı, sarı ve yeşil renkte, kokusu hoş, tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek, ufak çekirdekli meyvesi” (TS. 2011: 790) **DS**’de *alma* “1. Elma” (DS. I, 2009: 226) olarak tanımlanmaktadır. < *al+mlla* “+mlla eki müş+ mula” anlamlarında kullanılmaktadır (Gülensoy, 2007: 67).

Şomu

Şomu Nahçıvan ağzında “yabancı bitki” (Əliyeva və Quliyev, 2017: 253).Tarihî Türk yazı dillerinde rastlanılmamıştır. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *ıspanak*, “İspanakgilllerden, yapraklarından sebze olarak yararlanılan bir bitki” (TS.2011: 1130).

Şomun

Şomun “İspanak” Şomunna kətə pişiririx / Şomunna kete pişiriyoruz” (Quliyev, 2010: 78) olarak ifade edilmektedir.

Tarihî Türk lehçelerinde **Kıpç. T. *ıspanak*** “İspanak (CC)” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 102) olarak geçmekte ve günümüz Türkçesinde **TT**’de *ıspanak* “İspanakgillerden, yapraklarından sebze olarak yararlanılan bir bitki (*Spinacia oleracea*)” (TS, 2011: 1130) şeklinde tanımlanır.

Purux

Purux “Katırkuyruğu, bir yabani bitki adı” (Əhmədov, 1997: 72; Əliyeva ve Quliyev 2017: 226; Quliyev, 2010: 69) olarak kaydedilmiştir.

Pustan

“Dağda yetişen bir yemiş” Pustan qavın şirin olur / Pustan kavunu şirin oluyor” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 226; Quliyev, 2010: 69) şeklinde açıklanmıştır. Diğer yazı dillerinde karşılığı bulunamamıştır.

Sürünən ayrıq

Sürünən ayrıq uzun, sürünən kökümsovlu çoxillik ot bitkisidir / Sürünen bir ot, uzun, sürünen çok yıllık otsu bir bitkidir” (Talıbov ve diğerleri, 2014: 87). Tarihî Türk yazı dillerinde **Karh. T. *ayrık*** “ayrık otu” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 567). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *ayrık otu* “Buğdaygillerden, kökü hekimlikte idrar söktürücü olarak kullanılan yabani bir bitki” (TS. 2011: 209-210).

Sürvə

Sürvə Nahçıvan ağzında “Örtülütoxumlulular şöbesinə aiddir / Kapak tohumları bölümünə aittir” (K-6). Tarihî yazı dillerinde görülmeyen bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**’de *ada çayı* “1. Ballıbabagillerden, yurdumuzda çok yetişen tüylü ve beyazımtırak yaprakları olan güzel kokulu bir bitki, dağ çayı (*Salvia officinalis*)” (TS. 2011: 24) şeklinde tanımlanır.

Tafı

Nahçıvan ağzında “Üzüm çeşidi” (Quliyev, 2010: 80) olarak geçen bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Tehrani

Nahçıvan ağzında “Dut çeşidi” Tehrani tut yeməli olur, çox daddıdı / Tehrani dut yeməli oluyor, çox lezzetlidir (Əliyeva və Quliyev 2017: 259; Quliyev, 2010: 81) olaraq keçməkte və digər yazı dillərində qarşımıza çıkmamaktadır.

Tərəli

Tərəli “Şeftalinin bir çeşidi” Bu il çox tərəli mirabbası qayırdıx / Bu yıl çok tereli reçel yaptık” (Əhmədov, 1997: 83; Quliyev, 2010: 82). Tarihî Türk yazı dillərində keçmemektedir.

Təvan

Nahçıvan ağzında “Lobyə, fasulye” (Əhmədov, 1997: 82; Quliyev, 2010: 82) olaraq açıqlanmışdır. Digər yazı dillərində qarşımıza çıkmamaktadır.

Toxmışəms

Toxmışəms “Kayısının bir çeşidi” Gələndə toxmişəms qaysı al / Geldiğinde toxmişəms kayısı al” (Əliyeva və Quliyev 2017: 267; Quliyev, 2010: 84) olaraq keçməkte və digər yazı dillərində ulaşılammışdır.

Turşə

“Nar” Turşə yeməli meyvədi / turşe yemeli bir meyvedir (Əliyeva və Quliyev 2017: 270; Quliyev, 2010: 85). Tarihî Türk lehçələrində **Kıpç. T. nar** “Nar *krş.* enar” (Toparlı və digərleri, 2014: 198) şəklində ifadə edilir. Günümüzde Türkçesinde **TT**’de *nar* “1. Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağac (*Punica granatum*). 2. Bu ağacın kırmızımtırak sarı sert bir kabukla örtülü, içinde çok sayıda kırmızımtırak, sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi” (TS, 2011: 1751-1752).

Turşulu

Turşulu Nahçıvan ağzında “Dağlarda biten yabani bir turş (mayhoş) bitki adı” (Quliyev, 2010: 85) olaraq açıqlanmışdır. Digər yazı dillərində qarşımıza çıkmamaktadır.

Tutma

Tutma Nahçıvan ağzında “Bir kavun çeşidi” (Əhmədov, 1997: 88; Əliyeva və Quliyev 2017: 271; Quliyev, 2010: 85) olaraq qarşıımıza çıxan bu bitki adına digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Unnuca

Unnuca “Yenilen yabani bir bitki” (Əhmədov, 1997: 89; Əliyeva və Quliyev 2017: 272; Quliyev, 2010: 86). Tarihî Türk yazı dillərində görülməyən bu bitki adı Anadolu ağzında **DS**’de *unnuca* “Toprak evlərin üstündə, hazıranda bitən, yapraklarında un gibi bir maddə olan bitki” (DS. VI, 2009: 4042) şəklində ifadə edilir.

Urus badımcanı

Urus badımcanı Nahçıvan ağzında “Pomidor, domates” “Bı il bosdanda yaxşı urus badımcanı var / Bu yıl tarlada iyi urus badımcanı var” (Əhmədov, 1997: 89; Əliyeva və Quliyev 2017: 273; Quliyev, 2010: 86) şəklində ifadə edilməkdədir.

Uşqun

Uşqun Nahçıvan ağzı sözlüklərində “Yenen bir bitki adı” “Yığışıb getmişdilər uşqun yığmağa / Toplanıp gitmişlər uşqun toplamaya” (Əliyeva və Quliyev 2017: 273; Quliyev, 2010: 86) olaraq ifadə edilir. Tarihî Türk yazı dillərində **Karh. T.** *uşgun* “Bektaşüzümü” (Ercilasun və Akkoyunlu 2014: 925) **Uyg.** *Uskun* “sarımsak (Caferoğlu, 2011: 267). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *uşkun* “ karabuğdaygillerdən, yaprakları yürek biçimində, kökü dıştan sincabi və içten sarı rəngdə olan bir tür ravent (Rheum rhaponticum)” (TS, 2011: 2423) və Anadolu ağzında **DS**’de *uşgun* “(I) Salatısı, turşusu, yemeği yapılan ve kıraç yerlerde yetişen otuz santim boyunda, ekşi bir bitki” (DS. VI, 2009: 4047) şəklində ifadə edilir.

Vənəndi

Vənəndi Nahçıvan ağzı sözlüklərində “qoz növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 276) olaraq tanımlanan bu bitki adına digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Yağlıca

Yağlıca “Gevene benzer yabani bitki” Bəzi yerlerde gəvənə yağlıca deyirlər / Bəzi yerlerde gevene yağlıca söylerler” (Əliyeva və Quliyev 2017: 282; Quliyev, 2010: 90). Tarihî Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu bitki adına Anadolu ağzında **DS**’de *yağlıca* 1. Püren de denilen yeşil süpürgeotu 2. İlbaharda, kendiliğinden yetişen ve yemeği yapılan bir bitki 3. İlbaharda yetişen, sapı çiğ olarak yenilen bir ot 4. Odun tutuşturmak için yakılan ince, kuru, dikenli ot (DS. VI, 2009: 4123-4124) şeklinde karşımıza çıkar.

Yağtikan

Nahçıvan ağzı sözlüklerinde görülen *yağtikan* kelimesi “alçak boylu dikenli bir bitki, devedikeni” “Pəncərələrin altında yağtikan bitmişdi / Pencerelerin altında yağtikan çıkmıştı” (Quliyev, 2010: 90) şeklinde ifadelere rastlamaktayız. Tarihî Türk lehçelerinde görülmeyen bu bitki adına günümüz Türkçesinde **TT**’de deve dikeni “Birleşikgillerden, yol ve tarla kenarlarında yetişen, 30-100 santimetre yüksekliğinde, 1-2 yıllık ve otsu bir bitki, meryemana dikeni, peygamber dikeni, sütlü kengel (*Silyum marianum*)” (TS, 2011: 646) olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Yarpız

Yarpız Nahçıvan ağzında “Əksərən su kənarlarında bitən, ağ və qırmızı çiçəkləri olan çox ətirli bitki / Çoğunlukla su üzerinde büyüyen, beyaz ve kırmızı çiçekleri olan çok güzel kokulu bir bitki” (K-5) olarak nitelendirilmekte ve tarihî Türk yazı dillerinde **Karh. T. yarpuz** “yarpuz –bitki- (*Mentha pulegium*)” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 955) **Kıpç. T. yarpuz** (I) Yaban pancarı (Toparlı ve diğerleri, 2014: 313) **Çağ. T. yarpuz** “kekik gibi bir ot, cıyık” (Ünlü, 2013: 1235) **EAT. yarpuz** “bir tür nane” (Dilçin, 2009: 249) şeklinde açıklanmaktadır. Anadolu ağzında **DS**’de *yarpız* “(I) Yabannanesi” (DS. VI, 2009: 4191).

Yelmix

Yelmik kelimesi Nahçıvan sözlüklerinde “yenilen bir bitki adı, yelmik” (Əhmədov, 1997: 46; Əliyeva və Quliyev 2017: 287; Quliyev, 2010: 92) şeklinde dile gelmiştir. “Yaz vaxdı gedib çöldən yelmix yığdıx / Yazın çöldən gidip yelmik toplardık” Bu

keliməyə tərhi Türk yazı dilində **Kıpç. T. yelmük** “bir tür ot (Kİ)” (Toparlı və digərləri 2014: 318) olaraq tanımlanmakta və Anadolu ağzında *yemlik* “(I) İlkbaharda yetişən, uzun və sivri yapraklı, toplanıp yenilən bir yabanıl ot” (DS. VI, 2009: 4245).

Yelpənəx

Nahçıvan ağzında *hıyar* “Bizdərdə xıyar da, gülbəşər də, yelpənəx də deyillər / Bizlər də hıyar da, gülbeser də, yelpenek də söylerlər” (Əliyeva və Quliyev 2017: 287; Quliyev, 2010: 92) olaraq keçən bu bitki adına tərhi Türk yazı dillərində rastlanılmamaktadır. Anadolu ağzına baktığımızda **DS**’də *yelpenek* “(I) Hıyar” (DS. VI, 2009: 4241) şəklində yer alır.

Yemiş

Yemiş “Kavun” “Bir iki yemiş gəti yeyəx / Bir iki tane yemiş getir yiyelim” (Quliyev, 2010: 92) olaraq keçən bu bitki adı tərhi Türk yazı dillərində **Uyg. Yemiş** “yemiş, meyvə” (Caferoğlu, 2011: 297) **Karh. T. yemiş – yemiş – yemiş** “meyvə” (Ercilasun və Akkoyunlu 2014: 966) **Harz. T.** “meyvə, yemiş krş. yemiş” (Ünlü, 2012: 678) **Kıpç. T. yemiş**, “meyvə krş. cemiş, yemiş” (Toparlı və digərləri, 2014: 318) **Çağ. T. yemiş** “meyvə, yemiş, məhsül (Ünlü, 2013: 1254) **EAT. Yemiş** “Yiyen, yiyici” (Dilçin, 2009: 254) şəklində ifadə edilir. Günümüz Türkçəsində **TT**’də *yemiş* “meyvə” (TS, 2011: 2571) ağızlarda **DS**’də *yemiş* “1. İncir” (DS. VI, 2009: 4244) olaraq qeydə alınmışdır.

Yemşan

Yemşan Nahçıvan ağzı sözlüklərində *yemşan* “yemişən, bir ağac çeşidi” (Quliyev, 2010: 92) olaraq ifadə edilməkdə və tərhi Türk lehçələrinə baktığımızda **Karh. T. yimşen** “(Kıpçak ölkələrində yetişən yabanı bir meyvənin ismi)” (Ercilasun və Akkoyunlu 2014: 976) **Çağ. T. yimşen** “yavşan, bir tür hafif ot və bitki” (Ünlü, 2013: 1254) olaraq qeydə alınmışdır.

Günümüz Türkçəsində **TT**’də *yemişən* “gülqillərdən, meyvəsi elmaya bənzəyən, yaprakları qısa saplı, yumurtamsı biçim dəvə kənarları dişli olan, dikenli bir bitki” (TS, 2011: 2571) Anadolu ağzında *yemişən* “(I) 1. Kırmızı, ufak yemişləri olan, dikenli yabanıl bir ağac” (DS. VI, 2009: 4244) bu şəkildə tanımlanır.

Yeralması

Yeralması Nahçıvan ağzında “Daha çox merada biten patatese benzer bitki” “Gör uşaxlar nəqədə yerelması yığblar / Bak çocuklar ne kadar yeralması topladılar” (Quliyev, 2010: 92). Tarihî Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**’de *yer elması* “1. Birleşikgillerden, kök sapları yumru durumunda olan bir bitki (*Helianthus tuberosus*). 2. Bu bitkinin besin olarak yararlanılan kök sapı” (TS, 2011: 2579) Anadolu ağzında DS’de *yeralması* “Yerelması” (DS. VI, 2009: 4251) şeklindedir.

Yerfındığı

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dərman Bitkiləri kitabında *yerfındığı* olarak kaydedilen bu bitki adı “Birillik ot bitkisidir. Gövdəsi qol-budaqlıdır. Bəzi formalarında gövdə düz, bəzilərində isə yerlə sürünəndir / Bir yıllık otsu bir bitkidir. Gövdesi dallı-budaklıdır. Bəzi türlerinde gövdesi düz, bazılarında isə yere yatık şeklindedir” (Talibov ve digərleri, 2014: 258) olarak açıklanmışdır. *Adi, yer, fındık* kelimelerin birleşiminden oluşan bu bitki adı Tarihî Türk yazı dillerinde **Kıpç. T. funduk** “fındık” (Toparlı ve digərleri 2014: 82) **Osm. funduk** “1. Fındık” (Devellioğlu, 2009: 270) Türkiye Türkçesinde de görülmemektedir. Ancak bitki adının bileşeni olan *fındık* kelimesi Türkçe Sözlük’te “1. Kayıngillerden, kuzey yarım kürenin ılık yerlerinde ve yurdumuzun genellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen, boyu 6-7 metre, yaygın tepeli bir ağaççık (*Corylus avellana*)” şeklinde açıklanmış ve Arapça *funduk* kelimesinden geldiği belirtilmiştir (TS, 2011: 867).

Zəfəran

Zəfəran “çoxillik soğanaqlı – yumru kökümsovlı bitkidir’. Soğanağı torpağın altında yerləşir, ətlidir, üzəri qonur rəngli pulcuqlarla örtülüdür. Yarpaqları 6-9 ədəd olub, təpə tumurcuğundan inkişaf edirlər / Safran, çox yıllık soğanlı bir bitkidir. Ampul, kahverengi pullarla kaplı, etli, yeraltında bulunur. Yapraklar 6-9’dur ve sürgünün tepesindən böyür” (Talibov ve digərleri, 2014: 83). Tarihî Türk yazı dilindən **Osm. za’ferân** “safran” (Devellioğlu, 2009: 1164) olarak geçmekte ve günümüz Türkçesinde **TT**’de *Safran* “1. Süsengillerden, baharda çiçək açan, 20-30 santimetre boyunda,

soğanlı bir kültür bitkisi (*Crocus sativus*). 2. Bu bitkinin tepeciklerinin kurutulmasıyla elde edilen, bazı yiyecek ve içeceklere tat, koku ve sarı renk vermekte kullanılan toz” Arapça za‘ferān olduğu da nitelendirilmiştir (TS. 2011: 2003).

Zəncəfil

Zəncəfil kökündə efir yağı olan bitki / kökte uçucu yağ bulunan bir bitki (K-5) olarak tanımlanır. Tarihî Türk yazı dilinde **Harz. T.** zencebil “otsu bir bitki, zencefil” (Ünlü, 2012: 711) **Kıpç. T.** zencebil “Zencefil” (Toparlı ve diğerleri 2014: 337) **Osm. zencebîl** “1. zencefil. 2. Şarap” (Devellioğlu, 2009: 1178) olarak ifade edilmektedir. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *zencefil* “1. Zencefilgillerden, Hindistan ve Malezya’da yetişen, yaklaşık 100 santimetre yüksekliğinde, kamış görünüşünde otsu bir bitki (*Zingiber officinale*) (TS. 2011: 2651).

Zirə

Zirə kelimesi Nahçıvan ağzında çiçek adı olarak geçmektedir. *Zirəni çaya atanda, ətirli olur* “Zirəni çaya kattığında baharatlı olur” (Quliyev, 2010: 95). Türkçenin tarihî sahalarına baktığımızda şu şekilde görülmektedir: **Uyg. Zira** “anis, bir bitki (Caferoğlu, 2011: 308) **Çağ. T. zire** “kimyon (bir tür baharat)” (Ünlü, 2013: 1282) **Osm. zîre** kimyon (Devellioğlu, 2009: 1188). Anadolu ağızlarına baktığımızda **DS**’de *zıra* “Kimyon” (DS. VI, 2009: 4378) olarak kaydedilmiştir.

Zirinc

Zirinc “2-3 m hündürlükdə olub, çox 62ğac62, sətlü kök sisteminə malik qol-budaqlı kol bitkisidir / Ortak kızamık, 2-3 m yüksekliğinde, çok güçlü, sığ bir kök sistemine sahip dallı bir çalıdır” (Talibov ve diğerleri, 2014: 96) olarak karşımıza çıkmakta ve tarihî Türk yazı dillerinde rastlanılmamaktadır. Günümüz bitkiler sözlüğünde zirinc, “ziriş(k) diken üzümü, sarı çalı” (Akdoğan, 1999: 830) şeklinde kaydedilmiştir. Tarihî yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır.

2.2.3. Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitki Adları

Acıqıcı

Nahçıvan ağzında “Yabancı bitki /Yabani bitki/” (Əliyeva və Quliyev 2017: 16) anlamında geçtiği kaydedilen *acıqıcı* bitkisinin ne tür bitki olduğu Nahçıvan ağzı sözlüklerinde açıklanmamıştır. Ancak bu bitki adı *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti*’nde “Vəzəriyə, tərəyə oxşar yeməli bir bitki /Su teresi, tereye benzer yenilebilir bir bitki/” (Orucov və digərləri I, 2006: 33) olarak kaydedilmiştir. Buna göre, bu bitki adı Azərbaycan Türkçesi yazı dilinde de kullanılmaktadır. Aynı sözlükte geçen “*Tellinin süfrəsi salınmışdı. Çörəklə barabar vazari və acıqıcı da qoyulmuşdu*” “Telli’nin masası hazırlanmıştı. Ekmeğin yanında su teresi ve acıqıcı da vardı” (Orucov və digərləri I, 2006: 33) örneğine göre *acıqıcı* bitkisi yenilebilen bir tür bitkidir.

Türkçenin tarihî yazı dillerine bakıldığında söz konusu kelimenin *qıcı* bileşeni **Karh. T. kıcı** “hardal (*Brassica nigra*)” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 709); **Harz. T.**’de *kıcı* “hardal” (Ünlü, 2012: 315); **Çağ. T. kıcı** “hindubaya benzer bir çeşit bitki” (Ünlü, 2013: 619) **EAT**’de *kıcı* (I) “tereye benzer bir ot, kekik” (Dilçin, 2009: 148) şekillerinde rastlanmaktadır. Anadolu ağızlarında da *acıqıcı*, *acıkıcı* “1. Labada; 2. Hindiba; 3. Kuzukulağı otu; 4. Su teresi” (DS. I, 2009: 46, 49) şeklinde görülen bu bitki adının *acı* “1. Dili-ağzı yandırıcı, kinə, xardal və s. dadında olan (*şirin ziddi*) /1. Dili-ağzı yakan, kınakına, hardal vs. tadında olan (*tatlı karşıtı*)/” (Orucov və digərləri, 2006: 32) ve *kıcı* “(VI) 1. Hardal tohumu; 2. Tarlada biten ve yenilebilen bir cins bitki” (DS. IV, 2009: 2783) kelimelerinin birleşiminden oluşan birleşik kelime olduğu açıktır. *kıcı* ‘hardal’ Orta Türkçede *kīçī* olarak kullanılır. Ramstedt’e göre Türkçeden Moğolcaya veya Moğolcadan Türkçeye geçmiştir. Türkçede *kıç*/nın yerine Arapça hardal geçmiştir. Bk. Hardal (Eren, 1999: 235). Bitkilerin lezzetinin acı oluşu nedeniyle verilmiş bir ad olduğu kanısındayım (Tuzlacı, 2006: 31)

Andız

Andız sözcüğü Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “xalq təbabətində işlənən dərman bitkisi /halk hekimliğinde kullanılan şifalı bitki/” (Quliyev və Əliyeva 2017: 24) anlamında kullanılmaktadır. Eski Türkçe döneminden itibaren görülen bu kelime, Türkçe’nin tarihî alanlarından **Karh. T. anduz** “andız otu (*Inula helenium*)” (Ercilasun ve Akkoyunlu

2014: 553). **Kıpç. T. anduz** “Andız otu, eskiden ilaç olarak kullanılan bir ot (İH) *krş.* antuz” (Toparlı, 2014: 9) **Çağ. T. anduz** “ardıç türünden bir çalı” (Ünlü, 2013: 43) **EAT**’de *anduz* “kökü ilaç olarak kullanılan bir bitki, razıyane” (Dilçin, 2009: 21) şekillerine rastlanmaktadır.

Andız kelimesi Türkiye Türkçesinde *andız* “1. Yaprakları dikenli olan bir tür ardıç: Andız katranı; 2. Kırlarda yetişen yabancı bir otun kökü”, *andız otu* “birleşikgillerden, nemli yerlerde yetişen, sarıçiçekli, acı ve kokulu bir ot” (TS, 2011: 123) olarak geçmekte ve Anadolu ağızlarında *andız*, *anduz* “1. Yaprakları dikenli olan bir çeşit ardıç (meyvasından pekmez yapılır)” (DS. I, 2009: 260-261) şeklinde kullanılmaktadır.

Asırqal

Asırqal sözcüğü Nahçıvan ağız sözlüklerinde “Yabancı derman (ilaç) bitkisi” (Əhmedov, 1997: 11; Quliyev, 2010: 7) ifade edilmiştir. Tarihî Türk lehçelerinde **Karh. T. azgan** “sarı ve beyaz çiçekli, küpeye benzer kırmızı meyveli, odun elde etmeye bile yaramayan bir ağaç” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 567) **Çağ. T. azgan** “bir tür dikenli bitki” (Ünlü, 2013: 83) olarak tanımlanan bu kelime Anadolu ağızında **DS**’de *azırgan* “Yol kenarlarında biri birine sarılarak büyüyen, boyu iki üç metre kadar yükselebilen bir çeşit dikenli bitki” (DS. I, 2009: 440) açıklanmıştır.

Badric

Nahçıvan ağız sözlüklerde geçen *64ğaç64u* kelimesi “Bir derman (ilaç) bitkisi adı” (Quliyev, 2010: 8) olarak ifade edilmektedir. Tarihî Türk lehçelerinde ve günümüz Türkçesinde rastlanmamaktadır.

Bədyan-Badyan

Bədyan-Badyan Nahçıvan ağız sözlüklerinde görülen bu bitki “Yabancı bir ot”(Quliyev, 2010: 9) olarak geçmekte ve tarihî Türk lehçelerinden sadece **Uyg. badyan** “ilaç için kullanılan bir bitkidir” (Caferoğlu, 2011: 30) geçmektedir. Günümüz Türkçesinde *badyan* “baldıran, ağıotu” (Akdoğan, 1999: 54) olarak ifade edilmiştir.

Dərman bəlğəmotu

Dərman bəlğəmotu Nahçıvan ağızlarında görülen bu bitki adı *Dərman bəlğəmotu* “Çoxillik ot bitkisi olub, qısa, yoğun və çoxşaxəli əsas və yan köklərə malikdir / Çok yönlü ana ve yan köklere sahip çok yıllık bir bitkidir” (Talıbov ve diğerleri, 2014: 158) şeklinde tanımlanan bu bitki adına diğer lehçelerde rastlanılmamıştır. Günümüz Türkçesinde bu bitki adı *tükürük otu* “Zambakgillerden, 20-30 santimetre yüksekliğinde, küçük, beyaz veya sarıçiçekli, otsu ve çok yıllık bir bitki (*Ornithogalum umbellatum*)” (TS, 2011: 2397) olarak adlandırılmıştır.

Dərman xəşənbülü

Dərman xəşənbülü “50-200 sm hündürlükdə, dikduran gövdəli ikiillik və ya birillik ot bitkisidir / Şifalı kadife çiçeği, sapı 50-200 cm yüksekliğinde iki yıllık veya yıllık otsu bir bitkidir” (Talıbov ve diğerleri, 2014: 248). Tarihî Türk yazı dilinde ve Anadolu ağzında rastlanılmamaktadır.

Əməköməci

Əməköməci “yenen yabani bir bitki, ebegümeci” (Əhmədov, 1997: 40; Əliyeva ve Quliyev 2017: 99; Quliyev, 2010: 29) olarak ifade edilmekte tarihî ve günümüz Türkçesi’nde şu şekilde ifade edilmektedir: **EAT.** *ebemgömeci* “ebegömeci” (Dilçin, 2009: 90) olarak ifade edilen bu kelime günümüz lehçelerinde de görülmekte olup şu şekilde ifade edilmektedir.

TT’de *ebegümeci* “ebegümecigillerden, mor renkli çiçekleri ilaç, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen çok yıllık bir bitki (*malva sylvestris*)” (TS, 2011:751) ifadesi sözlükte yer almaktadır. Halk ağzından Derleme Sözlüğünde ebegömeci (ebegümeç, ebekömeci, ebemkömeci, ebemkömeci, ebemkömesi, ebomeç, ebuğmeci, eligümeç, emenkömenci, evenkövenci) “Kendi kendine yetişen, yemeği yapılan bir çeşitot, ebegümeci (DS. III, 2009: 1652) şeklinde geçmektedir. < TÜ. ebe(m)+gömeç+i olarak sözlükte yer almıştır (Gülensoy, 2007: 317).

Qantəpər

Qantəpər “Ağ çiçekli dağ bitkisi ciğerin böyrəğin dermanı / beyaz çiçekli dağ bitkisi karaciğer ve böbreklerin ilacıydı” (K-3) şeklinde tanımlanan bu bitki adına tarihî Türk

yazı dilinde rastlanılmamıştır. Anadolu ağzında **DS**'de *belemir* “1. Tanelerinden yağ çıkarılan bir çeşit ot. 2. Tohumları öğütülüp buğday ununa katıldığı zaman, hamuru esmer fakat lezzetli yapan bir çeşit bitki” (DS. I, 2009: 611) olarak geçen sözcüğün karşılığına rastlanılmamıştır.

Havoti

Havoti “Yaraya konulan derman (ilaç) otu” (Quliyev, 2010: 35). Tarihî Türk yazı dillerinde geçmeyen bu bitki adı bitkiler sözlüğünde *havoti* “şiş ilacı, şişlik ilacı (bitki)” (Akdoğan, 1999: 437) olarak kaydedilmiştir.

Havotu

Yabancı bir derman (ilaç) bitkisi (Quliyev, 2010: 35). Anadolu ağzında **DS**'de *havaotu* “Vücudun fazla ateşini almaya yarayan sabun köpüğü biçiminde bir çeşit bitki, sabun çiçeği” (DS. III, 2009: 2309) şeklinde kaydedilmiştir. Tarihî Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır.

Xaşxaş

Nahçıvan ağzında *Xaşxaş* “Xaşxaşlar cinsi birillik, ikiillik və ya çoxillik otlardır / Gelincikler cinsi bir yıllık, iki yıllık veya çok yıllık bitkiler” (K-4) şeklinde ifade edilen bu bitki adı tarihî Türk lehçelerinde **Çağ. T.** *haşhāş* “haşhaş, kapsüllerinden afyon, tohumlarından da yağ çıkarılan bir bitki” (Ünlü, 2013: 445) olarak geçmektedir. Günümüz Türkçesinde **TT**'de *haşhaş* “Arapça haşhāş Gelincikgillerden, kapsüllerinden afyon elde edilen, tohumlarından yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir kültür bitkisi (*Papaver somniferum*)” (TS. 2011: 1056) olarak açıklanmaktadır.

Kasni

Kasni Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Yabancı bir ilaç bitkisi” *Doxdur xəstəliyə kasni kökünü dərman demişdi / Doktor hastalığa kasni kökünü ilaç demiştir*” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 147; Quliyev, 2010: 45) olarak tanımlanır. Tarihî Türk yazı dillerinde **Karh. T.** *xasni* “çocuklar gelişsin diye yalıtılan bir Hint ilacı” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 654) **Çağ. T.** *kasni* “bir tür sumak, çörek otu tanesi” (Ünlü, 2013: 589) **EAT.** *kaşni* “Baldırgan zamkı” (Dilçin, 2009: 141) olarak ifade edilmiştir.

Günümüz Türkçesinde **TT**'de *kasnı* “çadıruşağı, şeytannersi ağacı vb. bitkilerden elde edilen bir zamk” (TS, 2011: 1344) Anadolu ağzında **DS**'de *kasnı* “Büyük yapraklı, gövdesi soyularak yenen, kokulu bir bitki” (DS. IV, 2009: 2677) şeklinde tanımlanır.

Pərpəran

Pərpəran “Tohumu derman (ilaç) ve yemek için kullanılan bir bitki” “Anam bugün pərpəran pişirmişdi / Annem bugün perperen bişirmişti” (Quliyev, 2010: 68) şeklinde tanımlanır. Diğer yazı dillerinde görülmemiştir.

Pürç

Pürç “Ağaçlarda bitən ot böyrəklerin ağrısında istifadə edilir / Ağaçlarda büyüyen çimen böbrek ağrısı için kullanılır” (K-1). Tarihî Türk yazı dillerinde ulaşılamayan bu bitki adı Anadolu ağzında **DS**'de *pürç* “(I) 4. Ağaçlara zarar veren ökseotu” (DS. V, 2009: 3498) şeklinde açıklanmıştır.

Səhləm

Səhləm Nahçıvan ağzında “Yabani bir bitki adı” (Zökəm hastalığının iyileşmesi için istifadə olunur) (Quliyev, 2010: 72). Tarihî Türk lehçelerinden **Osm.**'da *sahleb* “salep” (Devellioğlu, 2009: 912) olarak ifade edilir.

Günümüz Türk lehçelerinden **TT**'de “1. Salepgillerin tek köklü, yumrulu, salkımlı veya başak çiçekli olan örnek bitkisi (Orchis). 2. Bu bitkinin yumru durumundaki köklerinden dövülerek hazırlanan beyaz toz. 3. isim Bu tozun, şekerli süt veya su ile kaynatılmasıyla yapılan sıcak içecek” (TS, 2011: 2018) olarak ifade edilir.

Sirxiş

Sirxiş “Derman (ilaç) bitkilerinden birinin tohumunun adı” “Xəstəyə sirxiş ver / Hastaya sirhiş ver” (Əliyeva və Quliyev 2017: 239; Quliyev, 2010: 74) olarak açıklanır. Diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır.

Şatərə

Şatərə “Yabani bir derman (ilaç) bitkisi” (Əhmədov, 1997: 120; Quliyev, 2010: 76). Tarihî Türk lehçelerinde **Osm.** *şah-tere* “şahtere” (Devellioğlu, 2009: 976) olarak ifade

edilir. Günümüz Türkçesinde **TT**'de *şahtere* “Şahteregillerden, tarla ve yol kenarlarında yetişen, 20-40 santimetre yüksekliğinde çiçekleri hekimlikte kullanılan, çok yıllık ve otsu bir bitki (*Fumaria officinalis*)” (TS, 2011: 2197) Anadolu ağzında **DS**'de *Şahtere* “İnce ve çift yapraklı, baharda kırmızı çiçek açan, ince saplı bir çeşit bitki, *fumaria officinalis*, *fumaiaceal*” (DS. V, 2009: 3737) şeklinde tanımlanır.

Şüvəlin-Şüvərən-Şüvəlan

Şüvəlin-Şüvərən-Şüvəlan Nahçıvan ağzında “Yabancı derman (ilaç) otu” (Quliyev, 2010: 79). Tarihî Türk yazı dillerinde rastlanılmayan bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**'de *çalgıcı otu* “Turpgillerden, kurak yerlerde yetişen bir bitki cinsi (*Sisymbrium*)” (TS.2011: 485) şeklinde ifade edilir.

Rəvənd

Rəvənd Nahçıvan ağzında “yabancı bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 228) olarak geçen bu bitki adına diğer yazı dillerinde ulaşılammıştır.

Üzərrik

Üzərrik Nahçıvan ağzında “Kendiliğinden biten bir derman(ilaç) bitkisi” Başım yaman ağrıyır, gətir birəz üzərrix yandır / Başım kötü ağrıyır, biraz üzərrik getir yakalım” (Əhmədov, 1997: 90; Quliyev, 2010: 87) olarak ifade edilir. Tarihî Türk lehçelerinde **Karh. T. ildrük** “üzerlik” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 664) **Çağ. T. üzlik** “bir tür bitki ismi, üzerlik bitkisi, üzerlik tohumu, bitki özü (Ünlü, 2013: 1201) şeklinde tanımlanır. Günümüz Türkçesinde **TT**'de *üzerlik* “sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki (*Peganum harmala*)” (TS, 2011: 2459) ve Anadolu ağzında **DS**'de *üzerlik* “1. Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot” (DS. VI, 2009: 4087).

2.3. HAYVAN ADLARI İLE OLUŞAN BİTKİ ADLARI

Buğutikanı

Nahçıvan ağzında *buğutikanı* “yabancı bitki” (Əliyeva və Quliyev 2017: 47) olarak geçen bu bitki adına tarihî Türk lehçelerinde rastlanılmamıştır. Anadolu ağzında **DS**’de *buğa diken* “1. Yılan sokmasında ilâç yerine kullanılan bir bitki. 2. Etli, lezzetli, tatlı, kabuğu soyularak yenir dikenli bir bitki. 3. Su kenarlarında biten 1,5 – 2 metreye kadar uzayan bir çeşit diken” (DS. II, 2009: 779) şeklinde tanımlanmıştır.

Çətdanquş

Çətdanquş “Bir ot adı” Bir şələ çətdanquş topla / Birçok çətdanquş topla (Quliyev, 2010: 18) şeklinde geçen bu bitki adına tarihî Türk lehçelerinde karşımıza çıkmamıştır. Günümüz Türkçesinde “çetdanguş, çitdanguş kendir, kenevir” (Akdoğan, 1999: 150) şeklinde yer verilmiştir.

Damask itburnusu

Damask itburnusu “Hündürlüyü 1-1,5 m olan koldur. Budaqları qarmaqvari, yanları basıq, qaidəsi isə enliləşmiş olur. Yarpaqları üst tərəfdən çılpaq və ya aztükcüklü, alt tərəfdən isə bütün səthi boyu tükcüklərlə örtülüdür / 1-1,5 m yüksəklişində bir daldır. Dallar bağlanır, kenarlara bastırılır ve kural genişletilir. Yaprakların üst tarafı çıplak veya tüylüdür ve altta tüm yüzey boyunca tüylerle kaplıdır” (Talıbov ve diğərleri, 2014: 220) şeklinde ifade edilmekte ve diğər yazı dillerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Danaayağı

Danaayağı Nahçıvan ağzında “Çoxillik bitkidir. Kökyumruları dəyirmi olub, yanlardan bir qədər sıxılmışdır / çok yıllık bir bitkidir. Kökler yuvarlaktır ve yanlarda hafifçe sıkıştırılmıştır” (Talıbov ve diğərleri, 2010: 226). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *danaayağı* “Yıllanyastığıgillerden, yaprakları lekeli bir bitki (Arum)” (TS. 2011: 592) şeklinde belirtilmiştir.

Danaqıran

Nahçıvan ağzı sözlüklerde *danaqıran* “Yaprakları zambak yaprağına benzeyen bir bitki (Nevruz çiçeği)” (Quliyev, 2010: 22) olarak geçmektedir. Günümüz Türkçesinde ve Anadolu ağzında **TT**’de *danakıran otu* “salepgilleren, bataklık yerlerde yetişen bir bitki (epipactis)” (TS, 2011: 592) **DS**’de *danakıran* “(II) 1. İlkbaharda biten sarıçiçekli bir bitki, çiğdem” (DS. II, 2009: 1356) şeklinde ifade edilmiştir. Tarihî Türk yazı dillerinde görülmemiştir.

Dana tut

Nahçıvan ağzında “iri tut” “Uşəxlar gələcax dana tutu çıpbağa / Çocuklar dana tutu toplamaya gelecek” (Əliyeva və Quliyev 2017: 77) olarak belirtilmiştir. Söz konusu bitki adı tarihî Türk lehçelerinde **Harz. T. tut** “dut” (Ünlü, 2013: 607) **Çağ. T. tut** “meşhur bir dut ağacı” (Ünlü, 2013: 1165) **Osm. tût** “dut” (Devellioğlu, 2009: 1114) şeklinde ifade edilmektedir.

Günümüz Türkçesinde ve Anadolu ağzında **TT**’de *dut* “1. Dutgillerden, kuzey yarım kürenin genellikle ılıman bölgelerinde yetişen, yapraklarıyla ipek böceği beslenen ağaç (Morus) 2. Bu ağacın, ak, kara, pembe renkte ekşi veya tatlı, sulu meyvesi” (TS, 2011: 727) **DS**’de *tut* “(I) Dut” (DS. V, 2009: 3999).

Dəvədabanı

Dəvədabanı Nahçıvan ağzında “xırda ot bitkisi / küçük ot bitkisi (K-2). Tarihî Türk yazı dilinde **Kıpç. T. devatabanı** “bir tür bitki” (Toparlı ve diğerleri 2014: 60) olarak sadece görülmüştür. Günümüz Türkçesinde ve Anadolu ağzında **TT**’de *devetabanı* “Birleşikgillerden, geniş yapraklı bir süs bitkisi (Phlodontron)” (TS. 2011: 646) **DS**’de *devetabanı* (II) (DS. II, 2009: 1442) olarak nitelendirilmektedir.

Dəvəqarnı tikanı

Dəvəqarnı tikanı Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Dikenin bir türü” (Əhmədov, 1997: 32; Əliyeva və Quliyev 2017: 84; Quliyev, 2010: 24). Bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**’de *deve diken* “birleşikgillerden, yol ve tarla kenarlarında yetişen, 300-100 santimetre yüksekliğinde, 1-2 yıllık ve otsu bir bitki, meryemana diken, peygamber

dikeni, sütlü kengel (silyum marianum)” (TS, 2011: 646) şeklinde ifade edilmektedir. Tarihî Türk yazı dilinde karşımıza çıkmamıştır.

Erkək ayıdöşəyi

Erkək ayıdöşəyi “Çoxillik ot bitkisidir. Kökümsovu qısa, düz, yaxud çəpinə olmaqla, köhnə yarpaq saplaqlarının qalığı ilə örtülmüşdür / Çok yıllık bir bitkidir. Anaç kısa, düz veya eğik olup, eski yaprak saplarının kalıntılarıyla kaplıdır” (Talibov ve diğerleri, 2014: 60) şeklinde tanımlanır.

Günümüz Türkçesinde karşılığı *eğrelti otu* “Eğrelti otugillerden, kumlu yerlerde yetişen, 150 santimetre kadar yükselebilen, tıpta bağırsak kurtlarını düşürmek için kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, aşkmerdiveni, eğrelti, fujer (*Driopteris filix-mas*)” (TS, 2011: 763) şeklinde olup *erkək ayıdöşəyi* karşılığı bulunmamaktadır.

Gənəgərçək

Gənəgərçək kelimesi Nahçıvan ağzında “Sürətlə böyüyən birillik bitki kimi becərilir. Qol-budaqlı gövdəsi üzərində barmaqşəkilli parçalanmış, böyük, uzun saplaqlı yarpaqları vardır / Hızlı böyüyən tek yıllık bir bitki olarak yetiştirilmektedir. Dallı gövdede böyük, uzun saplı, parmakları bölünmüş yapraklar vardır” (Talibov ve diğerleri, 2014: 175) anlamında kullanılmaktadır. Tarihî Türk lehçelerinden **Çağ. T.** *kene otu* “Hint yağının çıkarıldığı ot” (Ünlü, 2013: 610) olarak nitelendirilmiştir. Türkiye Türkçesi ve ağızlarına baktığımızda bu bitkinin **TT**’de *kene otu* “hint yağı ağacı” (TS, 2011: 1390), **DS**’de *genegerçek* “1. Beziryağı çıkarılan bir çeşit bitki” (DS, III. 2009: 1990) şeklinde kaydedildiği görülmektedir.

Quşarmudu

Bu bitki adı *Naxçıvan Muxtar Respublikasının dərman bitkiləri* kitabında “hündürlüyü 6-8 m olan ağacdır. Tumurcuqlarının kənarları ancaq zəif tükcüklüdür / 6-8 m yüksəkliğinə bir ağaçtır. Sürgünlərin kənarları sadəcə zayıf tüylüdür (Talibov ve diğerleri, 2014: 233) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tarihî Türk lehçelerine baktığımızda **Karh. T.** *armut* “armut (*Pyrus communis*)” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 556) **Harz. T.** 71ğaç71 “armut *krş.* armut” (Ünlü, 2012: 51) **Kıpç. T.** 71ğaç71 “Armut” (Toparlı ve diğerleri 2014: 12) olarak ifade edilmektedir.

Türkiye Türkçesinde de görülmemektedir. Ancak bitki adının bileşeni olan *armud* kelimesi Türkçe Sözlük'te "Gülgillerden, çiçekleri beyaz, Türkiye'nin her yerinde yetişen bir ağaç (*Pirus communis*). 2. isim, bitki bilimi Bu ağacın tatlı ve sulu, yumuşak, ufak çekirdekli meyvesi" (TS, 2011: 155) **DS**'de *almut* "Armut" (DS. I, 2009: 228) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sözlükte < al+mur(u)t olarak ifade edilmiştir (Gülensoy, 2007: 79).

Qalxancıqlı itburnu

Qalxancıqlı itburnu "Hündürlüyü 2,5-3 m olan koldur. Yarpaqları iridir və 11-14 sm uzunluğundadır / 2,5-3 m yüksəklişində bir daldır. Yapraklar iri və 11-14 cm uzunluğundadır" (Talibov ve diğərleri, 2014: 227). Diğər yazı dillərində karşımıza çıkmamışdır.

Qazayağı

Qazayağı "Əsasən isti ölkələrdə yetişən və azacıq kərəviz qoxusuna malik olan yeyilən bir bitki / Sıcak ölkələrdə yetişən və azıcık kereviz kokusuna benzeyen yiyilen bir bitki" (K-3). Tarihî Türk yazı dillərində **Kıpç. T. kaz 72ğaç72** "Maydanoz" (Toparlı ve diğərleri 2014: 135) olaraq geçmekte ve günümüz Türkçesinde **TT**'de *kazayağı* "(I) Ispanakgillerden, yaprakları kazayağına benzeyen bir bitki (*Chenopodium*)" (TS. 2011: 1372) Anadolu ağzında **DS**'de *Kazayağı* "(kazağ, kazayak, kazıyak) Su kıyılarında biten ve yenilen bir çeşit ot" (DS. IV, 2009: 2712) şeklinde ifade edilmektedir.

Quşəppəyi

Quşəppəyi "K və C vitaminləri ilə zəngindir. Ondan dəmləmə və duru ekstrakt şəklində daxili qanaxmalar (uşaqlıq, mədə və böyrək) zamanı qanqəsici dərman kimi (xüsusən mamalıqda) istifadə edilir / K ve C vitaminleri bakımından zengindir. İç kanamalara (rahim, mide ve böbrekler) yönelik infüzyon ve sıvı ekstraktlar şeklinde kan inceltici (özellikle obstetrikte) olarak kullanılır" (Talibov ve diğərleri 2014: 154). Tarihî Türk yazı dillərində **EAT. kuşetmegi** "yaprağı tere yaprağına benzeyen ve yenilir bir ot" (Dilçin, 2009: 161) şeklinde nitelendirilmiştir.

Günümüz Türkçesinde **TT**'de *kuşekmeği* "Turpgillerden, çorak yerlerde yetişen, beyaz veya mor çiçekli, eskiden hekimlikte kullanılmış olan otçul bir bitki, çobandağarcığı

(Thlaspi)” (TS. 2011: 1544) ve Anadolu ağzında *Kuşekmeği* “(kuşeppeği, kuşeymeği, kuşkuşekmeği) 1. Ebegümeci 2. Bir ilkbahar bitkisi, madımak” (DS. IV, 2009: 3016) olarak tanımlanmıştır. Bu bitki adını < kuş+ekmek+i şeklinde ifade edebiliriz.

İlansoğanı

İlansoğanı “Soğana benzer çok yıllık yabani bir bitki” (Quliyev, 2010: 43) olarak geçmektedir. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *sümbül* “Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 santimetre yüksekliğinde, çiçekleri keskin kokulu ve türlü renkli, çok yıllık bir süs bitkisi (*Hyacinthus orientalis*)” (TS. 2011:2179) şeklinde ifade edilmektedir. Diğer yazı dillerinde görülmemektedir.

İri atpıtrağı

Nahçıvan ağzında “İri atpıtrağı iki və ya çoxillik ot bitkisi olub, hündürlüyü 60-120 sm-ə (bəzən 3 m-ə qədər) bərabərdir / Büyük kuşkonmaz, 60-120 cm yüksekliğinde (bazen 3 m’ye kadar) iki yıllık veya çok yıllık bir bitkidir” (Talıbov ve diğerleri, 2014: 300). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *dulavrat otu* “Birleşikgillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki (*Arctium tomentosum*)” (TS. 2011: 722) olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihî yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır.

İt itburnusu

İt itburnusu “Hündürlüyü 1,5-2,5 m-ə çatan kol bitkisidir. Budaqları qövsvari əyilmişdir, bəzən tamamilə düzdür / 1,5-2,5 m boyunda bir çalıdır. Dallar kıvrımlıdır, bazen tamamen düzdür” (Talıbov ve diğerleri, 2014: 222). Diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamıştır.

Kəçetükcüklü itburnu

Kəçetükcüklü itburnu “Hündürlüyü 1,5-2 m olan uzun və ya əyri budaqlı koldur / 1,5-2 m yüksekliğinde uzun veya kıvrımlı bir dallanma çalıdır” (Talıbov ve diğerleri, 2014: 229). Tarihî Türk yazı diilerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Keçiqulağı

Keçiqulağı “Çiçekleri ilaç gibi kullanılan bir ot” (Quliyev, 2010: 45). Tarihî Türk yazı dillerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Keçiməməsi

Keçiməməsi Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Bir ot adı” (Quliyev, 2010: 45). Tarihî Türk lehçelerinde görülmeyen bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**’de *keçimemesi* “sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz veya kırmızımsı bir tür üzüm” (TS, 2011: 1376) ve Anadolu ağzında **DS**’de *keçimemesi* “(I) 1. Sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz ya da kırmızımsı olan bir çeşit üzüm” (DS. IV, 2009: 2717) şeklinde ifade edilir. Diğer yazı dillerinde görülmemiştir.

Kəklikotu-kəkotu

Kəklikotu-kəkotu kelimesi Nahçıvan ağzı sözlüklerde “üşütmeye karşı kullanılan bir bitki”(Quliyev, 2010: 45) anlamlarında açıklanmıştır.

Tarihî Türk lehçelerine baktığımızda **Karh. T. Keklik** “keklik” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 700) **Uyg. “kekelik”** (Caferoğlu, 2009: 104) **Kıpç. T. keklik** “Keklik *krş*. Kiklik” (Toparlı ve diğerleri 2014: 136) **Çağ. T. keklik** “keklik bkz. belen, kebg, kebk” (Ünlü, 2013: 606) şeklinde ifade edilmektedir.

Quşqommaz

Quşqommaz “Dikenli bir bitki” “Quşqommazda çox tikan olar / Quşqommaz çok dikenli oluyor” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 184; Quliyev, 2010: 55). Günümüz Türkçesinde *kuşkonmaz* “1. Zambakgillerden, uç dalları yapraksız görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki (*asparagus officinalis*) 2. Aynı familyadan, saksılarda yetiştirilen, uzun saplı, ince ve küçük yapraklı bir süs bitkisi (*Asparagus plumosus*) (TS. 2011: 1544) Anadolu ağzında *kuşkonmaz* “Yapılarda kullanılan uzun ağaç” (DS. IV, 2009: 3016) şeklinde ifade edilmektedir. < kuş+konmaz (Gülensoy, 2007: 581)

Quşquyruğu

Quşquyruğu Nahçıvan ağzında “Yabani bir bitki adı” (Quliyev, 2010: 55) olarak geçen bitki adı tarihî Türk lehçelerinde **Kıpç. T. kuş kuyruğu** “çıban, kan çıbanı” (Toparlı ve diğerleri, 2014: 165) **EAT. kuşkuyruğu** “Kuşpalazı, difteri hastalığı” (Dilçin, 2009: 161) ifade edilmektedir. Anadolu ağzında **DS**’de *kuşkuyruğu* “(I) 1. Büyük çıban” (DS. IV, 2009: 3017).

Quzuqulağı

Quzuqulağı Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “yabani bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 185) olarak geçmekte ve tarihî Türk yazı dillerinde **Kıpç. T. quzu kulağı** ilkbaharda çıkan ekşice bir ot *krş. kozu kulağı* (Toparlı ve diğerleri, 2014: 166) **Çağ. T. kuzu kulağı** “bir tür sebze” (Ünlü, 2013: 678) şeklinde geçmektedir. Günümüz Türkçesinde **TT**’de *kuzukulağı* “karabuğdaygillerden, nemli yerlerde yetişen, yaprakları salata olarak kullanılan, çiçekleri iki evcikli ve kırmızımtırak bir bitki, ekşikulak (*rumex acetosa*)” (TS, 2011: 1552) ve Anadolu ağzında **DS**’de *kuzukulağı* Geniş yapraklı, kalın köklü yenilen bir bitki” (DS. IV, 2009: 3011) şeklinde tanımlanmaktadır. < *kuzu* < *ET. kozı* + *kulak* + *ı* Eski Türkçeden günümüze geçmiştir (Gülensoy, 2007: 586).

Manda

Manda Nahçıvan ağzında “yenen bir yabani ot” (Əhmədov, 1997: 61; Əliyeva ve Quliyev 2017: 195; Quliyev, 2010: 59) olarak görülmektedir. Tarihî Türk lehçelerinde **Karh. T. mandar** “ağaca sarılan bir bitki, Oğuzcada sarmaşık (*Hedera helix*) 230 / 199” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2014: 761) olarak ifade edilmekte diğer tarihî lehçelerinde ise görülmemektedir.

Öküz ürəyi

Öküz ürəyi “gilənar növü” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 217) şeklinde tanımlanan bu bitki adına tarihî Türk lehçelerinde ulaşılamamıştır.

Pəpəxoruz

Pəpəxoruz “Bir derman (ilaç) bitkisi adı” (Quliyev, 2010: 68) şeklinde açıklanan bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Yüzyarpaq itburnu

Yüzyarpaq itburnu “Hündürlüyü 1-1,5 m olan koldur. Qopartikanları oraqvari əyilmişdir. Çiçəkdaşıyan zoğları iynəvari qopartikancıqlar və vəzili tükcüklərlə örtülü olur / 1-1,5 m yüksəkliyi bir daldır. Gopartikans orak eğdi. Çiçək taşıyan sürgünler iğne şəklindəki veziküllər və salgı bezləriylə kaplıdır” (Talıbov və digərləri, 2014: 226). Anadolu ağzında anlamına ulaşılammamıştır.

2.4. ORGAN ADLARI İLE OLUŞAN BİTKİ ADLARI

Gəlinbarmağı

Nahçıvan ağzında *gəlinbarmağı* “üzüm növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 109) şəklində keçər və tarixi Türk yazı dillərindən **EAT**. 76ğaç76ulus76ğı “parmaküzümü denilən üzüm”

(Dilçin, 2009: 103). Günümüz Türkiyə Türkçesinde *gəlinparmağı* “Uzun taneli bir tür üzüm” (TS, 2011: 922). Ağızlarda *gəlinbarmağı* “1. Parmak ucu biçimində üzüm” (DS. III, 2009: 1981). < *gəlin* [< *kel-in] + *barmak*+ı (Gülensoy, 2007: 362).

Qatır quyruğu

Qatır quyruğu Nahçıvan ağzında “çoxillik bataqlıq bitkisi / çok yıllık bataklık bitkisi” (K-2) olaraq keçən bu bitki adı günümüz Türkçesinde və Anadolu ağzında **TT**’de *katırkuyruğu* “Baklagillerden, çiçəkləri sarı və şemsiyə durumunda olan acı bir bitki (*Equisetum pasturel*)” (TS, 2011: 1351). **DS**’de katırkuyruğu 2. İpek böcəğinin üzərində kozasını sardığı bir bitki (DS. IV, 2009: 2684) olaraq ifadə edilmektedir. Tarixi yazı dillərində görülməmişdir.

Qaridabanı

Qaridabanı Nahçıvan ağzında “Yenilən bir yabani bitki adı” (Quliyev, 2010: 51). Digər Türk yazı dillərində karşımıza çıkmamıştır.

2.5. RENK ADLARI İLE OLUŞAN BİTKİ ADLARI

Acı-şirin qaragilə

Acı-şirin qaragilə Bu bitki adı “Yarımkol bitkisi. Əsasından 77gac77 budaqlanan, oduncaqlı, sürünən gövdəsi 0,3-1,5 (2-3) m hündürlüyündə, 2-2,5 (5) sm qalınlığında dırmaşan, girintili-çixıntılıdır / Yarı çalılık bir bitkidir. Güçlü dallı, odunsu, sürünən gövde 0,3-1,5 (2-3) m yüksəkliyi, 2-2,5 (5) cm kalınlığında, tırmanma, girintili çixıntılıdır” (Talibov və digərləri, 2014: 372) şəklində anlaşılandırılmışdır.

Tarihî Türk lehçələrindən **Osm. gile** “2. üzüm tanesi” (Devellioğlu, 2009: 289) olaraq keçmektedir. Günümüz Türkçesi və halk ağzından karşılıklarına baktığımızda **TT**’de *yaban mersini* “Fundagillerden, çiçekleri beyaz veya pembe, yaprakları taneli bir bitki, keçi yemişi, çobanüzümü (*Vaccinium myrtillus*)” (TS, 2011: 2497) ve Türkiye Bitkileri Sözlüğü’nde *garagile* “*silene alba* subsp. *divaricata*” (Tuzlacı, 2011: 267) şeklinde kaydedilmektedir.

Ağdən

Bu bitki adı Azərbaycan Türkçesi sözlüklerinde bulunmayıp Nahçıvan ağzında *ağdən* “Buğday, arpa” şeklinde geçer: *Bu il ağdən yaxşıdı* “Bu yıl *ağdən* boldur” (Əhmədov, 1997: 7; Quliyev, 2010: 5). Nahçıvan ağzına özgü bu kelime *ağ* “Ak (Beyaz)” (Akdoğan, 1999: 7) və *dən* “1. Tane, tohum; 2. Kuşyemi” (Akdoğan, 1999: 188) kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Tarihi yazı dillerinde ve Türkiye Türkçesinde rastlanmamıştır.

Qaraqınıq

Qaraqınıq “xırda çiçekli çoxillik bir bitki / küçük çiçekli çok yıllık bir bitki” (K-7). Diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmayan bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**’de *mercanköşk* “Ballıbabagillerden, küçük yapraklı, güzel kokulu bir saksı bitkisi, şile, yayla kekiği, merzengüş (*Origanum majorana*)” (TS, 2011: 1655) şeklinde nitelendirilmektedir.

Qarağulus

Qarağulus Nahçıvan ağzında “Buğday çeşidi” Qarağulus buğda düz qalxır / buğday dümdüz yükseliyor (Əliyeva və Quliyev 2017: 166; Quliyev, 2010: 50). Digər yazı dillərində görülməməkdədir.

Qaramanqal

Qaramanqal “Yabani bir bitki adı” (Quliyev, 2010: 50) olaraq keçən bu bitki adına tarixi Türk yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Qarasərmə

Nahçıvan ağzında “Üzüm çeşidi” “Bı il qarasərmə çoxdu / Bu yıl qaraserme çok” (Əliyeva və Quliyev 2017: 167; Quliyev, 2010: 50) olaraq keçməkdədir. Günümüz Türkçesinde karşılığı bulunmamıştır.

Qara turp

“Müxtəlif rəngli – bənövşəyi, çəhrayı, qırmızı, ağ rəngli olub, birillik (qırmızı turp) ikiillik (turp), nazik (yağlı turp) kimi tanınır. Kökü yeməlidir / Farklı renkler – mor, pembe, kırmızı, beyaz, monoecious (kırmızı turp), bienal (turp), ince (yağlı turp) olarak bilinir” (Talibov və digərleri 2014: 151). Tarixi Türk lehçələrində **Kıpç. T. turp** “Turp krş. turb” (Toparlı və digərleri 2014: 284) ifadə edilir.

Günümüz Türkçesinde **TT**’de “1. Turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki (*Raphanus sativus*). 2. Bu bitkinin yenilen etli, yumru kökü” (TS. 2011: 2388) olarak açıklanır.

Qırmızı badımcan

Qırmızı badımcan Nahçıvan ağzında “pomidor, domates” Mən qırmızı badımcanı çiy-çiy yeyirəm / Ben qırmızı badımcanı çiy çiy yiyorum” (Əliyeva və Quliyev 2017: 178; Quliyev, 2010: 53). Tarixi Türk yazı dillərində karşımıza çıkmayan bu bitki adı Anadolu ağzında **DS**’de *badılcan* “2. Domates” (DS. I, 2009: 466-467) şeklinde tanımlanır.

Qızıl əhmədi

Qızıl əhmədi Nahçıvan ağzında “alma növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 179) olaraq keçən bu bitki adına digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Qızıl üzümü

Qızıl üzümü Nahçıvan ağzında “üzüm növü” Sədərəyin qızıl üzümü məx’şurdu / Sederek’in qızıl üzümü meşurdur (Əliyeva və Quliyev 2017: 180). Digər Türk yazı dillərində qarşımıza çıkmamıştır.

Sarıbaş

Sarıbaş “heyva növü” (Əliyeva və Quliyev 2017: 230) olaraq keçən bu bitki adına tarihî Türk lehçələrində rastlanılmamaktadır. Anadolu ağzında **DS**’de *sarıbaş* “(I) Sarı başaklı bir çeşit buğday” (DS. V, 2009: 3546) şeklinde tanımlanır.

Uzunsov sarıkök

Uzunsov sarıkök “Fəsilənin nümayəndələri iri çiçəkli, kökümsov gövdəli çoxillik, efir yağlı bitkilərdir. Sarıkök kökümsovlu çoxillik bitkidir / Cinsin temsilçiləri böyük çiçəkli, köklü uzun ömürlü köklü bitkilər, uçucu yağ bitkileridir. Sarıkök çox yıllık otsu bir bitkidir” (Talıbov və digərleri: 2014: 75-76). Anadolu ağzında **DS**’de *sarıkök* “Zencefilgillərdən bir çeşit bitki, zerdeçal” (DS. VI, 2009: 4647) olaraq açıqlanmışdır.

Yaşılımtıl – Sarı ləçəkotu

Yaşılımtıl – sarı ləçəkotu “çoxillik ot bitkisidir. Kökyumrusu uzunsov-yumurtavari olub, bizvari sonluqludur / Yeşilimsi sarı yaprakları çox yıllık çimlərdir. Köksap uzamış ovaldır və tuhaf bir yüzəyə sahiptir” (Talıbov və digərleri, 2014: 81). Tarihî Türk yazı dillərində rastlanılmamaktadır. Ağızlarda *leçək* “1. taç yaprak. 2. Fular” (Akdoğan, 1999: 554) şeklinde ifade edilmektedir.

2.6. EŞYA – NESNE ADLARIYLA KURULAN BİTKİ ADLARI

2.6.1. Çalgı Adlarıyla Kurulan Bitki Adları

Çobandüdüğü

Çobandüdüğü kelimesi sözlükte “Kendiliğinden yetişen bir derman (ilaç) bitkisi” (Öhmədov, 1997: 112; Quliyev, 2010: 19) şeklinde tanımlanmış ve tarihî Türk lehçelerinde rastlanılmamıştır. Bu bitki adına, Anadolu ağzında **TT**’de *çobandüdüğü* “iki çeneklilerden, sap ve yapraklarında keskin bir koku ve acı bir tat olan, nemli yerlerde yetişen bir bitki, meyhaneci otu (*asarum europaeum*)” (TS, 2011: 555) olarak rastlanılmıştır.

2.6.2. Doğada Var Olan Nesne Adlarıyla Kurulan Bitki Adları

Çobankibriti

Çobankibriti Nahçıvan ağzı sözlüklerinde *çobankibriti* “yabani bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 73) olarak geçmektedir. Tarihî Türk lehçelerinde ve Anadolu ağzında karşımıza çıkmamıştır.

Daşdelen otu

Daşdelen otu “sıx çimli çokillik bitkidir / yoğun çimenli çok yıllık bir bitkidir” (K-5). Günümüz Türkçesinde **TT**’de *taşkıran otu* “Taşkırangillerden, bazı türleri süs bitkisi olarak yetiştirilen, saplarının parçalanmasıyla üreyen bir bitki, taşkıran (*Saxifraga*)” (TS. 2011: 2281) şeklinde ifade edilmiştir.

2.6.3. Kumaş Yapımı Ürün Adlarıyla Kurulan Bitki Adları

Yastıqotu

Yastıqotu “Çoxillik bitkidir. Çox da böyük olmayan sıx bahne şəkilli çim əmələ gətirir / Çok yıllık bir bitkidir. Küçük, yoğun, bahne şeklinde bir çim oluşturur” (Talıbov ve diğərleri, 2010: 325) olarak açıklanan bu bitki adına diğər yazı dillerinde rastlanılmamaktadır. Ağızlarda *yastıqotu* “latinçieği” (Akdoğan, 1999: 796) tanımlanır.

2.7. DENİZ, GÖL VE DERE ADLARIYLA KURULAN BİTKİ ADLARI

Ağaldərə

Ağaldere kelimesi Nahçıvan ağzı sözlükerinde “Üzüm növü / Bir tür üzüm çeşidi” (Əhmedov, 1997: 7; Quliyev 2010: 5) olarak açıklanmıştır.

2.8. TADI SEBEBİYLE AD ALAN BİTKİ ADLARI

Acıca

Acıca kelimesi Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Tezeter, yazın yeni göğeren yem otları, bitkileri /Yazın yeni yeşeren yem otları, bitkileri/” (Quliyev, 2010: 5) şeklinde geçmektedir. Türkçenin tarihî yazı dillerinde rastlanmayan bu kelime Anadolu ağızlarında *acıca*, *acice*, *acuce* “İlkbaharda su kenarlarında kendiliğinden yetişen ve yenilen baharlı bir ot” (DS. I, 2009: 45) anlamında görülmektedir.

Azerbaycan Türkçesinin sadece Nahçıvan ağzında görülen bu bitkinin acımsı olması nedeniyle Azerbaycan Türkçesindeki *acı* “1. Dili-ağzı yandırıcı, kinə, xardal və s. dadında olan (*şirin* ziddi) /1. Dili-ağzı yakan, kına hardal vs. tadında olan (*tatlı* karşıtı /” (Orucov ve diğerleri, 2006: 32) kelimesine isimden isim yapım eki olan *+ca* ekinin (Ercilasun ve diğerleri 2007: 183) eklenmesiyle *acıca* şeklinde adlandırıldığı düşünülebilir.

Acı badam

Bu bitki adı *Naxçıvan Muxtar Respublikasının dərman bitkiləri* kitabında “Kiçik 81ğaç olub, yarpaqları ellipsisşəkilli, kənarları dişcikli. Çiçəkləri tək-tək yerləşmiş, solğun çəhrayı və ya ağdır. Meyvəsinin üzəri nazik qabıqlı və yaşıl rəngli meyvə yanlığı ilə örtülmüş, birtoxumlu çəyirdəkdən ibarətdir / Eliptik yapraklı, kenarları tırtıklı küçük bir ağaçtır. Çiçekler tek, soluk pembe veya beyazdır. Meyve, tek çekirdekli, ince kabuklu ve yeşil meyve örtüsünden oluşur” (Talıbov, 2014: 184) olarak ifade edilmektedir. Tadından dolayı bu adı aldığı açıktır.

Acı pencər

Acı pencər kelimesi Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “vəzəri/su teresi/” (Əliyeva və Quliyev 2017: 17) **Çağ. T.** *pencer* “pazı, pancar” (Ünlü, 2013: 889). *Acı pencər* kelimesine günümüz Türkçesi ve halk ağzından karşılıklarına baktığımızda **TT**’de *pancar* “1. Ispanakgillerden, vitamince zengin bir bitki (Beta vulgaris). 2. Bu bitkinin şeker elde edilen kalın ve etli kökü” (TS. 2011: 1879) olarak geçmekte ve **DS**’de *pancar* (I) 1. Karalahana. 2. İnce, uzun yapraklı, yenilen bir çeşit ot, yemlik (DS. V, 2009: 3392) şeklinde kaydedilmiştir.

Pâncâr sözcüğü *Erm* bancar > pancar (Nişanyan, 2010: 474) olduğu belirtilmiştir. Eş anlamlı olarak Nahçıvan ağzında *çuğundur* kelimesi de kullanılmaktadır (bk. *çuğundur*).

Acıtərə

Acıtərə kelimesi Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “vəzəri/su teresi/” olarak geçmektedir (Əliyeva və Quliyev, 2017: 17). Türkçe’nin tarihî dönemlerine bakıldığında bu kelime **Kıpç. T.** *tere* “tere denilen bitki” (Toparlı, 2014: 271), **EAT.**’de *tere* “sebze, sebzəvat” (Dilçin, 2009: 219) **Osm.** *tere* “tere” (Devellioğlu, 2009: 1084) şekillerinde geçmektedir. Türkiye Türkçesinde ise *acı tere* “yaprakları dereotuna benzetilmiştir ve acıdır” (Tuzlacı, 2011: 30) şeklinde ifade edilmiştir.

Acı yovşan

Nahçıvan ağzında *acı yovşan* “Naxçıvan MR-in əsasən dağlıq ərazilərində seyrək meşəliklərdə, kolluqlarda və çay vadilərinə, əlaq otları ilə birlikdə yol kənarlarında, meşə zolaqlarında, təzə salınmış bağ və meşələrdə yayılmışdır / Genellikle Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinde dağlık bölgelerinde seyreker ormanlarda, çalılıklarda ve nehir vadilerinde, yol kenarlarındaki yabani otlar, orman şeritleri, yeni ekilen bahçeler ve ormanlarda yayılır” (Talıbov ve diğərleri, 2014: 305) şeklinde anlamlandırılmıştır.

Azərbaycan Türkçesi sözlüklerinde de *yovşan* “Mürəkkəbçiçəklilər fəsiləsindən kəskin qoxulu ot və yarımkol bitkisi / Papatyagiller ailəsində kəskin kokulu bitki və çalı bitkisi” (Orucov ve diğərleri, 2006: 616) olarak kaydedilmiştir.

Türkçenin tarihî yazı dillerine bakıldığında söz konusu kelime, **Karh. T.** *yabçan*, *yawçan* “yavşan otu (Artemisia)” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 939, 960), **Kıpç. T.**

yavşan “Bir tür ot, yavşan otu” (Toparlı, 2014: 315), **Çağ. T.** *yavşan* “dikenli batan şeyler, yavşan otu” (Ünlü, 2013: 1242) olarak geçtiği görülmektedir. Ayrıca, EDT’de bu bitki adının Tuv. çaspan: Kaz. jusan: Özb. yovşon: Kk. juwsan; Kumuk yuvşan; Nog. yuvsan: Az. yovşan; Osm. yavşan; Tkin. yavşam. Xak. xi yabça.-n kaydedilmiştir (Clauson, 1972: 872). Türkiye Türkçesinde *yavşan otu* “Sıracagillerden, mavi ve beyaz renkte çiçekler açan, kokulu, acı, kaynatılıp suyu ilaç olarak içilen bir bitki” (TS, 2011: 2553) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yüzyıllardır alternatif tıpta derman bitkisi olarak kullanılan yavşan otunun tadının keskin olması nedeniyle Nahçıvan ağzında *acı yovşan* şeklinde adlandırıldığı açıktır.

Orta Türkçeden başlayarak kullanılır: yabçan, yavçan. Eski Kıpçakçada da yavşan olarak geçer. Räsänen *yabı-ş-ğan biçiminden geldiğini yazmıştır. ÉSTJa *yabış- / yapış- kökünden yola çıkılabileceğini söylemiştir. Pritsak ise yavşan’ın yap-ış-çan’dan geldiğini ortaya atmıştır (Eren, 1999: 444).

İri balqabaq

İri balqabaq sözcüğü “Çiçekləri birevli, iri, bir və ya çoxtumurcuqludur / Çiçekler tekli, iri, tekli veya çoklu sürgünlerdir” (Talıbov ve diğerleri, 2014: 149) şeklinde belirtilmiştir.

Diğer yazı dillerinde görülmeyen bu bitki adı günümüz Türkçesinde **TT**’de (< T. bal + kabağı) *bal kabağı* “1. İçi turuncu, iri ve tatlı bir tür kabak (Cucurbita moschata)” (TS, 2011: 246) olarak ifade edilmektedir.

Şirin badam

Şirin badam Nahçıvan ağzında “Kol bitkisi olub (bəzən 83ğaç), 4-6 m hündürlüyündə olub, budaqlanan gövdəsi – uzun vegetativ və generativ tiptə olur / Dallı gövdeli, uzun vejetatif ve generatif tipte, 4-6 m boyunda bir çalıdır (bazen bir ağaç)” (Talıbov ve diğerleri, 2014:182) anlamında geçmektedir.

Türkçenin tarihî yazı dillerine bakıldığında söz konusu kelimenin **Harz. T.** *bādām* “badem krş. Badem” (Ünlü, 2012: 72) **Kıpç. T.** *bādām* Far. Badem (CC, GT, TA) *krş.* beyam, payam (Toparlı ve diğerleri 2014: 21) **EAT**’de *bayam* “Badem” (Dilçin, 2009: 103) **Osm.** *bādām* “1. Badem (Devellioğlu, 2009: 62) şekillerine rastlanmaktadır.

Anadolu ağızlarında da *badam* **TT**'de *badem* “(ba: dem), bādām 1. Badem ağacı. 2. Bu ağacın yaş veya kuru yenilen yemişi” (TS. 2011: 223) **DS**'de *bayam* 1. Badem. (DS. I, 2009: 577) şeklinde görülen bu bitki adı Badem ~ Fa bādām/bāyām بادام/بایام badem (Nişanyan, 2002: 69) olarak Farsça olduğuda belirtilmiştir.

2.9. DİĞER BİTKİ ADLARI

Bolu

Bolu sözcüğü Nahçıvan ağızı sözlüklerde “yabani bitki” (Əliyeva ve Quliyev 2017: 45) olarak karşımıza çıkmakta ve tarihî Türk lehçelerinde rastlanılmamıştır. Günümüz Türkçesinde *bolu* “*Zosima abssinthifolia*” (Tuzlacı, 2011: 110) olarak ifade edilmektedir.

Boymaderen

Boymaderen sözcüğü Nahçıvan ağızı sözlüklerinde “yabani bir bitki adı” (Quliyev, 2010: 11) şeklinde kaydedilmiştir. Tarihi Türk lehçelerinde bulunmayan bu bitki adı, Türkiye Türkçesinde civanperçemi Birleşikgillerden, birçok türü olan bir kır bitkisi, kandil çiçeği (*Achillea millefolium*) (TS, 2011: 469) şeklinde adlandırılmış olup, *boymaderen* şeklinde adlandırılması bulunmamaktadır.

Çoğan

Çoğan sözcüğü “temizlikte kullanılan bir bitki” (K- 4) olarak ifade edilmiştir. Tarihî Türk lehçelerinden **Harz. T.** *çoğan* “çöğren” (Ünlü, 2012: 137) **Çağ. T.** *çoğan* “ bir tür erik bkz. mişmiş, irik” (Ünlü, 2013: 254) **EAT**'de *çoğan* “çöven” (Dilçin, 2009: 69)) Anadolu ağızında DS'de *çoğan* “kökü ve dalları sabun gibi köpüren hem helvacılıkta, hem de temizlik işlerinde kullanılan bir bitki, çöven” (DS. II, 2009: 1256) şeklinde tanımlanmıştır.

Xuşgə

Nahçıvan ağızında “yabani bir bitki” (Quliyev, 2010: 42) olarak geçen bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Xıncılovuz

Xıncılovuz “yabanı bitki” (Əliyeva və Quliyev 2017: 132) olaraq tanımlanmakta və tarixi Türk yazı dillərində qarşıma çıkmamaktadır. Ağızlarda *hıncılouz* “kardelen” (Akdoğan, 1999: 458).

Kalafar

Kalafar “bitki adı” (Əliyeva və Quliyev 2017: 146; Quliyev, 2010: 45) şəklində keçməkte və tarixi Türk yazı dillərində qarşılığı bulunamamıştır.

Kavranqıran

Kavranqıran Nahçıvan ağzında “yabani bitki adı” (Əliyeva və Quliyev 2017: 147) olaraq keçən bu bitki adına digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Qurtulu

Qurtulu Nahçıvan ağzında “yabani bir bitki adı” (Quliyev, 2010: 55) olaraq keçən bu bitki adına digər yazı dillərində rastlanılmamaktadır.

Mığəşər

Mığəşər “Nohut lapası” “Bı xörəyə mığəşər viranda daddı olur / Ekmeye mığəşər katıldığında lezzətli oluyor” (Əliyeva və Quliyev 2017: 201; Quliyev, 2010: 61) şəklində qeydələnmişdir. Türk lehçələrində qarşılığı bulunamamıştır.

Pambıq

Pambıq Nahçıvan ağzında “Yarpaqları növbəli, uzun saplaqlı olub, 3-5 qanadlıdır. Çiçək kasacığı beşdişiklikli, üçpərli qın ətrafına dolanır. Meyvəsi qutucuq, bəzilərinə oval, toxumu 3-5 bölümlü və zərif tükcüklüdür / Yapraklar uzun saplı, 3-5 kanatlı dönüşümlüdür. Çiçək kap, beş dişli, üç damarlı bir vajina etrafında döner. Meyveləri kutu şəklində, bəziləri oval, tohumları 3-5 loblu və incə tüylüdür” (Talibov və digərləri, 2014: 166) olaraq qeydələnmişdir. Türkçə'nin tarixi alanlarından **Karh. T. bamuk** “bāmuk Oğuzcada pamuk (Gossypium)” (Ercilasun və Akkoyunlu 2014: 572) **Harz. T. pamuk** “pamuk” (Ünlü, 2012: 468) **Kıpç. T. pamuk** “Pamuk kış. bambuk bamuk mamık mamuh, mamuk, manbuk, pambuk, panbuk” (Toparlı və digərləri, 2014: 215) **EAT**'de

banbuḳ “pambuḳ” (Dilçin, 2009: 36) şeklinde açıklanmıştır. Anadolu ağzında **DS**’de *bambık* “pamuk” (DS. I, 2009: 513) olarak ifade edilir.

Piltan

Piltan Nahçıvan ağzında “Yabani bitki, uşqun” (Əliyeva və Quliyev 2017: 224) olarak açıklanmıştır. Diğer yazı dillerinde açıklaması bulunamamıştır.

Pişpişe

Pişpişe “Yabani bitki” (Əliyeva və Quliyev 2017: 225) şeklinde tanımlanan bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Şəbçırax

Şəbçırax Nahçıvan ağzında “Bitki adı” (Əhmədov, 1997: 121; Quliyev, 2010: 76) olarak gelen bu bitki adına diğer yazı dillerinde rastlanılmamaktadır.

Yeddibuğum

Yeddibuğum Nahçıvan ağzı sözlüklerinde “Bir tür bitki” (Quliyev, 2010: 92) olarak ifade edilmekte ve diğer yazı dillerinde karşımıza çıkmamaktadır.

Yelçöpü

Yelçöpü “Çiçeksiz bir bitki” (Quliyev, 2010: 92) olarak karşımıza çıkar ve diğer yazı dillerinde rastlanılmayan bu bitki adına ağızlarda *yelçöpü* “çiçeksiz bir bitki” (Akdoğan, 1999: 802) ifadesi ile görmekteyiz.

SONUÇ

Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları adlı tez çalışmamızda Nahçıvan ağzına ait bitki adları Tuncer Gülensoy, Paki Küçüker ve Ebulfez Amanoğlu Guliyev'in *Nahçıvan Ağzı Sözcük Sözlüğü* (2011), *Nahçıvan Grubu Şivelerinin Lügati Atalar Sözleri* (1997), Ebulfez Amanoğlu Guliyev ve Nuray Əliyeva'nın *Naxçıvan Dialekt və Şivələrinin Lügati* (2017) adlı sözlüklerinden ve Nahçıvan Kırmızı Kitabı, Rəsmi Dərman Bitkileri kitaplarından taranmıştır.

Tespit edilen bitkilerin karşılıkları öncelikle tarihî Türk yazı dillerinin sözlüklerinden, daha sonra Türkiye Türkçesindeki karşılıkları *Türkçe Sözlük* ve *Derleme Sözlük*'ten taranmış, art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir. *Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları* başlıklı bu tezde: 1. *Kullanım Yerlerine Göre Bitki Adları ile ilgili kelimeler*: 167 kelime; 2. *Türlerine Göre Bitki Adları ile ilgili kelimeler*: 27 kelime; 3. *Hayvan Adları ile Oluşan Bitki Adları ile ilgili kelimeler*: 28 kelime; 4. *Organ Adları İle Oluşan Bitki Adları ile ilgili kelime* 3 kelime 5. *Renk Adları İle Oluşan Bitki Adları ile ilgili kelime* 13 kelime; 6. *Eşya – Nesne Adlarıyla Kurulan Bitki Adları ile ilgili kelimeler*: 4 kelime; 7. *Deniz, Göl ve Dere Adlarıyla Kurulan Bitki Adları ile ilgili kelimeler*: 1 kelime; 8. *Tadı Sebebiyle Ad Alan Bitki Adları ile ilgili kelimeler*: 8 kelime 9. *Diğer Bitki Adları ile ilgili kelimeler*: 15 kelime olmak üzere toplam 266 başlıklı bölümlerde incelenmiştir. Toplam **266** kelime ses, biçim, anlam ve köken bilgisi bakımından art zamanlı ve eş zamanlı karşılaştırmalı araştırma yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmamızı şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Çalışmada incelenen kelimelerin yarısından fazlasını gıda adları oluşturmaktadır. Gıda olarak tüketilen bitki adlandırmalarına şu şekilde örnek verilebilir; *badımcan, böyürtkən, çaqqala-çağala, cıbrıx, çuğundur şorməzə* vs. Ayrıca Gıda olarak tüketilen *keçiməməsi, acı- şirin qaragile, qarasərmə, ağaldərə, dizmarı üzüm, güləbi, kürdəş, medeni üzüm, sahabi* gibi sözcüklerin ise aynı anlama gelen eş anlamlı sözcükler olduğu tespit edilmiştir.
2. Bitkilerin adlandırılmasında çeşitli hayvan isimleri kullanılmıştır. Bitkilerde en çok rastlanan hayvan adları ayı, deve, kuş, gibi kelimelerdir. Hayvan adlarıyla

kurulan bitkilere şu örnekleri sıralayabiliriz: *quşarmudu, gənəgərçək, quşəppəyi, buğutikanı, danaqıran* vs.

3. Bitkileri adlandırmanın diğer bir yolu da organ adlarından yararlanmaktır. Organ adlarıyla kurulmuş bitkilere *gəlinbarmağı, qatır quyruğu, qarı dabanı* kelimelerini örnek verebiliriz.
4. Tadı sebebiyle ad alan bitki adları *acıca, acı pencər, acıtərə* vs.
5. Bitkilere Eşya-Nesne adlarının verilmesindeki temel sebepler, bitkinin şekil benzerliği ve eşya-nesne üretiminde kullanılmasıdır. Eşya-Nesne adlarıyla kurulmuş bitkilere *çobandüdüyü, çobankibriti, daşdelen otu, yastıqotu* kelimelerini örnek verebiliriz.
6. Kimi bitkiler aldığı renkten dolayı isim alırlar, renk adları ile oluşan bitkilere örnek olarak; *ağdən, qaraqınıq, qırmızı badımcən, sarıbaş* vs. verebiliriz.
7. Ayrıca kimi bitki adlarının diğer lehçelerdeki karşılıklarına ulaşılammıştır: *astamat, disar, əndiryan, kərəyüz, lılix, mələyi, purnə, tehrəni, vənəndi, yeddibuğum* vs.
8. Ot olan bitki adları; *baldırğan, çiyax otu, gülüsor, güzdəx, qıf otu* vs.
9. Kimi bitkiler insanlara hastalık için iyi gelebilir ve tedavi amacıyla kullanılabilir. Bu bitki adlarına örnek olarak; *acıqıcı, andız, asırqal, dərman bəlgamotu, əməkəmeci* vs. gösterebiliriz.
10. Ağaç olan bitki adları *biyan* ve *böyürtkən* isimleri ile karşımıza çıkmaktadır.
11. Deniz, Göl ve dere adlarıyla kurulan yalnız bir bitki adına rastlanmıştır: *ağaldərə*.
12. *Badric/badirinc bədyan-badyan kəklikotu-kəkotu qırxbuğum/qıppığan şüvəlin-şüvərən-şüvəlan, meviç- meviç mö: üz* gibi bazı sözcüklerin iki şekilli, bazılarının ise üç şekilli yazımına rastlanmıştır. Bu sözcüklerin yazılı dilden sözlü dile geçerken kullanılan ses değişimlerinin, kelimelere yansıma biçimi önemlidir.
13. Kelime başındaki bazı y'ler Nahçıvan ağzında bulunmaz çok defa i'ye dönüşür: *ilansoğanı* bitkisinde görüldüğü gibi.
14. Kelime içinde o'dan sonra gelen v sesi telaffuz edilmez ve o diye uzatılır. Buna *çovdar* bitkisini örnek olarak verebiliriz.
15. Nahçıvan Ağzında göçüşme olayı da görülmektedir: *Yüzyarpaq itburnu iri bağayarpağı, yelmik* vs.

16. Çalışmamın İnceleme bölümünde incelenen kelimeler, köken bilimi ve kullanım alanı bakımından genel olarak şu şekilde diyebiliriz: Bunlardan 59 bitki adı sadece Nahçıvan Ağzında kullanılmakta olup diğer Türk lehçelerinde görülmemektedir: *gülüsor, güzlək, qurtulu, kilincan-kirincan, qıf otu, pəriş, şöran, yol otu* vs.
17. Çalışmada incelenen bitkilerle ilgili kelimelerin 31 tanesinin Farsça kökenli kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bu kelimeler *böyürtkən, şeftali, zira, badam, şatərə, tut, armud, turp, acıtərə, cəviz, çaqqala, çovdar, çiriş, çuğundur, kişniş, əncir, güləbi, hülü, xunu qarpız, kenger, kereviz, ləbləbi, maş, mərciməx, noxud, rəzyana, nar, zirə, pambıq*.
18. Nahçıvan ağzındaki yapılan incelemeler sırasında Arapça kökenli kelimeler de tespit edilmiştir. Sayıları 11 tane olan bu kelimeler şunlardır: *Ali, cimcime, xaşxaş, səhləm, tütün, nanə, sultani, şamama, fındık, zəncəfil*.

Sonuç olarak; Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları zengin bir bitki kültürüne sahip olduğu görülmüştür. İnsanların doğaya olan merakı, gözlem ve benzetme yeteneklerini sunmaktadır. Türk toplumlarında bitkilere isim verilmesi; bu toplumların üyelerinin doğayla iç içe olduğunun ve doğaya, bitkilere duydukları ilginin bir göstergesidir.

Türkiye Türkçesi ve Nahçıvan Ağzındaki Ses Denklikleri

Ünlülerle İlgili Ses Denklikleri

a>e	<i>acı badam</i> “acı badem” <i>acı pencər</i> “acı pancar” acıca “acıce” <i>çöl keşnişi</i> “kişniş otu” <i>razyana</i> “rezene”
u>ü	<i>çuğundur şorməzə</i> “çükündür”
e>i	<i>əncir</i> “incir”
u>i	<i>lumu</i> “limon”
o>a	<i>acı yovşan</i> “acı yavşan” <i>çovdar</i> “çavdar”
ı>u	<i>andız</i> “anduz”
ı>o	<i>qırxbuğum/qıppığan</i> “kırkboğum, kıppığan”
u>a	<i>buğutikanı</i> “boğa dikenini”

Ünsüzlerle İlgili Ses Denklikleri

k>g(Söz başı)	<i>gənəgərçək</i> “kene otu”
p>b (Söz başı, söz ortası)	<i>badımcan</i> “patlıcan” <i>gəlinbarmağı</i> “gelinparmağı” <i>pambıq</i> “pamuk”
t>d (Söz başı, söz ortası)	<i>dana tut</i> “büyük dut” <i>daşdelen otu</i> “taşkıran otu”
b->m- (Söz başı)	<i>biyan</i> “meyan kökü”
q>k (Söz başı)	<i>qarağulus</i> “karağulus” <i>qaramanqal</i> “karamankal” <i>qarasərmə</i> “karaserme” <i>qaridabanı</i> “karıdabanı” <i>quşarmudu</i> “kuş armutu” <i>quşəppəyi</i> “kuşekmeği”
x>h (Söz başı)	<i>xaşxaş</i> “haşhaş”

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1999). *Anlambilim*, Engin Yayın Evi, Ankara
- Akalın, ŞH. (1952). *Büyük Bitkiler Kılavuzu*, Ankara.
- Alkayış, MF. (2007). *Türkiye Türkçesinde Bitki Adları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Bayrak, A. (2018). *Calfa Fransızca-Osmanlı Türkçesi Sözlüğünde Bitki Adları ve Kuruluş Biçimleri*. Route Educational and Social Science Journal, 5(5):61-81.
- Baytop, T. (1997). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara, TDK Yayınları.
- Bulut, S. (2018). *Eski Uygur Türkçesinde Türkçe Bitki Adlandırmaları 1: Yiyecek-İçecek Olarak Kullanılan Bitkiler*. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl: 6, 12.562-588.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınevi.
- Clauson, Sir Gerard. (1974). *An Etimological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- Devellioğlu, F. (2009). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Duran, Ahmet (1998). “*Türkçede Bazı Bitki Adlarının Veriliş Sebepleri*”, Türk Dili, Ankara.
- Efe, K. (2012). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bitki ve Hayvan İsimleri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Gazi.
- Efe, K. (2018). “*Tarihi Türk Lehçelerinde Alıntı Bitki İsimleri*”. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 7/17:81-106.
- Ercilasun A. B; Akkoyunlu Z. (2014). *Kaşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâtî't-Türk*. Ankara: TDK Yayınevi.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Əhmədov, M. (1997). *Nahçıvan Grubu Şivelerinin Lügəti Atalar Sözləri*. Bakı: Gənçlik Yayınevi.
- Guliyev, Ə. (2010). *Nahçıvan Ağzları Söz Varlığı*. Ankara: BRC Basım.
- Guliyev Ə, Əliyeva N. (2017). *Naxçıvan Dialekt və Şivələrinin Lügəti*. Naxçıvan: Əcəmi Yayınevi.

- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınevi.
- Gülensoy, T ve diğerleri. (2009). *Nahçıvan Ağzı*. Ankara: TDK Yayınevi.
- Hacıyeva, Q. (2017). *Azərbaycan Dilinin Naxçıvan Grupu Şivələrinin Güney Azərbaycan və Şərqi Anadolu Şivələri ilə Fonetik və Leksik Müqayisəsi*. Bakı: Əcəmi Yayınevi.
- Hacıyev, İ. (2005). *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan Bölməsi*. Bakı: Nurlan Yayınevi.
- Hacıyev, S. (2009). *Naxçıvan Muxtar Respublikası Torpaqlarının Eko- Coğrafi Şəraiti*. Bakı: MBM
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınevi.
- Kanar, M. (2010). *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınevi.
- Kanar, M.(2011). *Türkçe Farsça Sözlük*. İstanbul: Say Yayınevi.
- Küçükler, P. (2010). “*Lügat-i Müşkilat-ı Ecza’da Türkçe Bitki Adları*”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3/11:401-415.
- Nişanyan, S.(2009). *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orucov, Ə. (2006). *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lügati*, Cilt I-IV. Bakı: Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı.
- Ögel, Bahaeddin (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Öztürk, F. (2005). *Kutadgu Bilig’de Bitki Adları*. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 6/1:201-208.
- Önler, Z. (2004). *XIV-XV. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Türkçe Bitki Adları*. KEBİKEÇ, 18.273-301.
- Soydan, S. Battal, İ. (2019). *Türkçe Verintiler Sözlüğü’nde Sebze ve Meyve Adları*. The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 74.165-185.
- Şahin, H. (2007). *Câmi’ül-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri*. Turkish Studies, 2/2:570-602.
- Şimşek, O. (2010). *Nahcivan’ın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Journal of the Institute of Social Sciences Sayı Number 6, 111-132.

- Talıbov, V. (2010). *Naxçıvan Tarixi Atlası*. Bakı.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- TDK. (2009). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Cilt I-XII. Ankara: TDK Yayınevi.
- Tietze, A. (2009) “*Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı*” Österreichische Akademie Der Wissenschaften Wien: Budapest.
- Toparlı, R. Vural H. Karaatlı R. TDK. (2014). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınevi.
- Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Talıbov ve diğerleri. (2010). *Qırmızı Kitabı*. Naxçıvan: Əcəmi Yayınevi.
- Talıbov ve diğerleri. (2014). *Rəsmi Dərman Bitkileri*: Əcəmi Yayınevi.
- Tuzlacı, E. (2011). *Türkiye Bitkileri Sözlüğü*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- TÜBAR 32.285-306. Uçar İ. (2013a). “*Kavram-Çağrışım-Kelime*” *Bağlamında Bitki Adlarına Anlam Bilimsel Bir Yaklaşım*. Turkish Studies, 8/1:2671-2683.
- Uçar, İ. (2012). *Türkiye Türkçesinde Organ Adlarıyla Oluşturulmuş Bitki Adları*.
- Uçar, İ. (2013). *Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarından Türetilmiş Bitki Adları*. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 2/1:1-19.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yayınları.

DİZİN

A

acı – şirin qaragilə:yaban mersini, 78

acı badam:acı badem, 82

acı pencər:acı pancar, 83

acı yovşan:acı yavşan, 83

acıca:acıca, acıce, 82

acıqıçı:labada, 64

acıtərə:tere, 83

ağaldərə:ağaldere, 82

ağdən:buğday, 78

alana:alana, 31

alanay:alanay, 31

ali:erik, 32

andız:andız, anduz, 64

asırqal:azırgan, 65

astamat:astamat, 25

B

badımcan:patlıcan, 32

badric/badirinc:badric, 65

baldırğan:baldıran, 26

başşaq:başak, 26

batbat:batbat, 32

bədyan-badyan:ağı otu, 65

biyan:meyan kökü, 25

bolu:bolu, 85

boymaderen:kandil çiçeği, 85

böyürtkən:böğürtlen, 25

buğutikanı:buğa dikenİ, 70

C

cacix:cacık, 32

cəviz:ceviz, 32

cıbrıx:cıbrıh, 34

cimcimə:cimcime, küçük karpuz, 34

Ç

çağalagül:olgunlaşmamış kayısı, 33

çaqqala-çağala:olgunlaşmamış kayısı, 33

çaşır:çağşır, 34

çətdanquş:çıtdanguş kendir, kenevir, 70

çil:keklik, 34

çiriş:dağ pırasası, 35

çiyax otu:çiyah otu, 26

çoban düdüyü:çoban düdüğü, 81

çobankibriti:çoban kibriti, 81

çoğan:çöven, 85

çovdar:çavdar, 34

çöl keşnişi:kişniş otu, 35

çöl kəvəri:çöl keveri, 35

çuğundur şorməzə:çükündür, pancar, 35

D

damask itburnusu:itburnu, 70

damotu:aslankuyruğu, 36

dana tut:büyük dut, 71

danaayağı:danaayağı, 70

danaqıran:danakıran ot, 71

darayı:darayı, 36

daşdelen otu:taşkıran otu, 81

dazı otu:rezene, kılıçotu, 36

dərman bəlğəmotu:tükürük otu, 65

dərman xəşənbülü:kadife çiçeği, 65

dəvədabanı:deve tabanı, 71

dəvəqarnı tikanı:deve diken, 71

disar:disar, 37

dizmarı üzüm:üzüm, 37

dombalan:domalan, 37

E

erkək ayıdöşəyi:eğrelti otu, 72

ev alçası:erik, 38

Ə

əbrəqunus:ebregunus, 38

əbrəş:ebreş, 38

ələyəz:eleyez, 38

əməköməci:əbegümeci, 66

əncir:incir, 38

əndəmic:endemic, 39

əndiryan:endiryan, 39

ərik:kayısı, 36

əşəd otu:eşəd otu, 27

əvəlix:evelik, 39

əylis:eylis, 39

G

gəlinbarmağı:gəlin parmağı, 77

gənəgərçək:kene otu, 72

gəvən-gəyan:geven, 27

gəzənə:ısırgan otu, 39

gilas:kiraz, 40

göycə:can eriği, 40

güləbi:gül suyu, 40

gülbəcər-gülbəsər:salatalık, 40

gülüsor:gülüsor, 27

güşdi:şeftali, 40

güzdəx:güzdeh, 27

güzlək:güzlek, 27

H

haçabaş:haçabaş, 42

havoti:havoti, 67

havotu:havaotu, 67

həmərsun:itburnu, 43

həməsil:itburnu, 43

hənəqırna:henekırna, 43

həqiqi tütün:tütün, 28

hərəy:herey, 28

həzaz:dağ soğanı, 42

hülü:hülü, 43

X

xəşxaş:haşhaş, 67

xəlili:helili, 44

xəmbər:mısır, 44

xəşə:eşek otu, 29

xıncılovuz:hıncılouz, 86

xunu qarpız:uzun karpuz, 44

xuşgə:huşge, 86

İ

ilansoğanı:yılansoğanı, 72

iri bağayarpağı:bağa yaprağı, 28

iri balqabaq:balkabağı, 84

irişbaba:irişbaba, 44

it itburnusu:itburnu, 74

K

kabax:kabak, 44

kağ:yabani ot, 28

kalafar:kalafar, 86

karsı:karsı, 45

kartof:patates, 45

kasni:kasni, 67

kavranqıran:kavrangıran, 86

kəbə:mısır, 45

kəçetükçüklü itburnu:itburnu, 74

keçiqulağı:keçikulağı, 75

keçiməməsi:keçimemesi, 75

kədo:kabak, 45

kəklikotu-kəkotu:keklik otu, 75

kəkürə:kekre, 45

kəngər:kenger, 46

kəngiz:kengiz, 46

kərəviz:kereviz, 46

kəröyüz:keröyüz, 47

kəvər:kever, 47

kilincan-kirincan:kilincan, 29

kiriş-çiriş:pırasa, 47

külüs:külüs, 52

kürdəş:kürdeş, 47

Q

qabqıran:yabanî marul, 42

qalxancıqlı itburnu:itburnu, 73

qantəpər:belemir, 66

qarağulus:karağulus, 79

qaramanqal:karamankal, 79

qarasərmə:karaserme, 79

qara turp:turp, 79

qaraqınıq:mercanköşk, 78

qaridabanı:karıdabanı, 77

qarğıdalı:mısır, 41

qatır quyruğu:katırkuyruğu, 77

qazayağı:kazayağı, 73

qəndil sinab:kendil sinap, 41

qıra:kavun, 47

qırmızı badımcan:domates, 79

qodem:kodem, 42

qulançar:kuşkonmaz, 42

qundur:kundur, 48

qurtulu:kurtulu, 86

quşarmudu:kuş armutu, 72

quşəppəyi:kuşekmeği, 73

quşqommaz:kuşkonmaz, 75

quşquyruğu:kuşkuyruğu, 76

qıf otu:kıf otu, 29

qırxbuğum//qıppığan:kırkboğum, kıppığan, 42

qızıl əhmədi:kırmızı ahmet, 80

qızıl üzümü:kırmızı üzüm, 80

quzuqulağı:kuzukulağı, 76

L

laladibi:laladibi, 48

ləbləbi:leblebi, 48

ləlix:lelih, 48

lətənziri:letenziri, 48

lılıx:lılıh, 49

lobu:fasulye, 49

loğaz bəyli:loğaz beyli, 49

lumu:limon, 49

M

manda:manda, 76

maralalması:maralelması, 49

maş:maş, 49

medeni üzüm:üzüm, 50

məkə:mısır, 55

mələyi:meleyi, 50

mərciməx:mercimek, 50

mərəçö: üz: mereçöüz, 51

məryəm otu:meryem otu, 51

meşmeşi:meşmeşi, 51

meviç-meviz-mö: üz: meviç, 51

məzrə:mezre, 51

mığəşər:mığəşer, 86

mirzəyi: mirzeyi, 50

N

nanə: nane, 51

naz: naz, 52

nazlı: nazlı, 52

nəsirvaz: nesirvaz, 52

no: rəst: norest, 52

noxud: nohut, 52

nüsnüs: nüsnüs, 53

Ö

öküz ürəyi: öküz yüregi, 76

P

pambıq: pamuk, 86

pəpəxoruz: pepehoruz, 76

pəriş: periş, 29

pərpəran: perperen, 68

pıtırağ: pıtırak, 29

piltan: piltan, 87

pişpişə: pişpişe, 87

purə-pürnə: yarpız, 53

purux: katırkuyruğu, 57

pustan: pustan, 57

pürç: ökseotu, 68

R

rəvənd:revend, 69

razyana:rezene, 53

S

sahabi:sahabi, 53

salmanca:salmanca, 53

sarıbaş:sarıbaş, 80

səhləm:salep, 68

səlami:selami, 54

səviz:semizotu, 54

seyfi:seyfi, 54

sirxiş:sirhiş, 68

sultani:sultani, 54

sürünən ayrığ:ayrık otu, 63

sürvə:ada çayı, 57

Ş

şalağ ərix:erik, 55

şalax:kavun, 54

şamama:küçük kavun, 55

şampan:şampan, 55

şatərə:şahtere, 68

şəbçirax:şəbçirah, 87

şəfdəli:şeftali, 55

şefeyi:şefeyi, 55

şəhər çılqımotu:su karanfili, 29

şəkəri:şekeri, 56

şərq alması:elma, 56

şeşəri:arpa, 30

şirin badam:tatlı badem, 84

şomu:ıspanak, 56

şomun:ıspanak, 56

şöran:şöran, 30

şüvəlin-şüvərən-şüvəlan:çalgıcı otu, 69

T

tafi:tafi, 57

tehrani:tehrani, 58

tərəli:tereli, 58

təvan:fasulye, 58

toxmişəms:tohmişems, 58

topbaş:topbaş, 30

turşə:nar, 58

turşulu:turşulu, 58

tutma:tutma, 59

U

unnuca:unnuca, 59

urus badımcanı:domates, 59

uşqun:uşkun, 59

uzunsov sarıkök:sarıkök, 80

Ü

üzərrik:üzerlik, 69

V

valerian:valerian, 30

vənəndi:venendi, 59

Y

yağıotu:yakı otu, 30

yağlıca:yağlıca, 60

yağtikan:deve dikenini, 60

yarpız:yarpız, 60

yastıqotu:yastık otu, 81

yaşılımtıl – sarı ləçəkotu:leçek, 80

yeddibuğum:yediboğum, 87

yelçöpü:yelçöpü, 87

yelmix:yemlik, 60

yelpənəx:salatalık, 61

yemiş:yemiş, 61

yemşan:yemişen, 61

yeralması:yer elması, 62

yerfindığı:yerfindığı, 62

yolotu:yol otu, 30

yüzyarpaq itburnu:itburnu, 77

Z

zəfəran:safran, 62

zəncəfil:zencefil, 63

zirə:zire, 70

zirinç:diken üzümü, 70

ziyil otu:ziyil otu, 31

zufa otu:çördük otu,31

EK 1. Sözlü Kaynaklar

- K1:** Desmiye Mammadzade, 1975 Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Çarxankala Köyü doğumlu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 29.01.2020 Görüşme yeri: Çarxaqala
- K2:** Ayna Fetulleyeva, 1948 Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Çarxankala Köyü doğumlu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 29.01.2020 Görüşme yeri: Çarxaqala
- K3:** Aferim Hüseyinova, 1997 Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Yukarı Yaycı Köyü doğumlu, Ev hanımı, Görüşme tarihi: 29.01.2020 Görüşme yeri: Çarxaqala
- K4:** Efkan Teymurov, 1973 Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Lekatent Köyü doğumlu, Öğretmen, Görüşme tarihi: 30.01.2020 Görüşme yeri: Culfa, Ebregulus
- K5:** Rena Ceferova, 1961 Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Tazekent doğumlu, Öğretmen, Görüşme tarihi: 30.01.2020 Görüşme yeri: Culfa, Ebregulus
- K6:** Behruz Aliyev, 1979 Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Milax doğumlu, Öğretmen, Görüşme tarihi: 30.01.2020 Görüşme yeri: Culfa, Ebregulus

EK 2. Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 04/07/2022
Tez Başlığı : Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin, 04/07/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 14 'tür. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç/dâhil 4- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
04/07/2022
Adı Soyadı: Zehra CANKAN Öğrenci No: 18202000003 Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Programı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Dr. Öğretim Üyesi Nurgül MOLDALİEVA OROZOBAYEV

EK 3. Yüksek Lisans Tez Çalışması Etik Komisyon Muafiyet Formu

	ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 04/07/2022	
Tez Başlığı: Nahçıvan Ağzındaki Bitki Adları Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.	
04/07/2022	
Adı Soyadı: Zehra CANKAN Öğrenci No: 18202000003 Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Programı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora	
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u>	
_____ Dr. Öğretim Üyesi Nurgül MOLDALİEVA OROZOBAYEV	
Detaylı Bilgi: https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?id=1002003 Telefon: 0-4782117522 Faks: 0-4782117523 E-posta: sbe@ardahan.edu.tr	

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Zehra CANKAN

Doğum Yeri ve :
Tarihi

Eğitim

Durumu

Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi,
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Yüksek Lisans : Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Öğrenimi Edebiyatı Ana Bilim Dalı – Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bilim Dalı

Bildiği Yabancı : İngilizce, Azerbaycan Türkçesi

Diller

Bilimsel :
Faaliyetleri

İş Deneyimi

Stajlar : Ardahan Yunus Emre Anadolu Lisesi Öğretmenlik Uygulaması

Çalıştığı : Ardahan Halk Eğitimi Merkezi (Okuma Yazma Öğretmenliği)

Kurumlar

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih : 04/07/2022